

Berecz Tamás

Determináció

Az építészeti mű megvalósulásának keretei

É r t e k e z é s

A Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplom kritikai építéstörténete
DLA értekezés

Mestermű:
A Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplom átalakítása és bővítése
Budapest, XIII. Váci út 91./b

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem - Építőművészeti Doktori Iskola - 2017
Témavezető - Major György DLA

Apámnak

Alulírott Berecz Tamás *nyilatkozom*, hogy a doktori értekezést magam készítettem. A munka során a megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban átfogalmazva más forrásból vettem át, a forrás megadásával jelöltem.

A leadott értekezés és a tézisfüzetek nyomtatott és digitális példányai mindenben azonosak. Doktori értekezésem interneten történő nyilvánosságra hozatalához korlátozás nélkül hozzájárulok.

Budapest, 2017. június

Berecz Tamás

TARTALOMJEGYZÉK

Determináció – a kutatási téma útja és útvesztője	7
A témafelvetés	7
A kutatási félévek összefoglalása	8
A megbízás	10
avagy megtalált az orvosi ló	10
Szabó István munkássága	12
Építészeti promenád	15
Felmérési tervdokumentáció	16
A fellelt dokumentáció	17
A levelezés	17
A fotó-, és diaanyag	18
A tervdokumentáció	20
1.tézis	21
Eseménytörténet – 1. építési periódus	22
Levelezéstörténet	22
Az egyházközség története a templom építése előtt (1934-1982)	22
Az utolsó csepp (1979, 1981)	23
Helyszínekjelölések	23
Állam és egyház (1948-1989)	25
Támogatók és finanszírozás	27
Tervezők és tervfázisok	29
Az épület fogadtatása	39
2.tézis	43
Eseménytörténet – 2. építési periódus	44
A templom állapota	44
A tervezési program	44
Az építészeti koncepció	44
A tervezett épület leírása	45
Az indítvány	52
Állam és egyház	53
Tervfázisok	53
A közbeszerzés	55
Építés	55
A tervtől való eltérések	57
Determináció – Párhuzamok/Eltérések	61
3.tézis	65
A terv, mint kritika / Összefoglaló értékelés	66
4.tézis	77
Irodalomjegyzék	78
Ábrajegyzék	79

Tervek 1	83
Eredeti tervek – pallérterv (tervező: Szabó István).....	83
Tervek 2	91
Meglévő állapot – felmérési terv	91
Tervek 3	106
Tervezett állapot – koncepcióterv	106
Tervek 4	119
Tervezett állapot – kiviteli terv	119
Mellékletek 1	129
Absztrakt	129
Mellékletek 2	132
A korabeli sajtó publikációi a templomról	132
Mellékletek 3	138
A levelezés katalógizálása	138
Mellékletek 4	140
Kronológia	140

DETERMINÁCIÓ – A KUTATÁSI TÉMA ÚTJA ÉS ÚTVESZTŐJE

A témafelvetés

Major György a szakmagyakorlás problémáit feszegető 2006-ban felajánlott, majd elfogadott kutatási témája az alábbiak szerint hangzott:

„determinizmus

az építészeti alkotás külső erői

Azt többé kevésbé mindenki érzi, hogy egyes történeti korszakok építészetére milyen hatással volt a fennálló hatalmi, ideológiai rend. A saját félmúltunkból legjellegzetesebb példa a “szocreál”. És ezek az összefüggések viszonylag jól feltártak, kutatott területek.

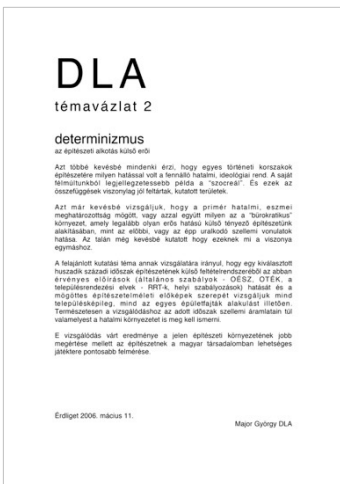
Azt már kevésbé vizsgáljuk, hogy a primér hatalmi, eszmei meghatározottság mögött, vagy azzal együtt milyen az a “bürokratikus” környezet, amely legalább olyan erős hatással bír az építészeti alkotásunk alakításában, mint az előbbi, vagy az épp uralkodó szellemi vonulatok hatása. Az talán még kevésbé kutatott, hogy ezeknek mi a viszonya egymáshoz.

A felajánlott kutatási téma annak vizsgálatára irányul, hogy egy kiválasztott huszadik századi időszak építészetének külső feltételrendszeréből az abban érvényes előírások (általános szabályok - OÉSZ, OTÉK, a településrendezési elvek - RRT-k, helyi szabályozások) hatását és a mögöttes építészeti elméleti előképek szerepét vizsgáljuk mind településképileg, mind az egyes épülettípusok alakulását illetően. Természetesen a vizsgálódáshoz az adott időszak szellemi áramlatain túl valamelyest a hatalmi környezetet is meg kell ismerni.

A vizsgálódás várt eredménye a jelen építészeti környezetnek jobb megértése mellett az építészetnek a magyar társadalomban lehetséges játéktere pontosabb felmérése.

Érdliget, 2006. március 11.

Major György DLA”

_1_
A felajánlott kutatási
téma

A kutatási félévek összefoglalása

Akkor már hét éve dolgozó, öt éve magánpraxist is folytató építészként a téma számomra is húsbavágó problémákat feszegetett, hisz a Műszaki Egyetem majd a Mesteriskola szellemi kereteit elhagyva a valós szakmai élet komoly gúzsba köti az említett iskolákból kikerült építészeket.

A kutatás első féléve a kérdésselvetéseké volt. Olyanoké mint: Mik az építészeti szakmagyakorlás szabályozói? Milyenek a szakszabályozók? Mik a jellemző extrémításai, szakmutációi? Milyen rétegekben és mélységben érintik az alkotást? Mik az építési előírások céljai? Milyen képet alakítanak ki? Milyen képet akarnak megőrizni? Milyen képet akarnak vizionálni? Milyenek voltak ezek korábban? Hogyan csinálják ezt külföldön? Hogyan értelmezhetők a mai magyar viszonyrendszerben a világ vezető építészeti trendjei? Hogy tud a kortárs nemzetközi építészet megjelenni Magyarországon? Milyenek a magyar „jó házak”? Milyenek a szaksajtóban publikált házak? A publikált házak a „jó házak”? Mit körvonalaznak a publikált házak? Milyenek azok születési körülményei, a bürokratikus környezetük?

Az ezt követő félévek kutatásai az említett problémák közül válogatva próbáltak meg körüljárni egyet-egyét.

A nemzetközi építészet magyarországi megjelenési lehetőségeit ORCO Group beruházásában építendő, Zaha Hadid által a Szervita térre tervezett iroda-, és üzletháza esettanulmánya kapcsán próbáltam meg feltérképezni.

A projekt részleteit Cselovszki Zoltán V. Kerületi főépítésszel és Váncza Zoltán építésszel, aki a projektben Zaha Hadid magyarországi partnere volt, készített interjúk során pontosítottam. Mindketten, a tervezői oldal és az engedélyezői oldal arról számolt be, hogy hogyan zajlott az az egyeztetés, a közös munka, ami az épületet engedélyezhetővé tette, hisz egyértelmű volt, hogy a kerület az építési előírásaival nem állt készen hasonló projekt befogadására.

Az akkori VI. Kerületi főépítésszel, Mihályfi Lászlóval beszélgetve jutott tudomásomra a kerület proaktív viselkedésű szabályozást megreformáló szándéka. A TEKVÉSZ tervezetének megismerése jó lehetőséget adott az V. kerületi reaktív viselkedésű válaszaival való összehasonlításra.

Majd a kutatás a szabályozás és az építészeti minőség összefüggéseit vizsgálta két módszer szerint.

Az egyik szál a tervtanács működésének megismerése volt. A tervtanács intézményét ma csak különleges, kiemelt területeken és esetekben alkalmazzák. Ráadásul a tervtanács semmilyen döntési jogkörrel nem rendelkezik, munkájával csupán csak javaslatot tesz, ami semmire sem kötelezi a döntéshozókat. A tervtanács, mint általános érvényű döntési joggal rendelkező szervezet, összetételével és helyi, valamint szakmai érdekelttségével biztosíthatná a hely és az épített környezet védelmét és nem utolsósorban az építésznek, mint alkotónak a szabadságát. De ehhez a meglévő rendszer átalakításra szorul.

A másik szál ezen az úton egyfajta példagyűjtés volt, ami megépült középületeket állít egymás mellé, anélkül, hogy minősítené őket. A egyik halmaz a nyílt országos pályázatokon elnyert, majd megépült épületeket foglalta magába, a másik halmazban olyan épületek voltak, amik valami oknál fogva, (mint pl. kisközösségi

_2_
Zaha Hadid Architects -
Iroda-, és üzletház
V. Szervita tér

_3_
TEKVÉSZ 2008
URBAN-LIS Stúdió

kollektívizmus, mint újabb az építészeti alkotásra ható külső tényező), e nélkül valósultak meg. Azt vártam, hogy ez a párhuzamba állítás kirajzolja a minőségi különbséget és igazolja az építészeti minőség ellenőrzéséért felelős szervezet létjogosultságát – jelen esetben a pályázati tervzsűri személyében.

–4–
a tervtanács

A gazdasági világválság kellős közepén nem volt épp vidám dolog az építész szakmát gyakorolni Magyarországon. Ennek is köszönhető, hogy a szabályozók felől egy kis kitérőt téve, a magyar társadalom működésének megértése céljából, a kultúra és a kultúraösszehasonlítás témájával egészült ki a kutatás. Ami célba vette, vajon miért más a magyar építészet, mint a külföldi. Pedig hasonlóak az építési folyamatok résztvevői, hasonlóak a megbízások, hasonlóak az előírások, talán csak a gazdasági körülmények különböznek kissé. A feltevés azt állítja, hogy az eltérő országok eltérő kultúrái a meghatározóak abban, hogy a bennük nevelkedett alkotók jelentősen más épületeket építenek.

A kutatási félévek várt eredménye, az építész, mint alkotó szakmai játékterének determinálása volt. Az abszolutórium megszerzésével azonban elhalványult a kutatásra irányuló ambíció.

A MEGBÍZÁS avagy megtalált az orvosi ló

A Szabó István építész által tervezett 1985-ben átadott Budapest - Vízafogói Szent Márton Plébánia Templom a korabeli építési viszonyok miatt jelentősen leromlott állapotban volt. A kőburkolat és a nyílászárók cserére szorultak, a hiányzó szigeteléseket pótolni kellett. A feladatok sokrétűsége miatt teljes áttervezésre és bővítésre szolt a megbízás.

_5_
Bp. XIII. ker. Váci út - Fáy út -
Lomb utca - Frangepán utca által
határolt terület szabályozása
Szabályozási terv

A tervezési lehetőségek feltárásakor, a helyi építési szabályok vizsgálatánál derült ki, hogy a telek a szabályozási tervben saját övezeti besorolással rendelkezik. Az övezeti besorolás kódjának kifejtése: intézményi terület, ahol a beépítési mód szabadonálló, a telek területe megtartandó, a beépítési százalék megtartandó, az építménymagasság megtartandó, a zöldfelület tovább nem csökkenthető, a

funkció megtartandó. A szöveges leírás tovább cizellálja ezt a konzerváló magatartású övezeti besorolást.

<p>9. § <i>L.-M3 építési övezet részletes előírásai</i> XIII.</p> <p>(1) Az övezet területe a Váci út 91./c.sz. alatti telekre – hrsz.: 27788 – terjed ki.</p> <p>(2) Az övezet területén a meglévő szabadonálló beépítési mód és a meglévő telekterület megtartandó, tovább nem osztható.</p> <p>(3) A meglévő beépítettség és homlokzatmagasság megtartandó, tovább nem növelhető.</p> <p>(4) Az övezet telkén a meglévő egyházi funkció működése megtartandó.</p> <p>(5) A meglévő zöldfelület területe tovább nem csökkenthető. Fakivágás esetén a zöldterületre vonatkozó előírások 14. § (5) pontja szerint kell a fapótlásról gondoskodni.</p>
--

6
Bp. XIII. ker. Váci út - Fáy út -
Lomb utca - Frangepán utca által
határolt terület szabályozása
Helyi Építési Szabályzat

Az építési előírások gyakorlatilag negligálják az építési szándékot. Teszik ezt úgy, hogy az épület nem műemlék és nem áll semmilyen védettség alatt, így annak konzerválási szándéka érthetetlen marad. Nevezhetjük ezt az állapotot a szakmutáció végének, az épületet és annak telkét pedig a betegségét szemléltető orvosi lónak.

Ez a pont volt az, amikor a kutatással eltöltött félévek és a szakmagyakorlás összekapcsolódott, és onnantól párhuzamosan egymást ösztönözte a tervezés és az épület megvalósíthatósági lehetőségének megtalálására és a Determináció témájú kutatáshoz való visszatérésre, azaz a kutatás *reDetermináció*jára.

Ez a sorsszerűen szembejövő munka, ez a léptékében az építész praxisba illeszkedő épület funkciójával szakmai izgalmakat, az új kihívást jelentett. Ez volt az, ami feleltette a téma kidolgozhatóságával kapcsolatosan korábban felmerült kételyeket és újult erőket koncentrált a disszertáció megírásra.

Tette ezt azzal, hogy befogadható léptékű, konkrét épület esetén jól körvonalazható határokat jelölt ki. Hiszen meghatározhatók a kor társadalmi, politikai, gazdasági jellemzői, amiben az épület létrejöhetett. Behatárolható az idő, amiben a tervezés, engedélyezés és a kivitelezés történik. Pontosan feltárhatók az építést befolyásoló külső tényezők. Adottak a tervezési és építési folyamat résztvevői. Ismertek a felhasználható anyagok és kivitelezési technikák. Feltártak az akkori építészeti stílusuk, vonulatok, hatások.

Segítette a kutatást, hogy az épület építése óta eltelt idő kellő távolságot biztosít annak tárgyilagos elemzésére, a körülményekkel való foglalatosság már nem sért napi érdekeket. A konkrét épületről rendelkezésre álló anyag kikutatása, az építés körüli viszonyok bemutatása, az összefüggések meghatározása a problémák feltárása céljából, mind kutató jellegű munkát predesztinálnak.

Legfontosabb pedig talán a személyessége volt, amely két aspektusban megnyilvánult meg. Egyrészt, hogy egy kis közösség kis létszámú lelkes csapata

dolgozik egy kis templom megújításáért. Másrészt, hogy egy nagy építész, az apja öröksége felé végtelenségig elkötelezett lányától kapom meg a tovább tervezési jogokat.¹

Nekik tartozom felelősséggel.

_7_
Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
– fotó

¹ A tervezési jogok megszerzéséhez egy hivatalos hozzájáruló nyilatkozatot kell aláírni a tervezőkkel, illetve azok örököseivel.

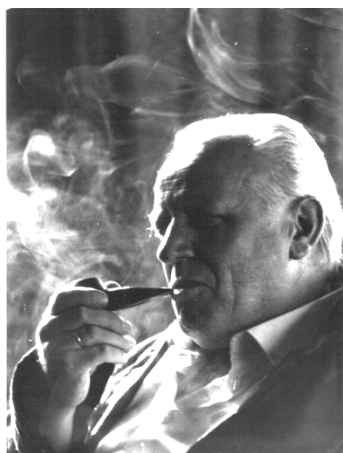
Így volt alkalmam találkozni Borsányi Pállal XI. kerületi lakásában. Szikár, határozott kiállású urat ismertem meg személyében. Borsányi elolvasta a szöveget. „– Vizafogó? Emlékszem.” - szavakkal kommentálta, majd aláírta a hozzájáruló nyilatkozatot. Lánya kérésére, aki édesapja egészségi állapotára hivatkozott, nem zaklathattam a templommal kapcsolatos részletekkel.

Szabó István lánya 2014. október 13-án fogadott a lakásán. Szabó Orsolya DLA, zongoraművész, a zeneakadémia tanára, a szerzői jogok birtokosa. A műteremlakásban, ahol Szabó István is élt és dolgozott, nem csupán egy hivatalos irat formális aláírására került sor. Az apja örökségét végtelen elkötelezettséggel kezelő lányának egy órás prezentáció keretében mutattam be az átalakítás koncepciótervét, melyet hosszasan kommentált és helyenként kritizált, néhol viszont bátorító javaslatokat tett a tervezést illetően. A terv megvitatása és elfogadása után mielőtt aláírta volna a nyilatkozatot, szóba került a doktori iskola és kérdezte, hogy mi a célom vele. Azt válaszoltam, hogy nem szándékozom már foglalkozni ezzel. Orsolya ezen szinte felháborodva, de biztatólag azt mondta: „-Tamás vegye úgy, hogy az apám üzeni önnek, hogy meg kell csinálnia a dolgozatát. És higgye el nekem, ebben a templomban benne van a doktori téma!”. Meg kellett ígérnem. Ezzel az alkuvál kaptam meg a felhatalmazást a továbbtervezésre.

Spirituális élménnyel felért ez az egy óra. És bennem csak a beszélgetés közben tudatosult, hogy ez az érzelmekkel túlfűtött látogatás Szabó István halálának harminchatodik évfordulóján zajlott le.

Nem mellesleg, Szabó Orsolyának milyen igaza lett!

Szabó István munkássága

_8_
Szabó István

Szabó István (1914-1988) építésznek, belsőépítésznek, bútortervezőnek, képzőművésznek aposztrofálják. Ahogy arról munkái tanúskodnak, az építészet és határterületeinek kiemelkedő alkotója volt.

Szabó alkotói tevékenysége két élesen elkülönülő részre, az aktív szakmagyakorlásra és a nyugdíjas éveit alatti alkotásaira bontható.

Az Iparművészeti Főiskola Belsőépítészeti Szakosztály diplomájának megszerzése után saját irodát nyitott (1936), ahol kiállítások és vásárpavilonok belsőépítészetével foglalkozott.

A II. Világháború után irodáját államosítják és ő is állami tervező vállaltba lépett be. Az ötvenes években folytatta a kiállítások és vásárpavilonok tervezését, mellyel külföldön is sikereket ért el. Majd középületeket tervezett az Iparterv (1954-től) és a Középülettervező Vállalat (1963-tól) építészeként. Jelentős középületei épültek országszerte, ezek közül a legismertebb a Martinelli téri irodaház-parkolóház együttes. Dolgozott külföldön is, a KÖZTI építészeként két stadiont épített fel Algériában.

A hetvenes évek elején az ő irányításával készült el az új kőbányai Vásárváros, amit a szabadalma, a KIPSZER térrács alkalmazásával tervezett. Ez a szerkezet később tervezési védjegyévé vált.

Univerzális alkotó volt, szobrász és „szerkezetépítő”, kinek munkássága az egy lapból hajlított plasztikák és a KIPSZER térrács közötti teret teljesen kitöltötte.

_9_
Farkasréti Mindenszentek
Plébániatemplom
– fotó

Nyugdíjas éveiben kezdett el foglalkozni egyházi épületek tervezésével. Életében nyolc temploma épült fel Budapesten és vidéken. A két legjelentősebb, melyek közé az összes többi szakrális alkotása is befejeződik, az 1977-ben felszentelt farkasréti Mindenszentek Plébániatemplom és az 1981-re elkészülő Ildikó téri református templom. A Vízafogói Tours-i Szent Márton Templom az életében megépült utolsó temploma. (A tatabányai Hálaadás Bányásztemplomot 1995-re fejezték be.)

_10_
Ildikó Téri református templom
– fotó

Szabó István templomépítészete még a modern hagyományokat követi mind racionális szerkesztésével, mind formai kísérleteivel, melyekre a II. Vatikáni zsinat reformjai is feljogosították. A szocializmusban templomai elfogadottságához hozzájárult, hogy az iparosított technológiák bevonásának kísérletei megfeleltek a politikai ideológia racionalitásra való törekvéseinek. Templomépítészében végig jellemző volt az ipari és az egyedi közötti feszültség keresése az ezzel való kísérletezés².

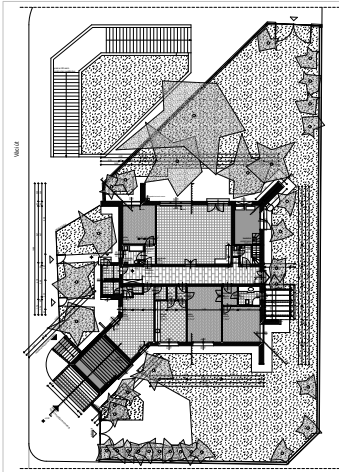
Ezek a jellemzők a rendszerváltás utáni Magyarországon bekövetkezett konzervatív egyházi fordulattal nem voltak összeegyeztethetők. A posztmodern alapokra épülő kortárs templomépítészet is a modernnek hátat fordítva folytatta egységes tevékenységét. Szabó István templomépítészete így gyakorlatilag folytatás nélküli maradt, sőt még inspiratív példaként sem jutott neki szerep.

Most, több mint negyedszázaddal a rendszerváltás után, hogy az egységes magyar templomépítési kánon felbomlott, még nem tudható, hogy milyen irányba mozdul tovább. De annyi kijelenthető, hogy a folytatásban a modern előzmények ismét előtérbe kerülhetnek és ezzel Szabó István, a nemzetközi modern építészeti gondolkodásban gyökerező munkássága, mintákkal és tanulságokkal szolgálhat a jelenkori építésznek számára.

² Használó úton indult Csaba László is a Hollóházán álló templomának tervezésekor, de későbbi templomainál ez a kísérletezés nem tűnik eredményesnek.

A meglévő épület és dokumentáció

Építészeti promenád

_11_
Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
földszinti alaprajz

Szabó István életében utoljára megépült temploma a XIII. Váci út – Fáy utca sarkán álló, Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébániatemplom.

A magas térfalat képező Váci úti irodaház tengelyében kiteresedést hoz létre a templom telke. A templom eredetileg valójában egy gépkocsival körüljárható nyitott téren állt. A keleti és déli oldalon köré épült irodaház telkének közterületi megnyitásával a gyalogos körüljárhatósága megmaradt, még ha az irodaház felé felhúzott mintegy két méter magas tömör kerítés akadályozza is a telkére való belátást.

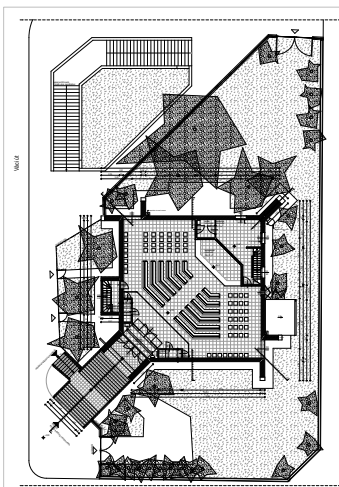
Az épület elhelyezkedésével illeszkedik a Váci út beépítésébe, de egy kicsit a térfalaktól visszahúzza telepítették. Tömege egy 16 méter oldalhosszúságú kocka, amit az átlós szerkesztés okozta következmények szerint végigmenő vertikális üvegsávok szakítanak fel. A felszakadások mentén a kiszakított faltesteket Szabó a falakra merőlegesen, a bejáratnál pedig a diagonális szerkesztésnek megfelelően átló irányban kifordította. A kockán rátétként jelenik meg egy a harangokat, a karzat lépcsőjét és a plébánia bejáratát magába foglaló tömeg, egy a keleti homlokzaton a templomtérből kimozduló épületrész és a templomtérbe felvezető lépcső. A templomkubus domináns kiegészítője a nyugati oldalon fölé magasodó acél kereszt.

A homlokzati anyaghasználatot jellemzően a függőlegesen fuga nélkül rakott 40x80cm-es süttői travertin kőburkolat és a natúr alumínium nyílászárók határozzák meg.

Használatban a templom épülete két részre szakad. A földszinten található a plébánia, az emeleten a templomtér.

A plébánia bejárata a nyugati homlokzaton a Váci út felé külön lekerített előkertből nyílik. A középfolyosós rendszerre felfűzött helyiségcsoportok északon, a vendéglakrész, a tanácsstermet, az emeleti sekrestyébe felvezető lépcsőt és egy papi lakás nappali-hálószoba-vizesblokk egységet tartalmaznak. Az irodából még egy utólagosan kialakított vizesblokk nyílik.

A templomtér az emeleti szinten helyezkedik el. A metszetet szemlélve jól látszik a két szint belmagasságának eltérése – a nyomott belmagasságú plébánia és a hatalmas terű templomtér - okozta feszültség.

_12_
Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
emeleti alaprajz

Az emeleti templomtér bejárata a Váci útról az átló nyugati végéről nyílik, ahova egy egyenes karú lépcsőn érhetünk fel. (A lépcső egy oldalkarral kifordul a metrólejáró felé.) A lépcsőn felérve egy előtetővel fedett pihenőről a szélfogón keresztül lépünk be a templomtérbe. Az előtető is a karzat lépcsős földémszekezetének része, ami alatt jobb és bal kézre egy-egy gyóntatófülke helyezkedik el. A karzat alól érkezünk be az impozáns belmagasságú liturgikus térbe, mellyel szemben az oltártér és a mögötte elhelyezkedő sekrestye tömege áll. A négyzet alaprajz diagonális szerkesztésével oldotta meg a tervező a templom keletelését. A kor szerkesztési jellemzője, a centrális és longitudinális tér viszonyaival kísérletezett, próbálva összegezni azok előnyeit.

A tér lefedéséről egy barnára mázolt ragasztott fatartó rendszerű fedélszék gondoskodik. A páros főtartót és az abba acél kapcsolattal halszátkaszerűen bekötött fióktartókat lambériaborítás egészíti ki. A belső falak is 40x80cm-es süttői travertinnal burkoltak. A zárt fugával rakott függőleges kősorokat függőleges

asztalosfugák cizellálják. A padlóburkolat 40x40 süttői travertin, melyet a padsorok között a bejáratától az oltártérig egy tardosi vörös mészkő „szőnyeg” díszít. Az egy lépcsőfoknyira kiemelt fehérre mázolt falú³ oltárteret csak az oltárberendezés fa bútorai öltöztetik. A templomteret az oltár hátfala fölé emelkedő feszület uralja, hasonlatosan az épület nyugati homlokzatához. Az oltártér mögött lévő sekrestyéből lépcső vezet a fel kórusra és le a plébániaszintre.

Az épület külső és belső részletképzése egyszerűnek mondható, a nagy kőburkolatos falfelületek monumentalitása dominál, ami mellett a túlcizelláltságnak nem juthatott szerep.

Az építés óta eltelt évek során megjelentek az eredeti építési szándéktól eltérő elemek az épületen. Legjelentősebb, hogy a belső térben a függönyfalakra és a karzatra felvezető tér melletti üvegfalra ólomüveg képek kerültek. Ezek hívő adományként két ütemben, két mester keze alól kikerülve díszítik a jelenlegi plébános ízlése szerint a templomteret. A külsőben sokkal bántóbb jelenség a keleti homlokzaton kialakított saletli, ami sem anyagában, sem szerkesztésmódjában, sem nivójában nem tud a templomépület társa lenni.

A csekély költségvetéssel gazdálkodó plébánia az elmúlt harminc év alatt a fenti két változáson kívül csak a legszükségesebb állagmegóvó munkákat végezte el az épületen. A kültéri lépcső átépítése és burkoltcseréje volt ezek közül esztétikailag a legjelentősebb. Sajnos ennek során az épülettel való építészeti értelemzhető viszonya megszűnt létezni, csak tovább erősítette a kockához nem lehet értelmesen hozzáépíteni hatást.

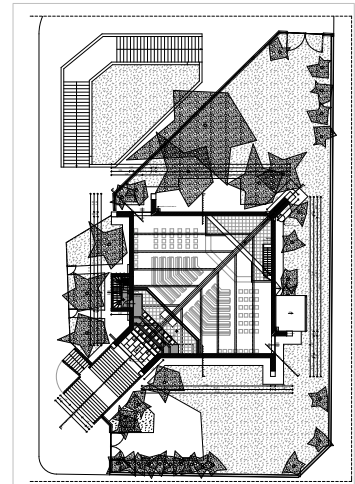
Felmérési tervdokumentáció

A templomról nem állt rendelkezésre eredeti tervdokumentáció, sem megvalósulási terv. A meglévő állapot rögzítéséhez és a tervezés megkezdéséhez 2014 nyarán egy komplett felmérési dokumentációt készítettünk.

A felmérés a hagyományos kézi felmérésen túl geodéta⁴ segítségével igénybevételel készült. A felszerkesztett hiánypótlónak nevezhető tervdokumentáció tartalmaz egy helyszínrajzot, a három épületszint – földszint, templomtér, karzat - alaprajzát, három - egy kereszt és két diagonális - metszetet, és a négy jellemző homlokzat mellett egy bejárat nézetből készített homlokzati rajzot is.

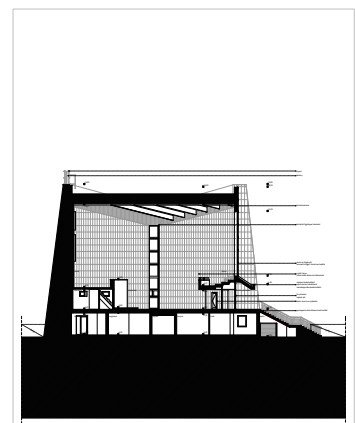
A felmérés közben részletes fotóanyag is készült.

A teljesség igénye miatt és a jobb megértés céljával a felmérési tervek és a helyszíni fotók alapján egy háromdimenziós modell szemlélteti az épület térbeliségét.

_13_

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
kóruszinti alaprajz

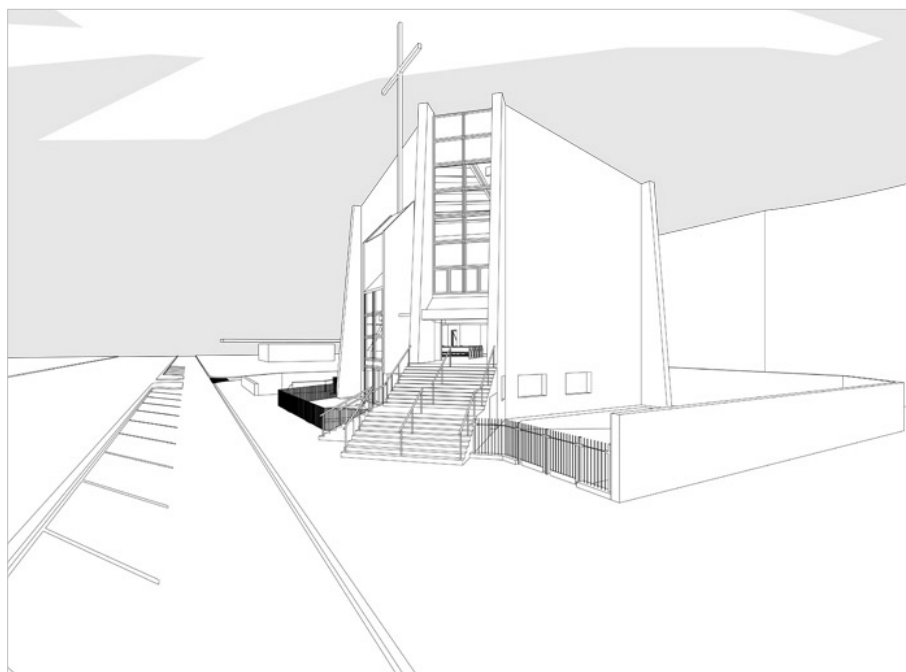
_14_

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
hosszmetszet

³ A plébános fehér falat akart az énekek szövegének vetítéséhez.

⁴ Sajti Zoltán készítette a geodéziai felmérést

_15_
Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
háromdimenziós modell

A fellelt dokumentáció

2014 őszén már a tervezés folyamata közben a templom irattárából páratlan dokumentumok kerültek elő. Juhász Gábor plébánossal olyan összegyűjtött, de feledésbe merült anyagra bukkantunk, melyben megtaláltuk a templom elveszettnek hitt tervdokumentációjának jelentős részét.

Előkerült az akkori plébános, Herpy György levelezése is, mely tíz darab dossziében összegyűjtve tartalmazza az építést előkészítő és kísérő levelezés félezernél is több dokumentumát.

Az építkezés menete két fotóalbumban van rendszerezve, ezen kívül mintegy kétszáz fotó tanúskodik a kivitelezés fázisairól. A talált anyag jelentőségét növeli, hogy az épületről a tervező Szabó István örököseinek és az ő építészeti örökségét kezelő Magyar Építészeti Múzeumnak is csak rendkívül szűkös anyag áll a rendelkezésére.

A megtalált dokumentumok, a Magyar Építészeti Múzeumban lévő Szabó István örökséget kiegészítve, az Ybl-díjas építész életművében és a modern kori építészettörténetben való elhelyezésen túl lehetőséget nyújtanak az adott kor építési és engedélyezési viszonyaiba való betekintésre, és megvilágítják az épület létrehozása mentén a működési mechanizmusokat.

A levelezés

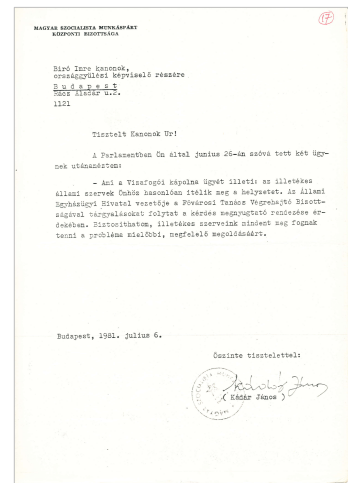
Herpy György a Budapest-Vizafogói egyházközség gyülekezetének akkori plébánosa egyházi ember lévén magától nagyon távol állónak tartotta az építőipart. Ebbéli bizonytalanságát az építkezés rendkívül akkurátus dokumentálásával próbálta ellensúlyozni. Minden az építkezéssel kapcsolatos iratot dossziékban tárolt.

A több mint 500 dokumentumot azonos méretű és színű dossziékba fűzte le. Mindegyiket számozással látta el, amiket többnyire bekarikázva a jobb felső sarokba írt piros filccel. A dossziék elejére egy tartalomjegyzéket szerkesztett, melyen sorszámozva, a dátum és tartalom rövid feljegyzésével követik egymást a benne lévő iratok.

Az iratok változatos fajtájúak. Van benne hivatalok felé írt kérelmek, megkapott engedélyek, fellebbezések, szerződések, átadás-átvételi jegyzőkönyvek, számlák, adategyeztetések, adatszolgáltatások, térképmásolatok, jegyzőkönyvek, támogatói levelek, beszámolók magyar és német nyelven, még építőanyag katalógusok is.

Az iratokra a hivatalos tárgyilagos stílus a jellemző, de nagy ritkán találkozhatunk személyes megjegyzésekkel, széljegyzetekkel ellátott levelekkel és piszkosokkal, levéltervezetekkel.

Az iratanyag az időtartamát tekintve 1980. márciusától kezdődik, - még messze az építés előtti évekből, - és a felszentelés utáni hónapokkal ér véget, 1985. decemberével.

_16_

A „Kádár-levél”

A fotó-, és diaanyag

A plébános által készített, az építést végig követő fotódokumentáció három elkülöníthető részre osztható, kommentált albumszelekcióra, fotógyűjteményre és diagyűjteményre.

Van egy kiemelten kezelt, a legjobban sikerült és az építés legfontosabb fázisait bemutató fotókból készített diapozitív sorozat. A fa dobozban tárolt diák mennyisége mintegy 50 darabra tehető.

Az előhívott képekből is készült egy szelekció. Ezeket a képeket két darab „Vázlatok” feliratú A4-es formátumú félfamentes rajzlap minőségű rajztömbbe ragasztotta a templomépítő plébános.

Az első album az építkezés 1982. augusztus 6. és 1983. április 26. közötti időszakát öleli fel, a beépítésre szánt telek eredeti állapotától az első emeleti falegyen és összekötő koszorú megépítéséig. Fekete-fehér fotók mérete 8x12 cm, amelyeket a plébános kézzel írva sűrűn kommentálva ragasztott be. A munkafolyamatok és a képen lévő személyek leírásai nem mentesek a személyes hangvételtől és nagy optimizmusról tanúskodnak.

A második albumban viszont először a személyes megjegyzések válnak pesszimistává, majd a kommentárok is elfogynak. Végül a helyszínre szállított kereszt felszenteléséről és beemeléséről⁵ készült fotókkal megszűnik az építkezés dokumentálása.

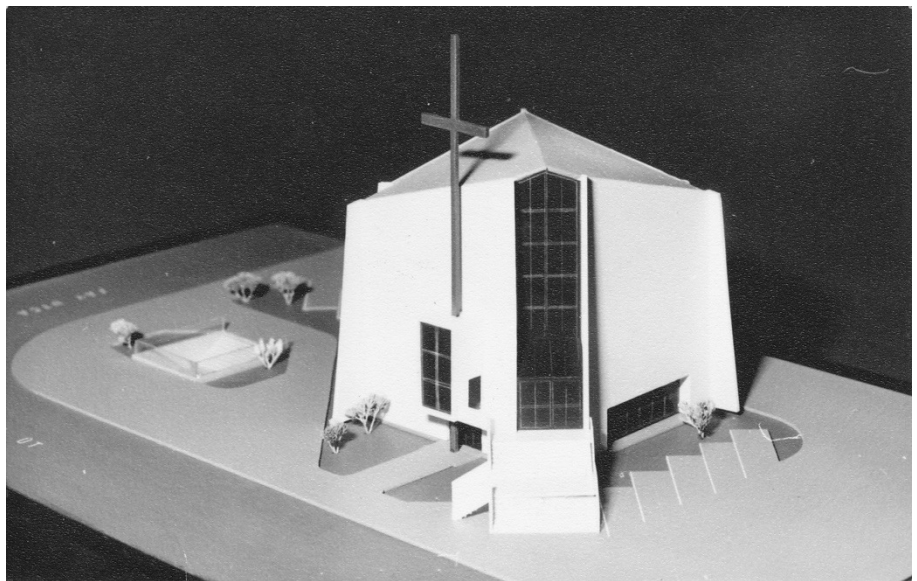
Az albumszelekción kívül van egy adag, mintegy kettőszáz fotót kitevő képanyag. Ezek az Ofotértnál előhívott képek négy formátumot mutatnak. A formátum választása nem jelent azonos időben készült fotókat, azok kiválasztása véletlenszerűnek tűnik.

„Micsoda január? +10 fok!”
„Nyitrai és Szűcs házaspár -
szorgalmát munkájuk dicséri.”
„...zsaluzás után jöhet a beton, ...és
jött is”
„...megjött a betonagyú, mint egy
elefánt ormánya.”
„...folyik a munka és a híg beton,
...néha zsalut is repszert.”
- Herpy György

„Épülget.
Az állványok, munkásokra és
munkájukra várnak”
„Mennyi vas és beton kell még
bele?”
- Herpy György

Méretüket tekintve a legkisebb formátum a 6,5x9,5cm-es képsorozat 31db képpel. A nagyon vékony papírra készült képeken a tetőfedés, a kőburkolatépítés, az alumínium nyílászárók deponálása és gépészeti részletek láthatóak. A következő méretű 74db 9x12cm-es fotókon szereplő fehér keretes gyakran túlexponált képek a szerkezetépítési munkákat, a belső templomtéri kőburkolat lerakását, a kereszt megérkezését és behelyezését örökítették meg. Ezek a fotókon láthatók a Váci úti hármás metró építésének munkálatai is. Van még egy 23db-os 9x12cm-es sorozat, melyek keret nélküli képeket tartalmaznak. Tematikájukban megegyeznek az előbbiekkkel, kiegészülve a kútalpozás munka fázisával. Ezek között találunk az építés megkezdése előtti fotókat a rendelkezésre bocsátott telekről. A legnagyobb 9x14cm képméret drámaian mutatja be a kőburkolat építéséhez felállványozott épületet. Itt találunk részletes dokumentációt a ragasztott fa fedélszék beemeléséről és beépítéséről. Dianegatívakat nem találhatunk a fellelt anyagban.

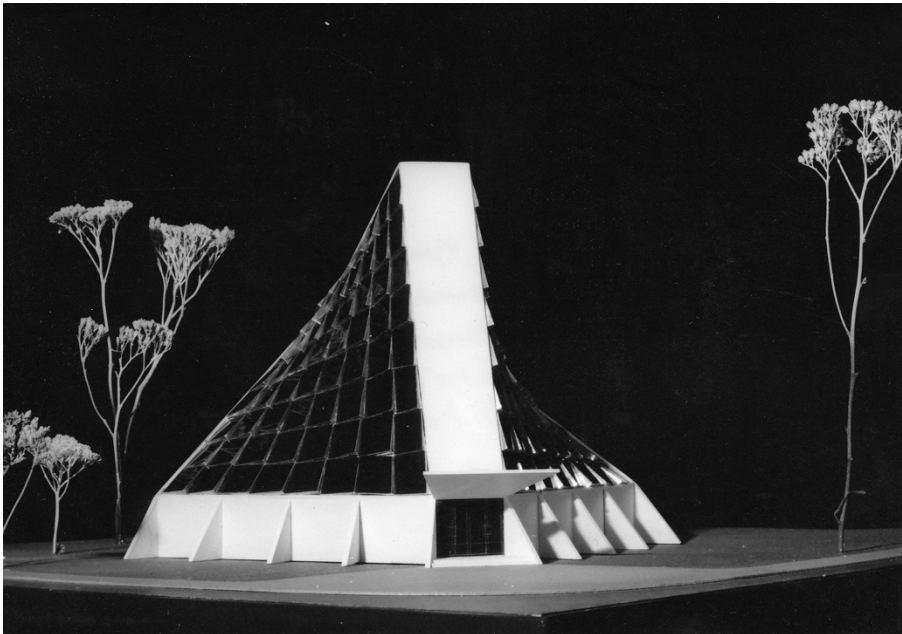
A fotók között makettfotókat is találhatunk. A Szabó István által készített makett három nézőpontból van fotózva. A bejárat felőli nézetből 12 előhívott darab van, amik valószínűleg promóciós céllal készülhettek.

_17_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
makettfotó

A legérdekesebb fotó egy Szabó Istvántól Herpy Györgynek írott újévi jókívánságot közvetítő fotó a 1981-ben tervezett tatabányai templomának makettjéről, melynek hátulján az alábbi kézzel írott szöveg található:

*„Tatabánya rf. Templom terve 1981.”
„Az ökumenia jegyében, Isten
áldásában gazdag új esztendő
és a saját templomunk megvaló-
sításához szükséges Kegyelmet
kérve Istentől köszönt igaz barátsággal
István”*

_18_
Tatabányai református templom
makettfotó

A tervdokumentáció

Amennyire módszeresen rendezettek és dokumentáltak a levelezés iratai és a fotóalbumokban lévő fotók, annyira töredékes a fennmaradt tervdokumentáció. A templom legkorábbi tervezési fázisáról csak a makettfotók árulkodnak. Az építési engedélyezési tervből egy darab tervlap sem maradt meg és nem találunk terveket a felmerült tervváltozatokról sem.

A legkorábbi, a templomról viszonylag teljes képet mutató tervcsomagnak a pallérterv pauszait nevezhetjük. A pallértervi pauszok helyszínrajzot, a három jellemző alaprajzot, metszeteket, homlokzatokat, fedélszéktervet és lépcsőtervet tartalmaznak. Kiegészítik a tervdokumentációt részletrajzok, mint például a fedélszék álmennyezeti borítását bemutató tervlap. Ezt a teranyagot tekinthetjük a Szabó István utolsó saját elképzeléseit bemutató dokumentációnak.

A végleges kiviteli terv szakági terveiből is találunk részeket.

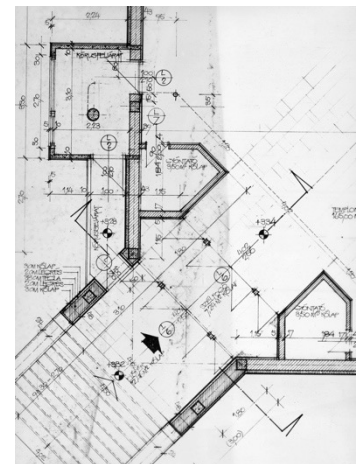
Az építészeti kiviteli tervekből rendelkezésre áll a Fémmunkás nyílászárók konzignációja.

A statikai kiviteli tervből a különböző alapozási verziókat láthatjuk, amik a talajmechanikai szakvéleményen alapulnak.

A gépészeti tervek tartalmazzák a gázbekötés terveit, a csatornabekötés terveit, a vízbekötés terveit, a központi fűtés terveket.

Az elektromos tervekből a hangosítási tervek--- maradtak meg.

A belsőépítészeti tervcsoomag teljes egészében tartalmazza a templomtéri liturgikus berendezések terveit.

_19_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
kiviteli terv
alaprajzi részlet

1.tézis

A megvalósult épület, mint kézzel fogható eredmény mellett háttérbe szorulnak és sokszor feledésbe is merülnek az annak létrehozását befolyásoló folyamatok és körülmények. Az épület létrejöttének ilyen mélységű dokumentálása és annak megismerése nagyban segíti a megvalósult épület pontosabb megértését és megítélését és nem utolsósorban az építész lehetőségeinek, dilemmáinak és ezzel a szakmai játékterének megértését is.

ESEMÉNYTÖRTÉNET – 1. ÉPÍTÉSI PERIODUS

„Hozd a katakombából felszínre az egyházat!”⁶

Levelézéstörténet

Ez a levelézéstörténeti részletezés a templomi levéltárban talált a plébános által időrendi sorrendbe rakott sorszámozott levelezés kutatása és rendszerezése alapján készült. A levelezés jelentős része öt évnyi időszakot öleli fel, mely a templom építkezésének előkészítésétől (1980-1982), az engedélyezésen és építkezésen át (1982-1985), a felszentelésig (1985.11.16.) tartó időszakot tartalmazza. A levelezés bizonyos részei egészen a kilencvenes évek közepéig adnak betekintést a templom utóéletébe és az egyházközösség életébe.

Az egyházközség története a templom építése előtt (1934-1982)^{7 8 9}

Bár a forrásokban az egyházmegye történetéről eltérő évszámok és tények szerepelnek, az az alábbiak szerint foglalható össze:

Kaiser József 1932-ben kap megbízást új egyházközség és lelkészség szervezésére, ami 1934-ben alakult meg a Lőportárdúlói Szent Margit plébániából. Illetékessége a Rákos-patak - Duna - Dráva u. - Dózsa György út - Kassák Lajos utca - Róbert Károly krt. - Pap Károly utca - Röppentyű utca által lehatárolt terület. Első lelkésze Kiscelli József volt, akit 1976-ban Herpy György váltott, aki az 1990-ben plébániává váló lelkészséget vezette az ezredfordulóig.

Az egyházközség a Frangepán utca 4. szám alatti lakóház alagsorában kezdte meg a működését. 1935-től a Váci út 89. alatti általános iskola tornatermében kezdték meg az istentiszteleteket. Kápolnát nyitnak a Frangepán utca 4. alagsori helyiségében Tours-i Szent Márton titulussal. Később 1942-től a saját tulajdonú a Váci út 138./b alatti kocsmáépületet kápolna céljára alakították át. E mellett az Egyházközség több ingatlant is birtokolt. Övék volt a Váci út 138./a és egy harmadik, 3500m²-es ingatlan. A Dagály utca 4. szám alatti ingatlant 1948-ban vásárolják. A Frangepán utca 4. alagsori helyiségét kulturális célra továbbra is bérelték. Az iroda és a lelkészlakás a Váci út 87. alatt volt található.

Az államosítások áldozatául esett, 1952-ben a Dagály utca 4. szám alatti nagy méretű telek és a Váci út 138./b háromnegyedét is kártalanítás nélkül kisajátították. Tíz évvel később a központi kerületi bíróság kártalanítási összeg fejében a Főber javára kisajátította a Váci út 138./b maradék részét. A kápolnájuk elvesztésével a kulturális célra használt Frangepán utca 4. alatti alagsori helyiségben alakították ki szükségkápolnát. Jellemző az eljárás rendszerére, hogy a telekrészért kapott kártalanítási összeg nem fedezte a szükségkápolna kialakításának költségeit sem. Ezen a helyen működött az egyházközség utolsó kápolnája több mint harminc évig, ahol folyamatosan küzdöttek az áldatlan állapotokkal és szó szerint az elemekkel.

20
A Budapest-Vizafogói
egyházközség területe

⁶ Lékai László bíboros Herpy Györgynek 1979 karácsonya előtt

⁷ vizafogo_01levelezés_01_04_19811022

⁸ <http://www.esztergomi-ersekseg.hu> Budapest-Vizafogó – Tours-i Szent Márton (és Flüe-i Szent Miklós) plébánia

⁹ <http://lexikon.katolikus.hu> - Vizafogó – Tours-i Szent Márton plébánia

Az utolsó csepp (1979, 1981)

Az évtizedek alatt számtalanszor elárasztotta a kápolnát esőzéseknél a csapadékvíz, csőtöréseknél a szennyvíz. E küzdelem csúcspontja 1979. december 17-én következett be. Egy Forgách utcai csőtörés egy méter magasságban töltötte meg szennyvízzel a helyiséget. Majd másfél év múlva, 1981. június 24-én este és az azt követő hajnalban történt felhőszakadás alkalmával pedig ismét betört a csapadékvíz és másfél méterig emelkedett az alagsori kápolnában, melyet csak a tűzoltók segítségével tudtak kármentesíteni.

Az embertelen és egészségre veszélyes körülmények sorozatos ismétlődése egyre elkéseredettebbé tette az Atyát¹⁰ és tette szükségessé az új templom építésének azonnali előkészítését.

A felhőszakadás utáni napon Gyuri Atya levélben fordult Lékai László bíboroshoz az évek óta húzódó telekkérdések mielőbbi megoldásának elősegítése ügyében.

Helyszínekjelölések

Az 1979-es Forgách utcai csőtörés indukálta az új kápolna építését. Ez ügyben Gyuri Atya Lékai László bíboroshoz fordult segítségért, aki szóbeli utasítást¹¹ adott Herpynek, hogy az egyházközség területén a kápolna megvalósítására alkalmas telkeket, területeket kutassa fel. A cél érdekében 1980. szeptember 15-én ülésezik először a frissen alakult Kápolna Bizottság.

Jövő év tavaszára három telekjavaslattal állt elő Herpy.

Az első telek a Petneházi utca 16. számú telek volt, amin egy magántulajdonban lévő családi ház állt és eladásra kínáltak.

A második telek, ami a Teve utca 27. alatt volt, - szintén magántulajdonú, - de itt komplikáltabb volt a helyzet, mert a telken három lakóház állt öt családdal.

A harmadik, Petneházi utca 14./a és 14./b telekpáros, amit alkalmasnak talált a megvásárlásra, állami tulajdonban voltak.

A telkek sorrendje preferencia sorrendet is jelentett. Az első telek kiemelésének egyik indoka az volt, hogy a kápolna és lelkészlakás mellett, a Bíboros által meghatározott más fontosabb intézmények, mint pl. lelkigyakorlatos ház, szentszéki iroda, szeretetszolgálati központ befogadására is alkalmasnak találtatott.¹²

¹⁰ A víztörés után, közvetlenül 1979 karácsonya előtt Gyuri atya beszélt Lékai László bíborossal:

„HGY: - Én elmegyek innen!

LL: - Mennyi ideje is vagy ott?

HGY: - Négy éve.

LL: - Az kevés. Keress egy telket és hozd a katakombából felszínre az egyházat!

Én engedelmeskedtem." – Herpy György

¹¹ vizafogo_01levelezés_01_00_19800306

¹² a Bíboros terveit bemutató kiegészítő funkciókra más utalás nem található a levelezésben

A telekkiválasztást és az építés előkészítését nehezítette, hogy a területen építési tilalom volt érvényben. Ennek feloldására több szálon is intézkedések indultak. Herpy kérte Miklós Imrét a Fővárosi tanácsnál való közben járásra¹³, kérte a Bíborost, hogy kérjen felmentést az építési tilalom alól. Csepregy Ignác pedig levélben kérte a kerületi Tanács V.B elnökének elvi hozzájárulását az építkezésre¹⁴.

Ezek után 1980 szeptemberére egy három telekcsoportból álló javaslat állt össze¹⁵. Első variáció lett a Váci út 91. (27787HRSZ és 27788HRSZ) telekpáros. Második volt a Váci út 150. (25854HRSZ) és Turbina utca 4. (25855HRSZ) telekpáros. Harmadik telekhármas a Visegrádi utca 172. (25865/3 HRSZ), Visegrádi utca 174. (25865/2 HRSZ) és az Esztergomi utca (25865/17) volt. Ezek egy kivételével állami tulajdonban lévő telkek voltak. A sorrend itt is a preferenciát mutatta.

*„A telek kiválasztása kizárásos alapon ment. Nem volt rá koncepció.”
- Herpy György*

21
A kápolna elhelyezése
kiválasztott telkek.

¹³ vizafogo_01levelezés_01_02_19800917

¹⁴ vizafogo_01levelezés_01_02_19810702+

¹⁵ vizafogo_01levelezés_01_03_19800923

A telekjavaslatok ügyében a megírt támogatást kérő levelek ellenére sem történt érdemleges előrelépés, mert az Állami Egyházügyi Hivatal és a Fővárosi Tanács a tervezett lakótelep és metróvonal építése miatt vonakodott a kápolna ügyében állást foglalni.

Állam és egyház (1948-1989)

A II. világháború után az ateista beállítottságú kommunista rendszer már csak különbözősége okán is ellenséget látott a történelmi egyházakban, így a Szovjetunió irányelvei alapján megkezdte Magyarország „egyházatalanítását”¹⁶.

Az első jelentős csapás a földreform volt, mely a nagy részben kárpótlás nélküli államosítással nemcsak a használatos egyházi intézményépületeket, hanem az azok fenntartásához szükséges földeket és erdőket is érintette.

Rákosi 1948-ban támadást intézett a történelmi egyházak tekintélyének letörésére. A cél elsődlegesen a katolikus egyház, mint világszervezet felszámolása volt, mely ellen indított koncepciók perék legfőbb áldozataként Mindszenty József bíborost is elítélték. A nemzeti alapon szerveződő protestáns egyházakkal egyezményeket kötött az akkori vezetés.

Az átfogó állami ellenőrzés céljára 1950-be létrehozták a katolikus és protestáns egyházak ügyeivel foglalkozó Országos Béketanácsot, majd 1951-ben, megalakult az Állami Egyházügyi Hivatal, eredetileg az egyházi ügyintézések segítésére. Ezt egy egész országra kiterjedő hálózat létrehozásával próbálták véghez vinni. Ennek eredményeként nem volt olyan egyházi ügy, amiről ne tudtak volna. A tevékenységük a külföldi kapcsolatok ellenőrzésére is kiterjedt, melyeknek a magyarországi vallásszabadságot kellett demonstrálnia. Az egyházi ingatlanok kezelését is figyelemmel követték, ingatlankezelés, építkezés, felújítás, állagmegóvás nem történhetett az engedélyük nélkül. Mivel a szabályok nem voltak rögzítve, a Hivatal kiszámíthatatlan teljhatalmat gyakorolt ezen tevékenységek felett.

A hatvanas évekre befejeződött a mezőgazdaság kollektivizálása és az egyházi támogatások csökkentése gazdaságilag is ellehetlenítette a működést. Az 1962-ben kezdődő II. Vatikáni zsinat a liturgiát érintő és megvalósítani szükséges változások mellett a világi nyitást is magával hozta. A hatvanas évekre a Vatikán is belátta, hogy a kommunista blokkban az egyház fenntartására kompromisszumokat kell hozni és szükséges a rezsimmel való együttműködés. Ennek folyományaként az egyházak magukra vették az állami ideológia híveik számára való legitimálását.

A hetvenes évektől a „kis lépések egyházpolitikája” jellemezte a viszonyt, melyben az egyház is kereste az állammal való együttműködést. Ez egybecsengett a Vatikán hivatalos, - a kelet-európai rezsimek felé nyitni szándékozó, - politikájával. A történelmi egyházak ekkorra már részét képezték a Kádár rendszer politikájának, bár cserébe nem kaptak hivatalosan politikai kedvezményeket, az állam méltányolta társadalmi szerepvállalásukat és elismerte létezésüket. „E folyamat az 1980-as évek második felére elérte azt a szintet, hogy az állam és az egyházak

¹⁶ Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet: Magyarország templomépítészete 1945-1964 között, Építés – Építészettudomány 2016 Akadémiai kiadó 2016 256.old.

kölcsönösen már-már idillikusnak tekintették a társadalom érdekében végzett közös, egymást segítő, elismerő munkájukat¹⁷

„Bennem már régóta nincsen kétely afelől, hogy a papi hivatás gyakorlása és a közéleti tevékenység végül is egy töről fakad: mindkettő elsődleges célja a közösség szolgálata, a hívek, illetve az állampolgárok hozzásegítése a boldog élethez. Igaz, az egyház világnézeti alapon állva, a maga sajátos eszközeivel végzi feladatát, ez azonban nem zárja ki, hogy az állammal közösen munkálkodjunk az emberek javáért, s ami ennek egyik döntő feltétele a béke megőrzéséért. Hogy ez az együttműködés ma már általában harmonikusnak mondható, az első sorban egy alapvető felismerésnek a következménye. Az évszázadok, sőt évezredek során számtalanszor ellenségeskedtek az emberek a vallás ürügyén, pedig csak, ha tiszteletben tartjuk a lelkiismereti szabadságot, s vallásos és más világnézetű emberek egy akarattal építik az előrehaladás útját, az válik igazán hasznára a társadalomnak, bármiféle berendezkedésű legyen is az. Az a kép, ami bejárta világsajtót Kádár János szívélyes vatikáni fogadtatásáról, mindenkit mindenütt meggyőzött, hogy Magyarországon e tekintetben is megnyugtató a helyzet.”¹⁸

_22_
VI. Pál pápa fogadja Kádár Jánost
a Vatikánban 1977. június 9-én

Miklós Imre, akinek nevével és munkásságával összeforrt az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége - 1959-től elnökhelyettese, 1971 és 1989 között pedig elnöke volt - nem volt megkerülhető a Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton Plébániatemplom építésnek előkészítésekor sem. Erről tanúskodnak a levelezés iratai is.

Közvetlen politikai szerepe a templom létrejöttére leginkább mégis az imént idézett Bíró Imrének volt, aki az állami és egyházi szövetségi gépezetben több síkon is szerepet vállalt. Bíró Imrét 1972-ben helyezték át Farkasrétre vezető lelkésznek. Béke pap volt, az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának titkára, 1975. június 15. és 1990. március 16. között országgyűlési képviselő, majd később az Elnöki Tanácsa tagja, Kádár János gyóntatója¹⁹

*„Aranyos, jó gyerek volt.
Nagyon szerettem.”
Herpy György.*

„Különösen jó kapcsolatba került Lékai bíborossal, aki felkérte és megbízta őt az elhunyt Beresztóczy Miklós megüresedő helyének elfoglalására az Elnöki Tanácsban. Nem ő jelentkezett, hanem a bíboros úr által rábízott feladatnak tett eleget. Az országgyűlési képviselőiséget és az Elnöki Tanácsi tagságot szolgálatnak tekintette, feladatnak, amelyet az egyház rábízott.”

¹⁷ Egyháztörténeti Szemle 5. évfolyam 2. szám 2004 - Fazekas Csaba: Dokumentumok Miklós Imre lemondásának történetéhez (1989-1990)

¹⁸ A farkasréti plébános – interjú Bíró Imrével, Hegyvidék, III. évfolyam, 3. szám, 1977. október 6. old.

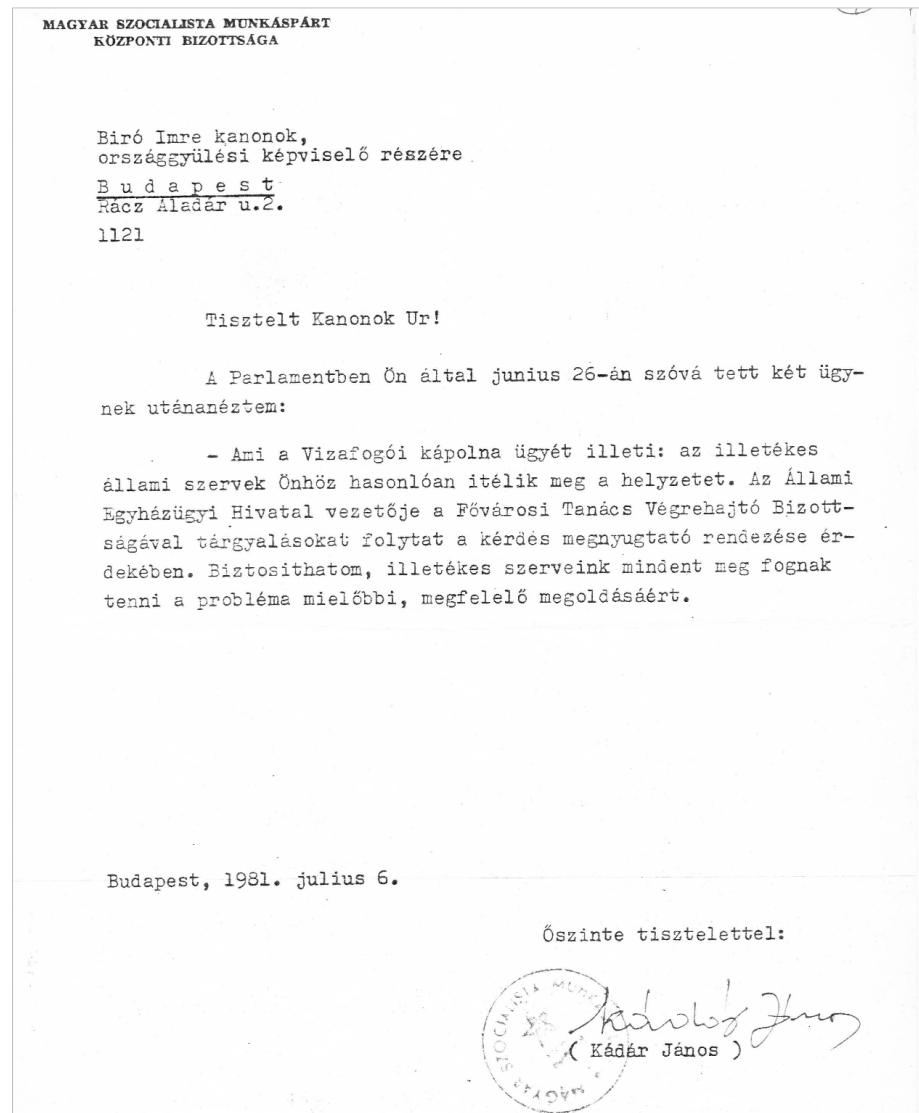
¹⁹ „...A volt miniszterelnök ... megerősített egy másik legendát: 1989 nyarán Kádár János felesége, Mária néni ... felhívta őt telefonon, s azt mondta, hogy „a férjem papot akar”. Az akkori 17 tagú Elnöki Tanácsnak akadt egy katolikus pap tagja, Bíró Imre kanonok személyében, igazi békepap volt, az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának titkára; őt kérte meg a kormányfő. „Kádár gyónt nekik, ám hogy mit, azt nyilván csak a pap tudja” – mondotta Németh Miklós...”

www.szegedma.hu Sandi István – „Berecz sokat ivott, Kádár papot hívott” 2010. november 30.

„...az tény, hogy helyzetével sohasem élt vissza. Lehetőségeit templomépítésre, szeretetotthon létrehozására, más templomok építésének támogatására fordította.”²⁰
Az 1981. júniusi felhőszakadást követő kilátástalanságot végül is Bíró Imre felajánlott segítsége szüntette meg, miszerint szívesen szólna a képviselőházban a kápolnaépítés ügyében Kádár Jánosnak.

„Másnap az ülés szünetében a képviselőház folyosóján oly sikeresen tudta ecsetelni jogos és elkeserítő panaszunkat és helyzetünket...”²¹

Így Bíró Imre hathatós közbenjárására megszületett 1981. július 6-án a „Kádárlevél”, mely lendületet adott a megfenekleni látszódo kápolnaépítési szándéknak és minden eddigi akadályt elgördített az útjából.

23
Kádár János támogató levele

²⁰ Egy jó barát emlékezik. Beszélgetés Kurta Lászlóval Szegletkő – A farkasréti Mindenszentek Plébánia közösségének lapja II. évfolyam, 2. szám 1997. április 6. 8-9.old.

²¹ vizafogo_01levelezés_01_17_19810706

Támogatók és finanszírozás

„Forgótókéval nem rendelkezünk. Pénztárnaplóink kimutatható egyenlegei a jelenlegi terheink viselésére elégségesek. ... Bízunk „Szt. János”²² komoly támogatásában, továbbá Mindazokéban Akik tudnak és akarnak segíteni!”²³

A több évtizedes eredménytelen előkészítés után a Kádár levél hatására, megnyíltak az addig zárt kapuk. Egy hónap múlva már egyeztető tárgyalást tartanak az Állami Egyházügyi Hivatalban a Vízafogói kápolna áthelyezése ügyében, ezután

„Az illetékes állami és egyházi felügyeleti hatóságok egyeztető állásfoglalása alapján, a helyi szervek és az érdekeltek egyeztető eljárása eredményeként létrejött megállapodás értelmében...”²⁴

Herpy György területfelhasználási engedélyt nyújt be a Budapesti Fővárosi Tanács VB. Városrendezési és Építészeti Főosztálya Terület-, és Telekgazdálkodási Osztályához a hrsz 27787 és hrsz 27788, Váci út 91. számú állami ingatlanra területhasználati engedély kiadásáért. A telekhasználatért cserébe az építendő kétszintes azonos használatú épület használatbavételi engedélyének kiadása után az addig használatos bérleményeit újraelosztásra ajánlja fel.²⁵

Bár az állam közvetlenül nem támogatta pénzzel a templom építését, a közbenjárásával kapott az egyházmegye a kerületi tanácstól a felajánlott telkekre 99 évre területhasználati jogot. A főttkár támogatása az építési és engedélyezési problémák gördülékeny lebonyolítása mellett a más forrásból érkező pénzek igényelhetőségére is alapot adott.

Az építés finanszírozásának anyagi forrásait a plébánosnak magának kellett előteremtenie. Mint fő támogatóra, természetesen Lékai László bíborosra számíthatott, hisz ő több ízben tett ígéretet az egyházi költségvetésből való finanszírozásra.

Többször fordul segítségért a tervezés és az építkezés során külföldi segélyszervezetekhez is. Két aktív partnerre talál. Az egyik a bécsi székhelyű Europäische Hilfsfonds, ahol a Valentinyi Gézával²⁶ ápol jó kapcsolatot, a másik a németországi Kirche in Not Ostpristerhilfe, aminek Szóke János²⁷ a vezetője. Sikertelen kísérlet marad viszont, amikor Herpy atya László István²⁸ (Stephan

²² Kádár János

²³ Levél Nagy Vendel O.S.B.-nek - vízafogo_01levelezés_01_05_19811022

²⁴ vízafogo_01levelezés_01_04_19811022

²⁵ vízafogo_01levelezés_01_04_19811022

²⁶ A bécsi Európai Segélyalap magyar osztályának ügyvezetője 1958-1996. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon

²⁷ A Königstein in Taunusban székelő Kirche in Not Ostpristerhilfe katolikus nemzetközi segélyszervezet osztályvezetője 1975-től. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon

²⁸ A püspök korábban engesztelő szentmisét mondott megboldogult nővére lelki üdvéért a Frangepán utcai kápolnában. A püspök nővére az egyházközség területén lakott. Innen az ismeretség.

László) eisenstadti püspökhöz levélben²⁹ fordult segítségért, hogy támogassa a kápolna építését. Levelére nem érkezett válasz.

Az Esztergom-Budapesti Érsekség és a segélyszervezetek is éves költségvetéssel dolgoztak, ezért jellemző a támogatásukra, hogy az igénylésük és a megítélésük is az aktuális év első negyedévében történt. Mivel mindegyikükhöz sok támogatni való feladat érkezett, ezért nem tudtak egy összegben adományozni. Az átutalt összegek évenkénti bontásban, több részletben érkeztek.

Az építési költségek nagyságrendileg egy harmadát tette ki az érsekség támogatása. A második harmadot a segélyszervezetek bocsátották rendelkezésre. A maradék harmadik harmadot az OTP-től felvett hitelből és a hívók adományaiból fedezték. Hasonlóan segítő kezet nyújtott a Frangepán utcai Református Egyházközség is, akik templomuk perselyadományát ajánlották fel a kápolnaépítés céljára³⁰.

A pénzádományok mellett eszközadományra is sort került, például az Europäische Hilfsfonds a templomtéri fűtés kialakításához járult hozzá a padlófűtés anyagainak biztosításával, illetve svájci kapcsolatokon keresztül, Joseph Eberli sachselni plébános révén érkezik az Flüe-i Szent Miklós oltár a Vizafogói Egyházközséghez.

Tervezők és tervfázisok

A telekügyintézés és finanszírozási problémák megoldása mellett a tervek elkészítéséről is gondoskodni kellett.

Szabó István az 1977-ben felszentelt Farkasréti Mindenszentek Templom tervezéséért a szakma elismeréseként Ybl-díjat kapott, VI. Pál pápa pedig pápai áldásban részesítette, melyet Lékai bíboros a Vatikánból hazatérve a repülőtérről egyenesen a lakására utazva személyesen adott át neki.

A Farkasréti templom után ekkorra Szabó még öt templomot épített fel és ebből kettő – a Táltos utcai és az Ildikó téri, - szintén Budapesten állt. Így érthetően jó kapcsolatot ápolt az Állami Egyházügyi Hivatallal és az Esztergom-Budapesti Érsekséggel. Bíró Imrével a Farkasréti templom plébánosával is személyes volt a kapcsolata, ezért evidenciának tűnhet, hogy Szabó Istvánt bízták meg a kápolna tervezésével.

Októberre megszületett mindkét oldalról a tervek elkészítésére szolgáló közös „elköteleződés”.³¹

Az egyházközség plébániahivatalában 1981. november 15-én megalakult templomépítési bizottság³² lett a felelőse és ügyintézője az építéssel kapcsolatos problémáknak. A kápolnaépítési bizottság korábban megválasztott tagjait³³ - megerősítették a tisztségükben.

²⁹ vizafogo_01levelezés_01_13_19821025

³⁰ vizafogo_03levelezés_03_181_19821228

³¹ vizafogo_01levelezés_01_05_19811022

³² vizafogo_01levelezés_01_10_19811115

³³ Elnök: Herpy György, Tagok: Simon István, Rábely László, Baktai György, Műszaki és adminisztratív ügyintéző: Cselei István

Az alakuló ülésen, amin Szabó István is részt vett, a bizottság elfogadta az építész által készített tervet és kérték, hogy

„a terv hivatalos elfogadásánál képviselje az egyházközség döntését is bíró egyházi érdekeket.”³⁴

Az engedélyezési terv

Szabó nyugdíjas éveiben kezdett el foglalkozni egyházi épületek tervezésével. Ezt a tevékenységét Sashegyi úti műterem lakásában, illetve a Református Kollégiumban, a tervezésért cserébe berendezett irodájában végezte. A Vízafogói templom esetében is a korábban megismert szakértelemmel és elhivatottsággal, a megrendelő teljes megalégedtségére.

„Ez alkalmat is szeretném megragadni arra, hogy egyházközségünk nevében is mély hálánkat fejezzük ki Szabó István mérnök Úr eddig végzet áldozatos munkájáért. Nagyon bízom abban, hogy Ft. Bíboros Úr megérti igazi szándékát, melyet az igaz segítőkészség és őszinte egyházszeretet vezérelt.”³⁵

Szabó István az engedélyezési tervet 1982. január 25-ére készíti el és 12.423/182 iktatószámom ad be engedélyezésre³⁶, amire öt nap múlva érkezik hiánypótlási felszólítás³⁷. Megállapítja, hogy a dokumentáció a telepítési és városképi szempontok mérlegeléséhez elegendő, de az építési engedély kiadásához a műszaki megoldásokat konkrétabbá kell tenni. A terveket engedélyezési terv léptékű vázlatrtervnek minősíti és kéri pótolni a teherhordó szerkezetek anyagait és méreteit, a szintmagasságokat, a nyílászáró méreteit és anyagait és a gépészeti megoldásokat. Továbbá pótolatja a be nem adott tervezői nyilatkozatot, a közműnyilatkozatokat és a szakhatósági hozzájárulásokat is. (Herpy György is levélben foglalja össze a hiánypótlási felszólítás pontjait és alázatosan kéri öt azok 30 napon belüli pótlására. ³⁸)

A kért kiegészítéseket pótolva, a Budapest Főváros XIII. Ker. Tanács VB. Műszaki Osztálya 1982. április 5-én kiadta az építési engedélyt³⁹ a templom építésére.

Az elveszett terv bemutatása

A Budapest-Vízafogói templom legkorábbi dokumentuma az a három nézőpontból fotózott makettfotó, ami a fotódokumentáció részben már említésre került.

Sajnos tervek nem maradtak fent, sem a legkorábbi tervezési fázisokból, sem az engedélyezési tervből. Nem lelhetők fel sem a fővárosi levéltárban, sem a Budapest, XIII. Kerületi Polgármesteri Hivatal irattárában. Az építészeti múzeum

_24_
A templom makettfotójának bemutatása a Frangepán utcai kápolnában tartott szentmisén
- 1982

³⁴ vizafogo_01levelezés_01_10_19811115

³⁵ vizafogo_01levelezés_01_14_19820126_1

³⁶ vizafogo_01levelezés_01_15_19820125

³⁷ vizafogo_01levelezés_01_23_19820130

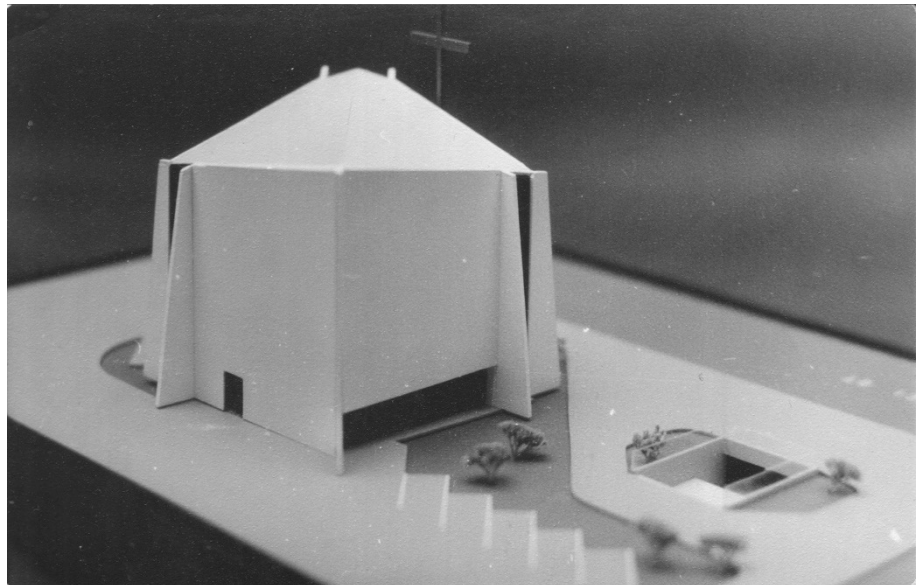
³⁸ vizafogo_01levelezés_01_21_19820210

³⁹ vizafogo_01levelezés_01_25_19820405

kezelésébe átadott Szabó István örökség tervei között sem találunk tervlapokat. Az esztergomi Prímási Levéltárban sem járt sikerrel a keresés.

A levelezésben több helyen is szerepel a leírása, melyek az alábbiak szerint jellemzik az épületet:

A templomszerkezet felmenő falszerkezete „I” acéltartók között elhelyezett bazalt ciklop falazattal készül. Ezekon az oszlopokra állított acél térrácsból felépített tetőszerkezet fedi le a nagy belmagasságú emeletre helyezett templomteret. A templom a Váci út és Fáy utca sarkán a Váci úttól visszahúzott harminc méteres telken, téren helyezkedik el, melyen az épület szabadon körüljárható.

_25_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- makettfotó

A tervezés folyamata

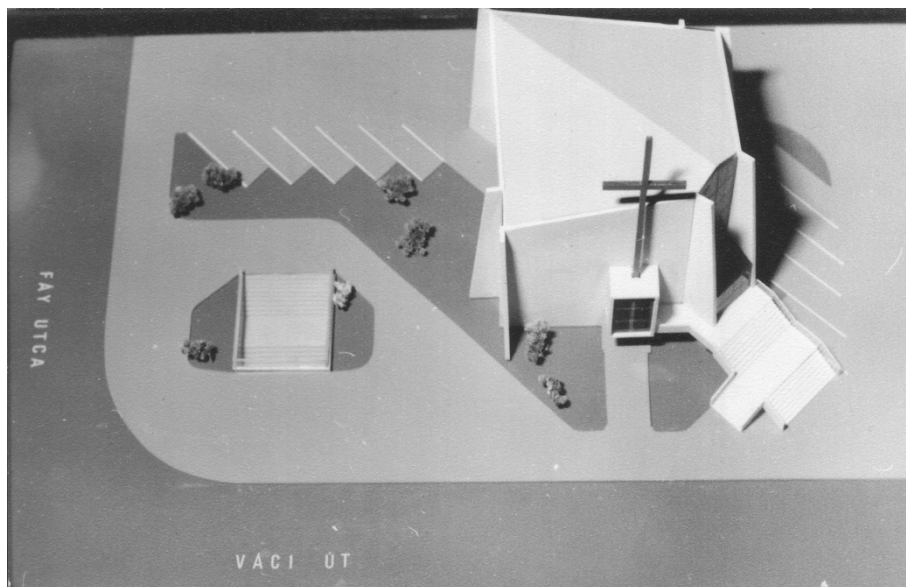
A levelezés műfaja szerint is egy hivatalos forma. Pár személyes levélen kívül hivatalos leveleket olvashatunk, melyek csak ritkán árulnak el egyéni érzelmeket. A templom tervének keletkezéséről szinte semmilyen információ nem maradt fent, az ügyintézés segítő levelek később sokasodtak meg.

Ezek hiányában leginkább az a pár hónap érdekelt a legjobban, amikor a templom terve kialakult. Kíváncsi voltam, hogyan kezdődött az egész? Milyen lehetett a megbízó és a tervező viszonya? Milyen lehetett Szabó Istvánnal dolgozni? Miért lett ilyen a templom?

Herpy Györggyel készített interjú során feltettem ezeket a kérdéseket, az építető szándékaira, a tervezési programra, a tervezés menetére, a megbízó és építész viszonyára vonatkozóan.

Harminc év után is heves érzelmekkel beszélt arról az időszakról, melyből kiderült, hogy Szabó István, mint Bíró Imre és a Bíboros tervezője kapta meg a megbízást. A tervezés ennek a kialakult kapcsolatnak a szokásos menetrendjében zajlott, Gyuri atya asszisztálásával, de nem aktív részvételével. Gyakorlatilag a telek és program egyeztetés után elkészült a terv, amibe nem volt beleszólása, amit a Bíboros elfogadott.

Hangot adott abbéli személyes ellenérzésének, ami Szabó István habitusát és munkamódszerét jellemezte. Művész léleknek tartotta őt, nem építész mérnöknek. Az ő habitusához pedig egy mérnök passzolt.

„Jó volt a Bíborosnál.”

*„Elkezdte a munkát, nem tudni
hogy. Nem volt komoly munka.
Csak 'mórickaábrák'.”*

*„Művész lélek volt.
Azt mondta nekem a falakra, azok
olyanok, mint Szent Márton
köpenye. ÁÁÁ! (legyint)
A tervet nem nagyon tudta
megosztani.”*

*„Nem lehetett vele beszélni. Semmi
nem volt leírva, csak rajzok voltak.”*

*„Ezt a templomot adta el a
Bíborosnak. Csodálom, hogy hitt
neki.”*

- Herpy György

_26_

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- makettfotó

A vezető lelkész bizonytalanságát mutatja az a rövid levélváltás Vákár Tiborral, melyben Herpy egy szakvélemény készítésére kéri fel az építészt a tervezett templommal kapcsolatban. Vákár Tibor biztosítja az atyát, hogy hivatalosan is átadja neki a már bemutatott szakvéleményt és az ahhoz készített távlati rajzot, ha megbízólevelet kap a feladatról.⁴⁰

Végül is nem lett megbízás a dologból, félve a templom épülésének megakasztásától. Mint ahogy a templomépítő bizottságba való felvételből sem.

Egy fél év elteltével Vákár még jelentkezett egyszer, jelentős aggodalmát fejezve ki, sűrűn minősítve Szabó korábbi munkásságát.⁴¹

*„Tartani kell attól, hogy
/terveződnél, a hasonló
kialakítások esetében/
MEGLEPETÉSBEN lesz részünk.
Amikor majd a befejezett mű
fővárosunkban áll és az épület, a
városkép változhatatlan – mint
eddig többször – esetleg már
jövájéhetetlen!”*
- Vákár Tibor

⁴⁰ Sajnos nem ismert a Vákár féle terv/ellenterv. Az interjú során Herpy György nem emlékezett erre a levélre, sőt Vákár Tibor neve sem mondott neki semmit.

⁴¹ vizafogo_02levelezés_02_114_19821020

A kiviteli terv

A megbízás

A kiviteli terv elkészítőjének személye már februárban, az engedélyezési terv beadásakor is foglalkoztatta a résztvevőket. Az, hogy nem volt magától értetődő, hogy a terveket Szabó István csinálja tovább, úgy tűnik nem csak az eljárási út betartása volt. Erről tanúskodik az a Lékai Lászlónak írt levél, melyben Herpy legnagyobb elégedettséget mutat a tervezővel szemben és kéri a kiviteli tervek elkészítésre szóló megbízásának előkészítését, de finoman utal arra, hogy elfogadja azt is, ha nem őt lesz a megbízott.

Betegség

Szabó István a templom engedélyezésekor már a hatvannyolcadik életévében járt és sajnos az egészsége is jelentősen megromlott. Nem növelte hatékonyságát az sem, hogy bár a korábban bejárattott szakági tervezőivel dolgozott együtt, saját maga irodát azonban nem tartott fent. A templomait egyedül tervezte és rajzolta. Igaz, ez nagyban növelte tervei személyességét, de ebben az esetben a körülmények összejátszása ellehetetlenítette a korábban megszokott adományszerű munkamétódusát.⁴²

A körülmények szorítása

Herpy György nem sejtette előre, hogy egyházközségi lelkészként mekkora terhet vesz a vállára, amikor engedelmeskedve elfogadta Lékai László bíboros szavait:

„Keress egy telket és hozd a katakombából felszínre az egyházat!”⁴³

_27_
Metróépítés a Váci úton
- fotó

*„A metró miatt nyomni kellett.
Gyerünk, gyerünk, gyerünk!”
- Herpy György*

A politikai nehézségek, a bürokrácia útvesztői és a pénzügyi gondok megoldása mellett egy olyan nagy tehetlenségű körülmény ténye mellett kellett előkészítenie, ütemeznie és lebonyolítani az építkezést, mint a Váci út alatti nyomvonalon építendő hármas számú metró építése. A fővárosi szintű beruházás ütemezése megengedte az épület építésének elkezdését, de tudva levő volt, hogy 1984 elejére a templomépítő munkák nagy részének be kell fejeződnie, mert a metró Forgách utcai megállójának építése miatt a templom telke tehergépkocsival megközelíthetetlenül válik majd. Tudta, hogy ha a templomépítés a megadott időpontra nem kerül a megfelelő készültségbe, a metróberuházás mérete és időtartama miatt, a templom működésének megkezdése beláthatatlan távlatokba csúszhat.

Az engedély megszerzése után természetesen az építési költségek finanszírozásának biztosítása volt a lehetőbb feladat. A külföldi segítségnyújtó szervezetektől érkezett ígéreteket az engedélyezési terv beadásával, a

⁴² szakrális épületeinek tervezését ellentételezés nélkül végezte

⁴³interjú Herpy Györggyel 2015.11.25. Katolikus Szeretetszolgálat Máriaremetei Szeretotthona és Gondozóháza, 1029 Budapest, Máriaremetei út 187.

kiviteli tervek, részletes költségvetési kiírás⁴⁴ és a tervezői, valamint kivitelezői szerződések bemutatásával lehetett érvényesíttetni.⁴⁵ Mivel a segélyszervezetek éves költségvetéssel dolgoztak, az éves büdzsé felosztása előtt, az év első negyedében kellett ezeket a rendelkezésekre bocsátani, mellékelve a teljes költségvetési fedezet igazolását, melyeket más szegélyszervezetek illetve a bíboros adományából álltak össze.

A körülmények nyomására Herpy György egyre bizonytalanabbnak érezte oly soká áhított temploma időbeni elkészülését. Szőke János biztató szavai sem tudták enyhíteni a benne növekvő feszültséget:

“Tudom, hogy az előkészítés idegtépő. Gondolj arra az időre, amikor sem Rád, sem rám senki nem fog már gondolni. Az új templom azonban Isten dicsőségét hirdeti. Tovább, mint gondolnánk.”⁴⁶

Bíborosi egyeztetés⁴⁷

A templom építési kérdéseinek megtárgyalására egy kétnapos egyeztetést hívtak össze az esztergomi érsekség budapesti rezidenciáján, melyeket 1982. április 27-én és 29-én folytattak le.

Ezen a megbeszélésen döntöttek arról, hogy Szabó István és kollégái készítik a komplett kivitelezési tervdokumentációt és azt két részhatáridővel szállítják le.⁴⁸ Megállapították a tervezési díjat és az építkezés alatti művezetések kötelezőségét. Ezek alapján készítették elő a tervezési szerződéseket.

Az 1982. áprilisában lezajlott egyeztetésen az építkezés menetére három variációt vázoltak fel és tárgyaltak meg.

Az első variációt, miszerint Szabó István ügynevezett házilagos kivitelezésben a tervezés mellett, egyösszegű elszámolással levezeti az építkezést, Szabó betegsége és rá nehezedő feladatok miatt elvetették.

A második variáció, hogy Szabó csak a kiviteli terveket szolgáltatja a kivitelezési munkák lebonyolítása az egyházközség feladata lenne, a plébánia felkészültségének hiányában hiúsult meg.

A harmadik, kompromisszumos megoldás szerint Szabó István felel a kiviteli tervek szállításáért, ezután a KIPSZER elvégzi az acél tartószerkezeti munkákat, a többi építés leszervezése maradna az egyházközség feladata.

Ekkor döntöttek arról, hogy az alapozást a Vízügyi Építő Vállalattal végeztetik. A további munkákra pedig Schlosser Attila, az esztergomi főegyházmegye főépítésze ajánl mestereket, hogy a metróépítés határidejéig a templomon csak belső munkák maradjanak.

Döntöttek arról is, hogy az egyházközség alkalmazzon főállásban egy a műszaki ellenőri feladatokat is ellátó építészmérnököt és segítőjét, aki a beszerzési feladatokat látja el.

⁴⁴ Szabó István 1982. március 1-én adja át a költségvetést magyar és német nyelven, majd még aznap betegsége miatt kórházba kerül

⁴⁵ Levélutalás a kérésre

⁴⁶ vizafogo_01levelezés_01_22_19820219

⁴⁷ vizafogo_01levelezés_01_30_19820507

⁴⁸ A tervdokumentáció szállításának első határideje 1982.06.10, a teljes tervé 1982.08.10.

A főegyházmegye felügyeletet tart az építkezés fölött, így mindenről tájékoztatást igényel. Bármilyen ügymenetben támogatásáról biztosította a templomépítőket.

A felszentelést 1985-re tervezték.

Herpy György mellé az ifjúság gondozásában sikeres káplán disponálásáról döntöttek.

Tervváltozatok

Az áprilisi bíborosi egyeztetésen felmerült a bazalt terméskőből ciklopszerűen rakott falazat problémája. Azzal való ellenérzéseit az Atya, mint megbízó technikai okokkal támasztotta alá, minthogy belülről nehezen takarítható, valamint, hogy rideg, kifűthetetlen térelhatároló szerkezetet ad. Ezért javasolták a belső vakolt falfelület kialakítását.

Szabó István tervezési koncepciója miatt ragaszkodott az azonos külső és belső felületi megjelenéshez, ezért vállalta egy javaslat kidolgozását. A javasolt anyag a téglát, amihez egyeztetett az összes magyarországi téglagyárral. Az egyeztetéseken kiderült, hogy egyikőjük sem tudja a határidőre a megfelelő színű és minőségű burkolótéglát legyártani. A rendelkezésre álló vörös téglát a tervező számára elfogadhatatlan volt. Az anyagváltással az acél pillérvázású épület falazott falszerkezetűre váltott át.

A harmadik tervváltozat készítésére Herpy György megrendelői jogait érvényesítve utasítja Szabó Istvánt. A határidő betartása mellett, a téglát verzióról tervezzék át a templomot nagyelemes travertin burkolatosra: *„Külső burkolat homogén, sima lapok, belső homlokzat fugázott kivitelben.”*⁴⁹

A tervezőváltás

Látható, hogy Herpy György laikusként a szakmai kérdésekben segítségre szorult. Erre volt példa Vákár Tibor felkérése is. Az bíborosi egyeztetésen egy műszaki ellenőr kijelölését irányozták elő, Borsányi Pál személyében, akiben megtalálta szakmai támaszát. Borsányi kivitelezésben nagy szakmai tapasztalatokkal rendelkezett. Több állami ingatlan, mint például a Római Magyar Akadémia építését irányította itthon és külföldön.

28
Borsányi Pál az
építkezésen
- fotó

Borsányi Pál az építési folyamatba kerülésével egyre nagyobb befolyással bírt Herpy döntéseiben. Ez eredményezte a falburkolatok és falszerkezetek három változatát. Ennek következményeként három alapozási mód is váltotta egymást. Sávalapozásról részfalazásra, majd kútalapok alkalmazására tértek át. Ezek a változtatások mind áttervezéssel jártak és mind időt igényeltek. A travertin burkolatra való áttérést a 1982. június 10-ei határidő előtt nyolc nappal közölték a tervezővel, aminek következményeként várhatóan Szabó nem is tudott a részhatáridőre teljesíteni.

Szabó István a sorozatos változtatások és szállítási felszólítások után egy a Bíborosnak és az Atyának címzett tíz oldalas levélben⁵⁰ saját szemszögéből foglalja össze a történeteket. Sérelmei felsorolása után a levél végén felajánlja, hogy készíttessenek a saját ízlésüknek megfelelő tervet. Abban az esetben lezárnak

⁴⁹ vizafogo_01levelezés_01_39_19820602

⁵⁰ vizafogo_01levelezés_01_48_19820623

tekinti érintésmentes együttműködését és a kollégái fizetéséről ő gondoskodik. Amennyiben elkezdik a terve kivitelezését, ragaszkodik az abban foglaltak betartásához. Az is mutatja Borsányi szerepének megerősödését, hogy külön kérte az építési folyamatban résztvevők jogkörének tisztázását.

Az Atya válaszleveléből egyértelműen egy megromlott viszonyra lehet következtetni. A nézőpontok különbözőségeként jelentősen eltérnek a magyarázatok. Ezek összevetése, az utólagos igazságtétel szinte lehetetlen feladat és valószínűleg értelmetlen is. Látszik, hogy az együttműködés a szakítás felé tart, aminek szándéka Herpy György a Bíborosnak írt levelével⁵¹ tetet is ölt. Ebben kéri Szabó István tervező tervezési feladatok alóli felmentését és Borsányi Pál tervezéssel való megbízását.

A Szabó által felajánlott lehetőséggel, hogy új tervet tervezzenek saját ízlésük szerint, természetesen nem élhettek. Muszáj volt a jogerős építési engedély mentén haladniuk, egy új engedély kérése, biztosan megghiúsította volna a határidők betartását. Így a tervezési jogok átadását indítványozták és a meglévő terveket akarták számukra megfelelővé alakítani.

Szabó István számára ez volt a lehető legrosszabb forgatókönyv, melyben a terve és a személye is csak sérülést szenvedhetett.

A kéréstől számított öt nap múlva a Bíboros válaszelevel⁵² írt Szabó Istvánnak. A levélből kiderül, hogy a beszámolókat összevetve és az egyházközség embereivel tárgyalva – a tervezőt kihagyva, - hozta meg a döntését, miszerint Szabó István eddig munkáját és közreműködését megköszönve, a feladatai alól felmenti, de biztosítja őt arról, hogy ő a templom tervezője és ezt megörökíteni is kívánja, valamint kéri, hogy adja át az eddigi terveket.

Egyben a Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton Templom kiviteli és részletterveinek kidolgozására és az építés lebonyolítására Borsányi Pál építésmérnök által vezetett önálló építészcsoporthoz bízta meg.

Végül kéri Szabót, nyilatkozzon arról, hogy kívánja-e ellátni a belsőépítészeti és installációs feladatokat.⁵³

Bár Szabó készségesen átadja a Bíboros kérésére a terveket, a két oldal viszonya tovább mérgesedik, a felek nem hajlandóak találkozni egymással, sérelmeiket hosszas levélváltásokkal⁵⁴ próbálják orvosolni. A megromlott viszony a módosított építési engedély beadásában, a kivitelezői kapacitás – pl. Kipszer – biztosításában mutatkozik meg és a tervezői járandóságok kifizetési körüli bonyodalmak mentén csúcsondik ki.

Végezetül különösebb indoklás nélkül Lékai László a templom belsőépítészeti és installációs tervezésével terjeszti ki Borsányi Pál feladatait.⁵⁵

*„Lékai László nevezte ki.
Ő ajánlotta a munkára.
Igazi építésmérnököt ismertem
meg benne.”
- Herpy György*

*„Én nem figyeltem,
hogy (Pista bácsi) mit szól hozzá.”
- Herpy György*

*"Nincs pénz, nincs számla, nincs
felelősség.”
- Herpy György*

⁵¹ vizafogo_01levelezés_01_58_19820710

⁵² vizafogo_01levelezés_01_65_19820715

⁵³ vizafogo_01levelezés_01_66_19820713

A Bíboros Borsányi Pálnak írt levelében így fogalmaz: „A tervezési megbízás egyelőre nem terjed ki a templom installáció és belsőépítészeti munkák tevének elkészítésére.”

⁵⁴

⁵⁵ vizafogo_03levelezés_03_135_19821119

A két terv eltérései

*"Megrémültem a ciklopkő faltól és
a Kipszer tetőtől."*
- Herpy György

A tervezés elején, amíg tartott a templomépítés megkapott lehetőségének eufóriája, nem merültek fel esztétikai kérdések. A realizálás során viszont már ezek is felszínre törhettek. Herpy György és Borsányi Pál egymásra találása a szakmai támogatáson túl ízlésbeli egyezőséget is jelentett. Szabó István eddigre egyedivé formált templomépítészetét Borsányi szelídítette meg és tette Herpy számára fogyaszthatóvá. Az épület az eredeti koncepcióból kiindulva Borsányi színre lépésével fokozatosan lágyult és alakult át az átadott épület állapotáig.

*"A fasszádót meghagyta,
anyagában más tervet csinált."*
- Herpy György

Az épület engedélyezési tervei nem maradtak fent. A levelezésből és az utolsó állapotú pallértervekből, valamint az eredeti modellfotóból rekonstruálható lenne az engedélyezett, Szabó István eredeti elképzelését mutató tervállapot. Ez a kubatúra azonosságán túl óriási eltérést jelent a megépült épülethez képest. Mégsem ez a koncepcióterv tartható a kiviteli terv szempontjából mérvadónak, hanem amikor felszólították a munkaközi kiviteli terveinek átadására, hisz addig Szabó tervezőként tudta kezelni a megrendelői és technológiai igényekből fakadó változásokat.⁵⁶

*"Pista bácsi tervén nincsenek
harangok. Nem volt rá pénz.
Volt egy régi harang a kápolna
lépcsője alatt, de az repedt volt.
Építés közben lett pénz."*
- Herpy György

Az átadott dokumentációból rendelkezésre állnak a kiviteli pallérterv pauszai, melyek helyszínrajzot, a három jellemző alaprajzot, metszeteket, homlokzatokat, fedélszéktervet és lépcsőtervet tartalmaznak. Fontos részleteket tartalmaz az acél tetőtartószerkezet álmennyezeti borítását bemutató tervlap.

Alapvető eltérés Szabó és Borsányi változata között a karzatra felvezető lépcső kialakítása. Az eredetiben a karzatfölgjáró a külső lépcsőről egy zárható ajtajú bejáraton volt megközelíthető. Ehhez az épületrészhez kapcsolódik egy másik jelentős változás: Szabó István ezt a tömeget egy téglatestként formálta meg, melyet átszúrt a kereszt és nem tartalmazott harangokat. A megépült változatban a harangok befogadására egy ferde síkú lefedéssel kialakított tömegrészt tervezett Borsányi. Ez a test már nem tudta olyan konzekvensen kezelni a kereszttel való kapcsolatot.

A legjelentősebb eltérés mégis a templomtér tetőszerkezetében van. A Szabó féle KIPSZER térrács konzekvensen megjelent ebben a tervében is – két egymásnak fordított átlóban emelkedő gerincű háromszög formájában. Ez esetben annyiban fejlesztette tovább a rendszert, hogy alulról a rácsok közé építőlemezeket tervezett, ezzel nem a térbeli rácsos tartó szerkezete, hanem annak alsó hullámzó felülete jelentette a templomtér lehatárolását.

Ezt a szerkezetet cserélte Borsányi terve a páros ragasztott főtartóba halszálka mintájára csatlakozó ragasztott faszerkezetűvé. A xiladekor barnára mázolt fatető kommersszé tette a lenyűgöző méretű belső teret.

A függönyfalak megmaradtak alumínium anyagúnak. A templomtér bejáratának portáljai viszont a fedélszék sorsára jutottak, mert a keret nélküli üvegportálok fa nyílászáróra cserélték.

A felsorolt változások alapján módosított építési engedély beadására volt szükség. A módosított terveket már Borsányi Pál irányításával készítették el.⁵⁷

⁵⁶ A levelezésből sejthető, hogy „súgtak” Herpynek az anyagjavaslatok során. A téglajavaslatát talán Vákár Tibortól származik, a travertin biztosan Borsányi Páltól.

⁵⁷ vizafogo_02levelezés_02_110_19821015 - A levél pontokba foglalva tartalmazza a módosítás szükségességét indokló változtatásokat

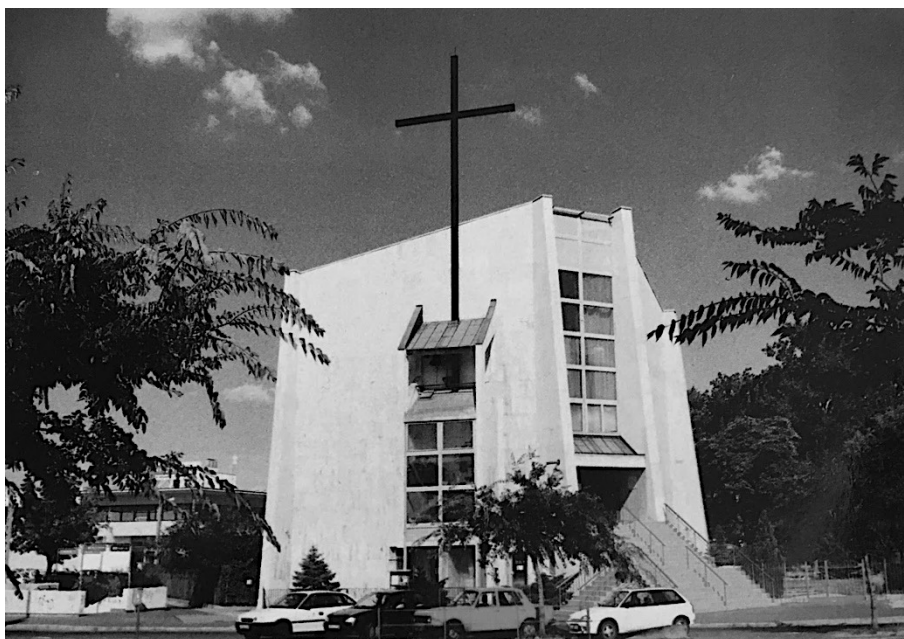
A kivitelezés

A levelezés nagy részét teszik ki a kivitelezés alatt keltezett dokumentumok. Ezek a dokumentumok ajánlatokból, megbízásokból, szerződésekből, megállapodásokból, egyeztetési anyagokból, jegyzőkönyvekből, véleményeltérésekből, közműnyilatkozatokból, szállítólevelekből, fizetési felszólításokból stb. állnak.

Míg az épület tervezése nagyban hasonlít a jelenkori folyamatokhoz, (eltérés csupán az engedélyezési eljárás lefolytatásának módozatában mutatkozik), addig a kivitelezés körülményei meglepő viszonyokat tükröznek. Olyan, ma már elfelejtett fogalmakat kell újra tanulnunk és értelmeznünk, mint a hiánygazdaság következményeként megjelenő kapacitásbiztosítás és kapacitásfoglalás.

A kivitelezés szervezőinek folyamatos küzdelmet jelent az építőanyag gyártók kegyeinek elnyerése a szükséges építőanyagok határidőre való legyártásának és leszállításának reményében. Hasonló erőfeszítések szükségesek a kivitelezők megfelelő minőségű és határidős munkavégzésre bírása ügyében is. A levelezés gazdagon dokumentálja ezeket a vég nélküli törekvéseket.

Borsányi Pál tervezői megbízása után az építés tervezőként és műszaki vezetőként való lefolytatása a feladata. Ez a kor körülményeinek megfelelően zajlik. Az épület építészeti megjelenésére a kivitelezés viszonyai nem voltak olyan jelentős hatással, mint a tervezőváltással járó változások, így ezek részletezésére az értekezés terjedelmi korlátai miatt nem tér ki.⁵⁸

_29_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- fotó

⁵⁸ Az erről szóló iratok feldolgozását a mellékletben szereplő „Levelek katalogizálása” és „Kronológia” című táblázatok tartalmazzák.

Az épület fogadtatása

Visszhangok a korabeli sajtóban

A korabeli építészeti lapokban nem lelhető fel a templomot bemutató és méltató cikk. Bár az építészeti szakajtó véleménye azért kis hibaszázalékkal rekonstruálható lehetne.

Sokkal érdekesebb megismerni, hogyan interpretálták a templom épületének létrejöttét a korabeli egyházi lapok és napilapok, tehát az építészeti nem hozzáértő médiumok.

A Vizafogói Tours-i Szent Márton templom építéséről az Új Ember című katolikus hetilap három ízben is beszámolt.

Az első⁵⁹, 1983 áprilisában megjelent cikk egy építés közbeni látogatás beszámolója, mely röviden összefoglalja a keletkezés előzményeit és az építés körülményeit. A lelkesedéssel teli cikk érdekessége, hogy bár Szabó István már majd egy éve nem tervezője a templomnak, mégis egyedül őt nevezi meg építészeként.

A második cikk⁶⁰ Herpy György tollából származik. Pontosan ecseteli az építkezés aktuális állását és a hívők segítségét kéri a mielőbbi befejezés reményében. Amelyben a 1984 év végét jelöli meg célként.

A harmadik cikk⁶¹ a templomszentelőkészült képes beszámoló, 1985. december 1-én jelent meg. (Ez előtt még két apró hirdetményt olvashatunk a lap hasábjain, amelyben a templomszentelőre invitálják az érdeklődőket. Ezek november eleji keltezésűek.) A cikk először Lékai László bíboros, prímás, érsek érdemeit méltatja a cikk elején. Majd az ünnepségről beszámoló részben név szerint említi az építésről összefoglaló beszédet mondó Borsányi Pált. A cikkíró Szabó Istvánt⁶² nevesíti tervezőként és Makkay Attilát belsőépítészként. Ezután pár mondatban leírja a templomot. Kiemeli a templom építéséhez szükséges anyagi fedezet előteremtőit, majd megemlíti Herpy György köszönőbeszédét és hosszasan részletezi Lékai bíboros beszédét. A cikk szerint több, mint ezer ember vett részt a felszentelő ünnepen.

Érdekes, hogy a jelentős napilapokban nem számoltak be a budapesti templomépület átadásáról. Különösen annak fényében az, hogy a keresés közben előkerült a Népszava képes tudósítása a két hónappal korábban átadott Dunaújváros, Pentele városrészében épült Szabó István által tervezett református templomról.

...30...

Az Új Ember-ben a templom építése során megjelent cikkek

⁵⁹ Új Ember 1983.04.03./14 Templom épül Angyalföldön

⁶⁰ Új Ember 1984.06.24./26 Mi újság Angyalföldön?

⁶¹ Új Ember 1985.12.01./48 Nemcsak Vizafogó, hanem a főváros közkincese is

⁶²Szerencsére az Új Ember helyénvalóan kezeli Szabó István templomépítő építész jelentőségét. Erről tanúskodik, hogy 1978-ban tudósít odaitélt Ybl díjáról is.

Magánvélemények

Az a néhány a templomszentelésre érkező köszöntő távirat és levél, bár egyöntetű tetszésről árulkodik, lényegében az épület létrehozását, mint tettet értékeli. Mint például ez:

"Most csak azért írom Neked ezt a pár sort, hogy elmondjam, mennyire tetszett így is - bár nem sokat láttam még belőle - az az alkotás, ami a kezed munkája. Nem sok embernek adatik meg az életben az ilyen élmény, amiben részed volt: megvalósult valami - és nem is akármilyen! - amit Te álmodtál meg, és dolgoztál érte."⁶³

Herpy György, az „építő” plébános

Az első építési periódus legjobb korabeli összefoglalója, az építés minden terhét és áldozatát a vállán érző plébános köszönő beszéde, melyet a templomszentelési ceremónián mondott el. A beszéd kézzel írott szövege az egyik fotóalbum lapjai között bujt meg:

„Templomszentelés ritka, felemelő élményére hetek óta készült a Vízafogói Szent Márton Egyházközség. Templomunk középpontjában az eucharisztikus áldozat oltára áll, oltára a Keresztáldozat liturgikus megjelenítésének.

Az oltár már önmagában is Jézus Krisztus Keresztáldozatáról beszél, de hirdeti azt a tömérdek egyéni áldozatot is, mely lélekben egyesült Krisztus Urunkéval, s tette lehetővé, hogy ma itt lehetünk... s remélem Isten Kegyeleméből még sokáig békében élhessünk belőle erőt merítve az újabb áldozatok meghozatalára.

*Nincs igazán nagy mű áldozatok nélkül!
A világ megváltása a Keresztáldozatból indult.*

*Új templomunk geneziséhez vissza tekintve áldozatokat találunk:
Ne vegyék személyeskedésnek - inkább a Kegyelem szintjén értékelt áldozatok menti tanúságtételnek: de azoknak az áldott szülőknek az áldozatával is kezdődött a templom, akik születendő gyermeküket a celli Szűz Anya oltáránál Isten szolgálatára ajánlották fel és nevelték papnak. Annak az édesanyának is köszönhetjük e templomot, aki rákibeteg szenvedéseit Istennek ajánlotta e műért.
Az ő áldozatos emlékét őrizze az új miséző kehely, és a szentségtartó.*

Ebbe az áldozathozó sorba tartoznak elsöpéntekes betegeink, kik otthon elfekvőben, szeretetothonokban értünk szenvedtek és imádkoztak. S mennyien nem is érték meg e napot.

Mennyi áldozatot vállalt és hozott vízafogói neves elődöm Kiscelli esperes Úr, ki látni kényszerült a háború miatt templomépítési tervei kudarcát. Vele sokan egyházközségünket alapító és templomépítésre felbuzdult hívei közül odaátról látják áldozataik értelmét.

⁶³ Tarnai János

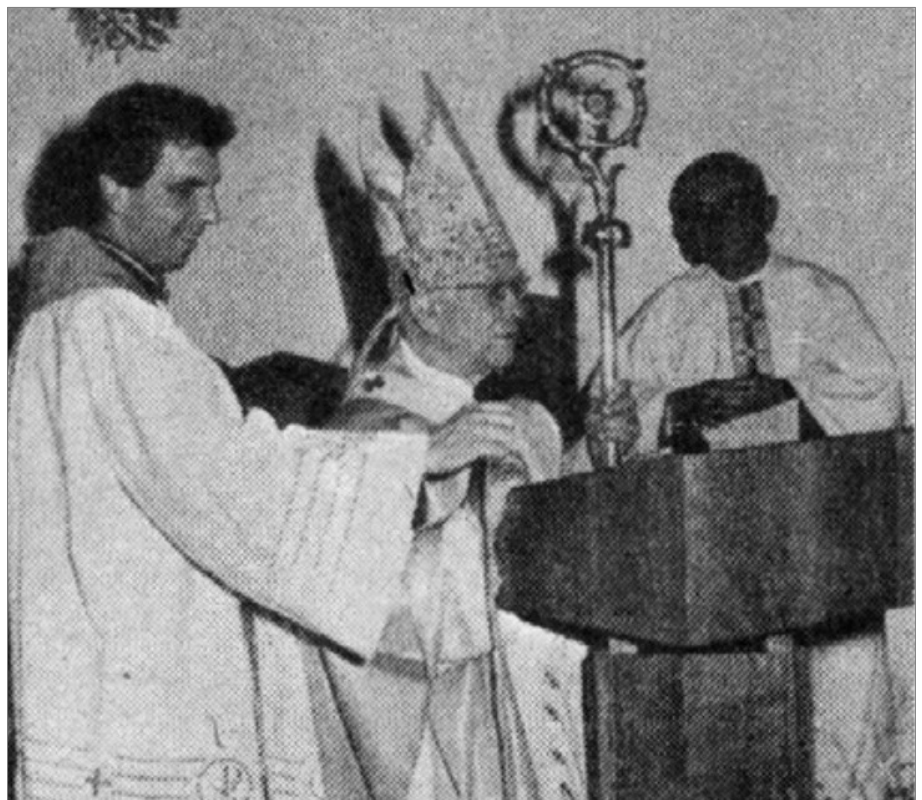

Isten tudója annak a sokezernyi áldozatnak, mely az építésre szánt adományok mögött volt, s amelyet mindenek előtt Biboros Atyánk juttatott el hozzánk, hisz ő álmodta meg, az ő szívéből született a szándék, hogy Vizafogón az egyház a pincéből napvilágra jöjjön. Aztán külföldi hívek adományait P. Szőke Jánosnak és Valentini Géza prelátnak urak gondoskodó szeretetéből nyertük, valamint Josef Eberli sachseni plébános, Flüe-i Szent Miklós tiszteletének terjesztője juttatta el a svejci katolikusok áldozatait. Amikor mindezeket megköszönjük Istennek, itt kell köszönöm és köszöntenem az Állami Egyháziügyi Hivatal részéről Füzfa Imre főtanácsos úrnak velünk érző állandó figyelmét, valamint Dr Bornemissza Sándor kerületi tanácselnök úrnak a templom telkét, építési engedélyezést az állam és az egyház közti jó viszony tanújelét.

Isten különösen nagy ajándéka számunkra Borsányi Pál építészmérnök építésünk főszervező és vezető főmérnöke. Dezsőfi Tivadar jogtanácsos barátom bölcsessége, ... Az építő fizikai és szakmunkások áldozata, műszaki ellenőrök figyelme mind beleépült e mennyei Jeruzsálem kis előképébe.

Itt köszönöm meg híveink tömérdek áldozatvállalását, kik takarítással, törmelékelhordással, előkészületi munkákkal szívüket ették az oltárra. Mindenekelőtt Horváth Miklós sekrestyésünk és családja buzgóságát. Végül paptársaim erőnfelüli áldozatossága mind része a Nagy Krisztusi Sacrificiumnak.

Segítő Szűz Anyánknak legyen hála, hogy ma mindezen áldozatokat letehetjük a paténára, melyet Biboros Atyánk kezébe adunk, hogy felszentelési szentmisénk áldozatába foglalja. Szeretettel kérjük szentelje fel templomunkat és lelkeségünket!"

_32_
Herpy György Atya
Pápai áldása
- fotó

Majd 2015-ben az interjú során, harminc év távlatából, megkérdeztem az Atyától, hogy mit gondol utólag a templomról. Szavai és arckifejezése is szeretetről árulkodtak:

„Boldog voltam, hogy megvolt.”

„Az Isten házában laktam.”

„Teres, levegő van benne. Világos, a kegyeletet érzékeltető és sugárzó épület.”

„Az esztétikai érzékem kielégült azzal, hogy szépek benne a szobrok és a domborművek.”⁶⁴

„A falak átkarolták az embereket, összefogták a családokat.”

„Szerettem a templomot. A hívők is szerették.”

„Ez egy ‘Csoda Templom’.

Csoda, hogy a kommunista érában meg tudott épülni egy előzmények nélküli templom.

Csoda, hogy az építkezés közben senki sem szenvedett balesetet.

Csoda, hogy infarktus nélkül végig csináltam.”⁶⁵

⁶⁴ R. Törley Mária szobrászművész munkái a Budapest - Vízafogói Szent Márton Templomban: Madonna a kis Jézussal 1985. Szilikátbronz, 210 cm, Emmauszi vacsora 1985. Bronz, 40 x 50 cm, Korpusz 1990. Budapest, Vízafogói Szent Márton Plébániatemplom, gipsz, 200 cm

⁶⁵ Herpy György az építkezés után idegösszeomlást kapott

2.tézis

Az első építési periódus történetének kutatása azt az eredményt hozta, hogy a Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébánia épületét nem Szabó István és Borsányi Pál szerzőpárosa jegyzi. Bebizonyosodott, hogy Szabó István tervezését, a megbízása visszavonása után Borsányi Pál önállóan folytatta és az építkezés is az ő felügyeletével zajlott. A megépült épület eltér az eredeti tervező elképzeléseitől, a változásokba Szabó Istvánnak megbízásának visszavonása után semmilyen beleszólása nem volt, véleményét nem kérték ki. Így a templom épületének a Szabó életműben való elhelyezése ezen tanulságok mentén pontosítandó.

ESEMÉNYTÖRTÉNET – 2. ÉPÍTÉSI PERIÓDUS

„...Succisa Virescit...”
(„...megnyesve kizöldül...”)⁶⁶

A templom állapota

Az, hogy a templom állapota a felszenteléstől számított harminc éve alatt jelentősen leromlott, nagyban köszönhető a nyolcvanas évekre jellemző és korábban részletezett anyag és építési minőségnek. A homlokzati kőburkolat rögzítőelemeinek korróziójával szükségessé vált annak felújítása, az életveszélyessé vált állapotok megszüntetése érdekében. A kőburkolathoz való hozzányúlás lehetővé tette a hőszigetelés hiányának pótlását és az felvetette az elavult alumínium nyílászárók cseréjének kérdését is. Bár a sorozatos tetőbeázásokat orvosolták korábban a tető szigetelésének felújításával, a földszinti vízszigetelések hibái továbbra is megoldatlanok maradtak.

A gyülekezet támogatói köre a hibajelenségek ily mértékű összegyűlése után úgy döntött, hogy nem tüneti kezeléssel próbálja menteni a menthetőt, hanem egy teljesskörű felújítás tervezésébe fog.

A tervezési program

Mivel a felújítás ekkora léptékűvé vált, lehetőség nyílt arra, hogy a templom harminc éves életének tanulságait és az ezalatt bekövetkezett változásokat is elvégezhessük az épületen egy átalakítás során. A tanulságok funkcionálisak, melyek az plébánia életében jelentkeznek, az egyházi liturgikus, az adminisztratív feladatok és a hétköznapi élet során.

A változások pedig egyházpolitikai fejlődés eredményei. A plébánia nagy hangsúlyt fektet a nyitásra, a hívek toborzására, az egyházi közösség építésére. Ebben a szándékában egy olyan épületre van szüksége, ami köztéri kapcsolataiban, megközelíthetőségében, térstruktúrájában is tükrözi ezen szándékát és hirdeti a megváltozott hozzáállását. Belsejében lehetőséget nyújt a szigorúan hitéleti tevékenységek elvégzésén túl azok kiterjesztésére, a kapcsolódó rendezvények megtartására a nem kihasznált kert bevonásával.

Tervezési program a rezsiköltségek drasztikus csökkentését irányozta elő, megújuló energiát hasznosító épületgépészeti és épületvillamosági megoldások felhasználásával.

Az építészeti koncepció

A tervezési koncepció lényege, a kor egyházi építészeti lenyomataként meglévő épület tovább élésének biztosítása a felmerült műszaki és funkcionális igények szakmai kezelésével, maximálisan tiszteletben tartva az eredeti alkotó viselkedési és tэрalkotási szándékát, de korrigálva az esetleges hibákat és gyengeségeket és mindezeket megfelelően a kor előírásainak és követelményeinek.

A mestermű

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton
plébániatemplom átalakítása
és bővítése
Budapest, XIII. Váci út 91./b

építész vezető tervező:
Berecz Tamás

építész tervező:
Batári Attila - B+B műterem Kft.

statikus tervező:
Szaniszló Gábor – Tetra Plán Kft.

épületgépész tervező:
Végh Benedek – AC Consulting

épületvillamosági tervező:
Nyári Ilona – Libella 21Bt.

épületszerkezet tervező:
Czégéni Csaba – Bala Terv Bt.

táj és kerttervező:
Kérey Dóra – WoW Plan Bt.

tűzvédelmi tervező:
Szöllősi Levente – Fire Med Bt.

akusztikus tervező:
Borsiné Arató Éva – Arató A. Kft.

rehabilitáció szakmérnök:
Kormányos Anna

környezetvédelmi szakmérnök:
Kiss Leizer Géza

felvonó tervező:
Tragor Gábor – Otis Felvonó Kft.

építész munkatársak:
Gál Szabolcs
Kató Dalma

⁶⁶ Dr Lékai László, bíboros, prímás, esztergomi érsek jelmondata. Mely alapján a kis lépések politikájával egyengette a katolikus egyház életét a Kádár-korban.

Jelentős tervező jelentős épületének átépítése és bővítése esetében fontos koncepcionális tervezői döntést igényel, hogy mit tekintünk a meglévő épületből a kiindulási alapnak. Ez mindig egy vizsgálat és mérlegelés tárgya.

Jelen esetben a fellelt dokumentáció megkönnyítette a kiindulópont meghatározását, mert a rendelkezésre álló anyag áttanulmányozása alapján egyértelműen kijelenthető lett, hogy a tervek, melyeket még Szabó István készített egységesebb és ezért értékesebb épületképet tükröznek, mint a létrejött végeredmény. Így a most tervezett épület a Szabó Istváni idea továbbírása - de nem annak hű megépítése vagy rekonstruálása.

A tervezett épület leírása

Az elmúlt harminc évben jelentősen megváltozott a Váci út képe. Az egykori ipari területből a pesti oldal legjelentősebb irodatengelyévé vált. A funkcionális átalakulással az intenzitás és a térfalak növekedése a legjelentősebb változás, ahol bár méretében eltörpült, de építészeti értékeiben megerősödött ez az építésze egyéniségét magán hordozó épület.

Az áttervezés fő célja a szintbéli kettéválasztottság megszüntetése, a különbejáratú, lábazati szintként értelmezendő parókia és a fölé helyezett, közterületi járdáról induló lépcsővel elérhető templom jelenlegi kapcsolatának felülbírlása és átértékelése. Ennek érdekében a templom tömegéhez sután kapcsolódó lépcső elbontásra került, ami lehetőséget teremt egy új közvetlenül az utcáról elérhető bejárat kialakítására. Ezzel a módosítással a templom tömegszerkesztése - a támfalakká kiforduló faltestek mentén felhasított tömeg - tisztábban érvényesülhet és a megnövekedett térfalu Váci úton arányosabb lehet.

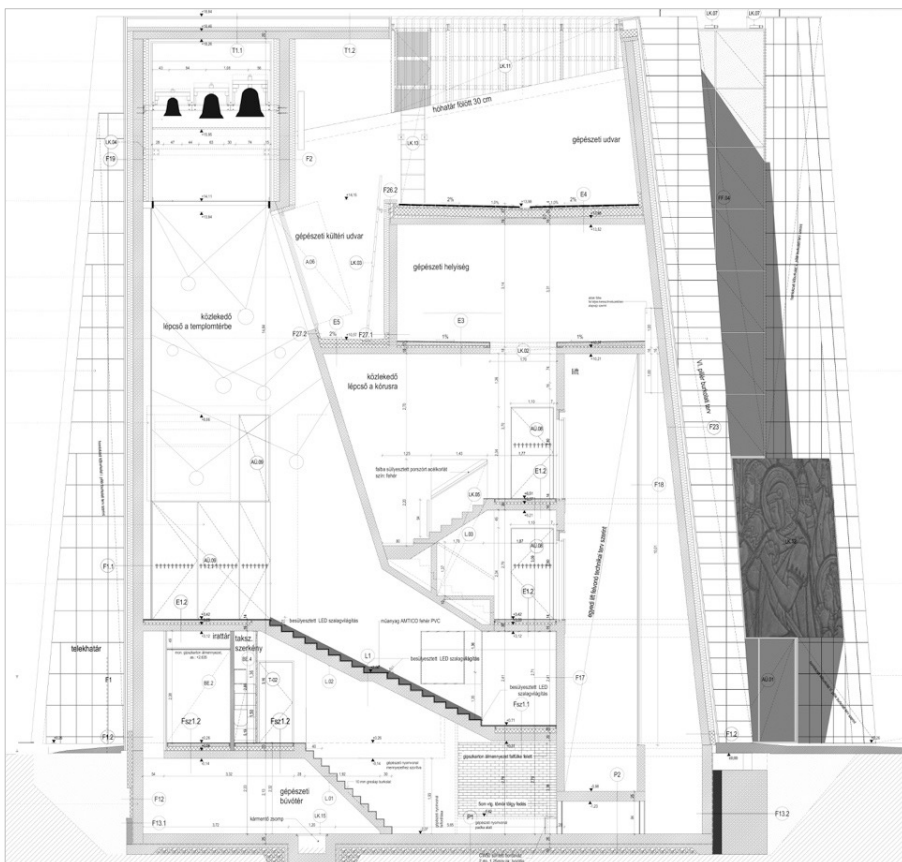
_33_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

bejáratú nézet
- látványterv

Az épületbe az elbontott lépcső helyén nyitott új bejáraton keresztül a földszinten kialakított előcsarnokba érkezünk, ahonnan az eredetnél több fő befogadására alkalmas, déli kert kapcsolattal rendelkező tanácsterem, az adminisztrációs helyiségek, a nemenkénti és akadálymentes vizesblokkok, valamint a plébánosi lakrész érhető el.

Az előtérből indul az akadálymentesség biztosítását szolgáló, földszintet, templomteret és karzatszintet összekötő felvonó és új belső lépcső is. A plébánosi lakrész privát zónája az északi oldalra került. A privát és közösségi célra is használt konyha-étkező a keleti oldalra.

Az emeleti templomtér szintjére egy fénnel átjárt, szoborszerű belső metszetű, üreges falba elhelyezett lépcsőn keresztül érkezünk. Az új bejárat kilencven fokkal elfordítja a megérkezést, a diagonális elrendezésű liturgikus térbe az északnyugati sarkon, a keresztengelyben juthatunk be.⁶⁷

_34_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

Kiviteli terv
- metszet

⁶⁷ Ez a megoldás hasonlatos a Szabó István Farkasréti templomának templomtér és bejárat viszonyához.

_35_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

kápolna
- látványterv

A templomtér elrendezése az egykori bejárat helyére tervezett kápolna tömegével gazdagodott. A kápolna a karzat alatt található, oly módon elhelyezve, hogy annak oltárrésze kibújik a templom tömegéből, amely így felülvilágított tud lenni. A kápolna tömegének homlokzati felületére, ami az új bejárat fölé esik, egy a templom névadó szentjéhez kapcsolódó művészeti alkotás kerül.

_36_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

templomtér
- látványterv

_37_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

Bejárat
- látványterv

A templomhoz kapcsolódó új építés tömegformálása a templom eredeti szerkeztéséből adódik, de attól tömegében jól elválik. A korábban említett falas szerkeztést egy felvastagított járható fallal egészíti ki, ami magába foglal mindent, ami tömegként újonnan megjelenik – belsőben a szinteket összekötő lépcsőket, a teljes gépészeti rendszert, a külsőben a harangokat. Ennek az üreges falnak a nyugati oldalra helyezésével kialakul egy pufferzóna a Váci út felé, amely kezelni próbálja a templom megépítése óta megnövekedett forgalom zavaró hatását is.

Ezzel a excentrikus bővítéssel a templomtér térbeli kompozíciója érintetlen marad. A megszűnő bejárat helyén, a karzat alatt, az oltárral szemben elhelyezve kerül be a templom másik névadó szentjéről, Flüe-i Szent Miklósról elnevezett kápolna, térileg is igazolva az elnevezést.

Az új tömeg, üreges fallal való létrehozása révén, a nyílások egymás mögé helyezésével, alakul ki a templomot jelző, a rohanó Váci út forgatagában egy villanásnyi pillanatra összeálló kereszt szimbólum. Ez a fal foglalja magába a harangokat is, aminek kialakítása az eredeti harangfal kialakításának inverze. Az új tömegrész burkolata az eredetivel megegyező travertin burkolat, ami csak rakásirányával tér el az eredetitől. Így az újonnan felrakott burkolat idővel összeér a eredeti épület köveivel, az új tömeg egygyé válik az eredetivel.

_38_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

Nézet a Váci út felől
- makettfotó

Az eredeti tervező utolsó tervváltozatára való utalás található a földszint északi és déli homlokzatán. Az eredeti terven az északi homlokzaton egy tömegében visszahúzott rész látható. Ez jelenleg statikailag és a hely szűkössége miatt nem visszaállítható, de ennek idézetére készül a kitérő faltestek között befeszülő fém anyagú sáv, melyet perforált acéllemez árnyékoló táblák egészítenek ki, Szabó István a térre tervezett templomának nyílászárói előtti acél rácsokra utalva.

A mára felmagasodott Váci úti térfal legnagyobb hatása, hogy léptéktelenné teszi a templomra eredetileg tervezett keresztet. A terv eredetileg ennek elhagyására tett javaslatot, amit a plébános is elfogadott, de később a tervtanács javaslatára az északi, a Váci út felől legjobban belátható homlokzat körfelületbe integrálódott be.

Az átalakítás révén jelentősen kitisztult a templom tömege, ami a részletképzés megváltozásával is járt. A hőszigeteléssel felvastagodott épület magába tudja fogadni az olyan technológiailag indokolt kiegészítőket, mint pl. a tető vízvezetése. A melléépítéssel megoldható lett a tetőre való feljutás, így elmaradhatott a kéményseprő hágcső is. A megfelelő nyílászárók és az árnyékoló felületek a kőburkolat síkjába tudnak kerülni.

A földszint funkcionális elosztása szabja meg a kerthasználatot. A plébános személyes része az északi kert, ami sűrű többszintes növényzetével igyekszik kizárni a metrólejáró mellett kialakuló forgalom hatását. A keleti kertrész, ami a konyha-étkezőből és a tanácsteremből is megközelíthető, a szabadtéri étkezések helye. A déli legnagyobb és növénytelepítésében a legnyitottabb kertrész a tanácsteremhez kapcsolódó közösségi rendezvények helyszíne. A közlekedőket és teraszokat jelzés értékű szintelválasztások differenciálják.

A metrólejáró Forgách utcai megállójának lépcsője alakította, utólag körülkerített telken álló templomot Szabó István eredetileg egy térre tervezte. A megbízó a privát kert szükségétől nem tudott megválni, így az eredeti tervezői szándékra tett utalásként, az előkert megszűnésével a Váci út irányában újra jól érzékelhető a közterületi kapcsolat. A melléépítés tömegével a Váci út felé közelítő épület így már majdnem beáll a térfal vonalába.

Az emeleti templomtér belsőépítészete három fő beépített elemre épül.

- A liturgikus tér legjelentősebb belsőépítészeti eleme az álmennyezet. A tagolt formájú fehér fa térplasztika Szabó István építőlemezekkel borított térbeli rácsos tartójának kortárs formálásmódú megidézése, és egyben az ő egy lemezből hajlított szobraira való utalás. Az álmennyezet az eredeti geometria szerkesztésétől eltérően a meglévő fatartó szerkezet raszteréhez igazodik.
- Másik két eleme a hossz tengely két végén elhelyezkedő oltár és kápolna. A karzat alatti lévő kápolna gyakorlatilag egy részben felülvilágított doboz, ami a külső és belső felületének eltérősége miatti kontraszthatásra épül. Kívül tölgy anyagú, belül fehér akusztikai burkolatú.
- Hasonló két színből épül fel az oltár bútorzata, ami az oltár befejezetlenségét hivatott megszüntetni. A kívül tölgy, belül fehérre fújt anyagú és felületű „püspöksüveg” magába integrálja az eredeti feszületet. Ezekon kívül olyan kiegészítő mobiliák is készülnek, mint a padok, térdeplők, perselyek, gyóntatófülke. Az eredeti keresztút stációi új beépített világítással együtt a kőburkolatba vannak integrálva.

Az előkészítő terv az épület megvalósításához szükséges hivatalos úton a kerületi tervtanács támogató jóváhagyásáig jutott el.⁶⁸ A tervtanács kiemelte Szabó István szellemi hagyatékának megőrzését és üdvözölte az épület külső és belső megújítását.

A kápolna tömege a bejáratot közrefogó két támpillér közé, az elválasztó üvegfelületek sávjába esik. Az itt kialakuló homlokzati felület azt kívánja, hogy elváljon a travertin burkolatos templom tömegétől és a nyílászárókhöz hasonlatos anyagmegjelenésű legyen. Frekvenciált pozíciója miatt ez a hely alkalmasnak bizonyult egy kortárs társzművészeti alkotás elhelyezésére.

⁶⁸ Budapest, XIII. Kerületi Önkormányzat Tervtanácsa 2014. november 3-i ülésén a 6. Napirendi pontként tárgyalta

_39_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
templomtér
- látványterv

Az indítvány

Ezekkel a szándékokkal és tervekkel összhangban készült el az az indítvány, amivel elkezdődhetett a lobbytevékenység a támogatók megtalálására. Az indítvány a terveken kívül komplex a szakágakra is lebontott költségbecslést is tartalmazott, mely mutatta az építéshez szükséges költségeket és demonstrálni hivatott az előkészítő csapat felkészültségét és elhivatottságát.

Támogatók – Finanszírozás

A fülünkben csenghet még az első építési periódus finanszírozását bemutató rész elején található idézet:

„Forgótökével nem rendelkezünk. Pénztárnaplóink kimutatható egyenlegei a jelenlegi terheink viselésére elégségesek. ... Bizunk „Szt. János” komoly támogatásában, továbbá Mindazokéban Akik tudnak és akarnak segíteni!”⁶⁹

A plébánia harminc évvel későbbi anyagi helyzete cseppet sem különbözött ettől a pénzügyi helyzettől. Bár a rendszerváltás után tapasztalható volt a hívek és a templomba járók számának növekedése, de az ezredfordulóra ez jelentősen visszaesett. A plébánia hónapról-hónapra aprólékosan beosztott költségvetéssel él.

A idézett mondatban egyedül a megnevezett „szent” személye változott, akitől a támogatás remélhető volt.

Mint láttuk, csupán az állagmegóvás munkálatai is meghaladták volna a százezer forintos nagyságrendet. Ez a plébánia számára irracionálisan nagy összeget jelentett. Az, hogy az előkészítő csapat mégis hittel és lelkesedéssel tudjon beleállni a munkába, annak az egyházközséghez tartozó személy biztatásának volt köszönhető, akinek volt bejárása a „támogató szentek” társaságába.

A mi emberünk is Bíró Imreként járta ki a támogatást, melynek eredményeképpen 2015 végén, a

„Budapest-Vízafogói Szent Márton Plébánia teljes körű épületszerkezeti és energetikai felújítása, valamint funkcionális bővítése,”

az Emberi Erőforrások Minisztériumához, mint Támogatóhoz az "Egyházak közösségi célú programjainak és beruházásainak támogatása" elnevezésű előirányzata terhére benyújtott és támogatott pályázatát, amit az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, mint Támogató lebonyolító szervezete EGYH-KCP-15-P-0173 számon vett nyilvántartásba, a költségbecslésben található végösszeg 100%-os intenzitásával a projekt sikeres megvalósítása érdekében előre utalva bocsátotta a plébánia rendelkezésére.

A támogató a támogatási összeg mellé címzett szóbeli kérése/követelése volt, hogy az épületnek a 2017-es vizes világbajnokságra állnia kell, hogy méltóképpen kiegészítse a sportrendezvény tömegközlekedési kapcsolati pontjának kinevezett Forgách utcai metrómegállót, valamint, hogy az angolul is miséző és eskető atya, a sportolók és külföldi látogatók hitéletének segítője legyen.

⁶⁹ Levél Nagy Vendel O.S.B.-nek - vízafogó_01levelezés_01_05_19811022

Állam és egyház

A személyes találkoztól és „odaítéléstől” számított két hét alatt rendelkezésre bocsátott teljes összeg iránt érzett eufóriát kezdetben csak kissé csökkentette az a tény, hogy a pozitív döntés, az az évre az egyházi ingatlanokra szánt és a kedvezményezetteknek szóban már odaígért teljes összeg átcsoportosításának kényszerét jelentette. Ez a döntés nem szült jó érzéseket az egyházi szervezeten belül, mert az ország összes egyházi ingatlanát tekintve, szerintük nem a Vízafogón volt a legszükségesebb ezt a pénzt elkölteni. Az összeg az éves költségvetés majd felét tette ki.

Mivel a pályázati pénzt a plébánia kapta és a pénz már a plébánia számláján volt, az „a ház az enyém, tehát a pénz az enyém” mondat első indulatból történő kimondása nem vezethetett célra.

Ezért az egyház a pénz elköltésének ellenőrzésével és a projekt bonyolításával saját, egyházi ingatlanok építésébe jártas műszaki emberét bízta meg, akit minden joggal - a megbízási jogokkal is - felruházott. Ezzel gyakorlatilag kivéve az egyházközösség előkészítő csapata kezéből az irányítást és az önálló döntéshozás lehetőségét, de megtartva annak látszatát.

Az egyházi bonyolító a tervek és költségbecslés ismeretében jelezte, hogy a pályázat által rendelkezésre bocsátott összeg lényegesen meghaladja a templom építéséhez szükséges pénz mennyiségét.

Tervfázisok

Tervtanácsi terv

_41_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom

Látványterv

A templom tervezésére szóló megbízási szerződés dátumának időpontja 2016. március 1. volt. Az indítvány elkészülte óta eltelt egy év alatt a tervezési program gyakorlatilag nem változott.

A tervben is csak egy változás volt. Az Atya az eredeti koncepciótól eltérően a földszinti alaprajz megtükrözését kérte. Ezt funkcionális indokokkal magyarázta, de valójában csak a megszokottság volt az oka. Nehezen tudta beleélni magát az tervezett állapot új szituációjába.

Ezzel az elrendezéssel került a terv a második tervtanács⁷⁰ elé, amely már engedélyezési terv szintű dokumentációt tartalmazott. A tervtanács a tervet két fontosabb megjegyzéssel engedélyezésre javasolta. Az egyik szerencsére az alaprajzi átfordításból származó szűkös bejáratot kifogásolta. A másik a bővítés és az eredeti épület egyértelműbb elválására irányult. Ezt a bővítés tömegének emelésével látta megoldhatónak.

Az alaprajzi módosítást a tervtanácsi vélemény alapján sikerült elfogadtatni. A tömegek elválasztásának szándéka nem esett egybe a tervezői szándékokkal, mert akkor az új építés kilépett volna az eredeti épület kubatúrájából.

⁷⁰ Budapest, XIII. Kerületi Önkormányzat Tervtanácsa 2016 március 25-i ülésén a 7. Napirendi pontként tárgyalta.

Az engedélyezési terv

A tervtanácsi siker után rá kellett kanyarodni a tervek engedélyezéséhez vezető útra. Mivel a tervtanács nem igazán foglalkozik a jogszabályi keretek betartásával, arról az építésznek kell gondoskodnia. A konzerváló előírások - a telek területe megtartandó, a meglévő beépítettség megtartandó, az építménymagasság megtartandó, a zöldfelület tovább nem csökkenthető, a funkció megtartandó - mentén való tervezés lehetőségét az építési osztállyal kellett egyeztetni.

Két közösen értelmezendő probléma merült fel:

1. „a meglévő beépítettség megtartandó”

Az épülettel szemben megfogalmazott kritika, a kettéválasztottság és a külső nem szervesülő lépcső elbontásának szándéka adta az ötletet a bővítés lehetőségének megteremtésére. Ha az „a meglévő beépítettség megtartandó” kitélt úgy értelmezzük, hogy „a meglévő beépítettség *méreteke* megtartandó”, akkor a bontással azonos építési alapterület biztosítható. Mivel a lépcsőnek az egy méter feletti része beépítésnek bizonyul, így annak mértékében lehet építeni. Ezt a beépíthető területet illesztettük be a Váci úti nyugati oldalra a támpillérek közé.

2. „az építménymagasság megtartandó”

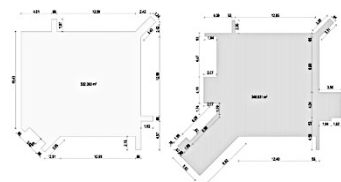
Azonnal belátható, hogy ha a lépcső elbontásából adódó alapterület nagyságára, a lépcső magasságánál nagyobb tömeget építünk, a számított építménymagasság növekedni fog, annak ellenére, hogy az épület egyetlen pontja sem lesz magasabb, a bővítés során. Sőt a hatalmas, épület fölé nyúló kereszt homlokzatba integrálásával az épület legmagasabb pontja jelentősen kisebb értéket mutat.

Az építési előadó és az építési osztály vezetője ezekkel az értelmezésekkel az egyeztetés során egyetértett és az építési engedély megszerzésére javasolta a tervet, de arra sajátos metódus lefolytatását kérte:

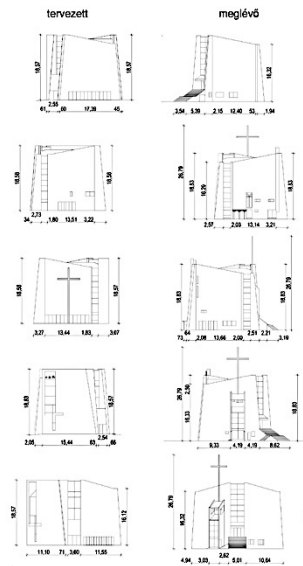
A tervezők előzetesen az ETDR felületen folytassák le a szakhatósági megkereséseket. Ezután adjanak be az építési osztályra a tervdokumentációból egy nyomtatott példányt átnézésre. Majd a szakhatósági állásfoglalások megérkezése és a tervek átnézése után adják be a terveket engedélyezésre. Csak így tudják a rendelkezésükre álló 8 napon belül kiadni az építési engedélyt.

Ellenkező esetben, hiába adják be a tervezők a tervet engedélyezésre, az építési osztály el fogja utasítani azt. Elutasítja, mert nem tud nyolc nap alatt döntést hozni, hisz a szakhatósági állásfoglalások sem jönnek meg addig. Ekkor neki jogszabály szerint egy függő hatályú döntést kellene hoznia, ami függetlenül attól, hogy a szakhatóságok hogyan nyilatkoznak, jogerőre emelkedik. Ezt viszont ő felelősséggel nem vállalhatja be.

A templom engedélyezésének lefolytatását, a megbeszéltek szerint intéztük. A szakhatósági megkereséseket 2016.05.05. kezdtük meg, a jogerős építési engedély 2016.07.06-án volt a kezünkben.⁷¹

_42_
„az építménymagasság megtartandó”

_43_
„a meglévő beépítettség megtartandó”

⁷¹ Szakhatóságok megkeresése:	2016.05.05.
Engedélyezési terv beadása:	2016.06.13.
Függő hatályú határozat:	2016.06.20.
Építési engedély határozat:	2016.06.29.
Jogerőre emelkedett építési engedély:	2016.07.06.

Az engedélyezési tervdokumentáció készítésekor a sorozatos egyeztetések egyikén, amikor a harangöntővel és a harang mozgatójának tervezőjével egyeztettünk, derült ki, hogy a tervtanácsi terven lévő pozícióban nem fognak szépen szólni a harangok. A falfülkébe helyezéssel csak aszimmetrikusan tud kijönni a hang. Emiatt áttervezésre volt szükség.

A hangnak két irányú utat, csak a harangoknak a meglévő épület teteje fölé emelésével tudunk biztosítani. Így ezzel a funkcionális változtatással a tervtanács két tömeget elválasztó tervezési szándékának is megfeleltünk.

A kiviteli terv

Az engedélyezési eljárás fordított menete miatt, a kiviteli tervek készítése a szakhatósági megkeresésekkel egy időben kezdődhetett el. A kiviteli tervek készítése a megbízó, finanszírozó és az egyházi ellenőr figyelmével, de azok zavarása nélkül zajlott. Így minden figyelem a tervek műszaki tartalmának kidolgozására fordíthatott, a szerződés szerinti tartalom és határidők⁷² betartásával.

A közbeszerzés

Bár az előkészítő csapat tagja volt egy közbeszerzésekben jártas ügyvédi iroda is, akik biztosan állították, hogy a támogatás módja, összege és eljárása miatt nincs szükség közbeszerzési eljárás lefolytatására, az egyházi ellenőr a színre lépése óta ellentétes álláspontot képviselt. Érvei közt hangsúlyozva a közpénzek felhasználásának tisztaságát és azok útjának átláthatóságát.

Az előminősítéses közbeszerzés meghirdetéséhez jogerős építési engedély határozatra volt szükség. A meghirdetés, a kérdések feltételének és megválaszolásának és a bejövő pályázó cégek⁷³ kiértékelésének ideje állt rendelkezésre a kiviteli tervek befejezésére, amihez már árazott költségvetést is kellett készíteni. Mivel az árazott költségvetés némileg a rendelkezésre álló összeg felett prognosztizálta a bekerülési összeget, egy módosított tervcsomag készült, csökkentett műszaki tartalommal.⁷⁴

Végül a közbeszerzési felhívásra összesen két(!)⁷⁵ pályázat érkezett be, akik a közbeszerzés második fordulójához az eredeti műszaki tartalom szerinti kiviteli terveket kapták meg az ajánlattételére. Abból a szerződéskötésre egy lényeges minőségi csökkentéseket és elhagyásokat tartalmazó számszerűsített táblázati melléklet született.

Építés

A 2018-as országgyűlési választási év közeledtével épp zajlanak az állami és európai-uniós támogatások felhasználásával zajló építési beruházások, amik

⁷² Kiviteli terv leadása: 2016.08.02.

⁷³ A pályázatot tizenkilenc pályázó vette ki

⁷⁴ Módosított kiviteli terv: 2016.09.04.

⁷⁵ Mindkét cég az egyházi ellenőr preferált, már korábban kipróbált kivitelezői kapcsolata volt.

lekötik az építőipari kivitelezéssel foglalkozó cégek kapacitásait. Növeli az ebből adódó kapacitáshiányt az a tény, hogy a magyarországi és más nyugat-európai államok bérei közti különbségek miatt a magyar szakemberállomány egy jelentős része a külföldi munkavállalást választotta.

Így egy ilyen jellegű, viszonylag kis volumenű, de nagy bonyolultsági fokkal rendelkező építési kivitelezés elnyerése nem feltétlenül áldás a vállalkozó számára. A munka elvállalása sokkal inkább a munkaszervezési kapcsolatok ápolásának szól, mint az azzal járó kihívásnak.

Ez említett problémák magyarázzák azt a tényt, hogy a győztes kihirdetése, a szerződés aláírása és a terület átadása után sem a feszített határidő betartására irányuló azonnali és nagy erőket felvonultató munkavégzést tekintette a kivitelező a legfőbb feladatának. Erejének nagy része azzal telt az első két hónapban, hogy találjon egy olyan előre nem sejtető - vagy tervehibából származtatható, - feladatot⁷⁶ illetve költségvetési tételt, ami miatt akadályoztatást jelenthet be, ami miatt határidő módosítást kérhet és ami miatt pótmunka számlát nyújthat be. Remélve, hogy az eltelt idő alatt kapacitáshoz jut, határideje is kedvezőbben alakul és anyagilag is előrébb lesz.

Ez a hozzáállása alapvetően rontotta meg az eredeti megbízóval és a tervezőkkel való kapcsolatot, mely az építéskivitelezés teljes egészére rányomta a bélyegét. A heti kooperációk a csökkentő táblázatban szereplő tételek növelésével és a számok kozmetikázásával teltek az érdemi munkavégzésről történő egyeztetések helyett. Ez akkor jutott némiképp nyugvópontra, amikor az egyházi ellenőrrel közösen befejeződött a csökkentő táblázat véglegesítése és az egy szerződésmódosításban manifesztálódott – természetesen az említett célhármas realizálásával.

Sajnos meg kell állapítanunk, hogy a közbeszerzési eljárás jelen beruházás esetén nem biztosította annak kedvező áron történő megvalósítását. Az előkészítő csapathoz tartozó kivitelezőjelölt által készített eredeti költségvetést – mint korábban láthattuk – az egyházi bonyolító túl drágának találta, és közbeszerzést kezdeményezett. Ennek „eredményeként” nem, hogy olcsóbb lett volna a beruházás, hanem a műszaki tartalomból lényegesen engedni kellett ahhoz, hogy a beruházás eredetileg soknak tartott összegéből egyáltalán megvalósulhasson.

Az egész építési folyamat alatt nem sikerült a megbízónak, a tervezőnek és a kivitelezőnek közös cél felé haladnia. A kooperációk hangulata csak romlott a határidő közeledtével. Ennek részletezése messze túlmutatna az értekezésen és el is kanyarodna az eredeti témájától. Ami nagyon fontos viszont, hogy ez az elmérgesedett helyzet és a szerencsétlen résztvevői együtt állás vezetett azokhoz a megoldásokhoz, amik csak részben vagy bizonyos esetekben szemernyre sem hasonlítanak az közbeszerzési eljárásban elnyert és szerződésben elvállalt kiviteli tervekben eredetileg tartalmaztak.

⁷⁶ Jelen munkánál ez a kivitelezési idő és az ehhez kapcsolódó technológiaváltás miatti alapozásmegegerősítésben találta meg.

A tervtől való eltérések

A fent említett dolgok miatt következtek be a tervtől való eltérések. Az eltérések felsorolása csak azokat a változásokat veszi számba, amelyeknek az eredeti építészeti idea megváltozása vagy elmaradása szempontjából van jelentőségük. (Bizonyos műszaki megoldások, - mint az alapozás megerősítése, - illetve az épületszerkezeti, gépészeti és villamos anyagok megváltozásai nem tartoznak ezek közé.)

Homlokzati árnyékolók

Az 1982-ben Szabó István által átadott kiviteli tervi pauszokon a földszinti nyílászárók előtt acél rácsok voltak, mivel a templom az akkori tervek szerint téren állt volna. A Tanácsterem és a vendégszobák előtti homlokzati felület pedig vissza volt húzva a fölötte lévő homlokzati síktól. Ezekre való utalásként kerültek az északi és déli homlokzatra támpillértől-támpillérig, kihajtható perforált acéllemez árnyékolók.

Az árnyékoló sáv elhagyását a kivitelezői csökkentő táblázat tartalmazta. Kivitelezésük helyettesítő tétel nélkül elmaradt.

A tervezett megjelenés érdekében annyit sikerült elérni, hogy ezek a pillértől-pillérig tartó homlokzati sávok végül antracit szürke fémlemez burkolatot kaptak.

Homlokzati függönyfalak

Szabó István tervének alapvető eleme, hogy a felhasított kőfalak közötti részeket üvegsávok töltik ki. A nyolcvanas évek technikai lehetőségei az alumínium szerkezetű függönyfal alkalmazását tették lehetővé. Az átalakítás tervezése során ezeket strukturált alumínium függönyfalakra cseréltük, hogy a kőfalak közötti sávok teljesen homogén üvegfelületnek látszódjanak.

A kivitelezői alku alatt a műszaki paramétereiben megegyezőnek találtatott, bár esztétikai megjelenésében csökkentett értékű szorítóbordás függönyfal beépítése került előtérbe.

Templomtéri álmennyezet

Szabó István építészetének jellemző eleme a KIPSZER térrács. Szakrális épületeiben is alkalmazta ezt tartószerkezetként. A szerkezettel teremtett szakralitás gyönyörű példája az Ildikó téri református templom felülvilágított, döntött hatszög alapú hasábjá.

Vizafogón is alkalmazni szándékozott ezt a szerkezetet. A tervek szerint az újdonsága az lett volna, hogy alulról építőlemezzel burkolja le a tartókat, ezáltal egy szabályosan tördelt felületet létrehozva.

Borsányi kezében a tervek átdolgozása után egy halszájka mintázatú ragasztott fedélszék született és valósult meg.

A Szabó féle kiviteli tervlapokon megtalált megoldás visszaidézése a jelenlegi templomtéri álmennyezet, amely tűzgátló, akusztikai funkcióval is bír. A tervnek ez a része volt az, aminek sorsa a legbizonytalanabb volt a kivitelezés során. A valóban bonyolult téri geometriával rendelkező álmennyezet szakembert és nagy élőmunka szükségletet igénylő megvalósítása miatt, a kivitelező mindent megtett,

hogyan kibújjon a kivitelezése alól. Először megpróbálta a meglévő ragasztott fatartók teherbírásának gyengeségét igazolni. Majd a kiviteli terv részleteit próbálta degradálni.

Végül a nem csökkenő ellenállás ellenére az akusztikai anyagok és a fa részek elhagyásával elkészített a tervezettel megegyező geometriában.

Szent Márton kép

A templom kubusa az egykori bejárat helyére tervezett kápolna tömegével gazdagodott. A kápolna tömegének homlokzati felületére, ami az új bejárat fölé esik, egy a templom névadó szentjéhez kapcsolódó művészeti alkotás került volna. Erre a helyre, ami a nagy homlokzati függönyfal sávjába esik, egy a kő homlokzattól anyagában eltérő absztrakt művészeti alkotásra volt szükség. Szabó István templomépítészetének kiegészítő képzőművészeti alkotásai, az egy fémlemezről hajlított angyalokat formázó szobrai ihlették a megoldást, melynek kidolgozására Zalavári Józsefet kértük fel, aki az anyag tulajdonságait kiismerve, művészi szinten formálja a fémlemez.

Úgy mentünk bele ebbe a kísérletbe, hogy tudtuk, nagy kockázatot vállalunk egy absztrakt alkotás bemutatásával, de az épület egysége azt követelte, hogy az eredeti alkotó szellemiségét ilyen mélységig megjelenítsük.

A kidolgozott, az épület síkjából lágyan kihullámzó kompozíció Szent Márton legendáját és életét a kettéhasított palást szimbólumával idézte meg, utalva a katonából püspökké lett életútra.

Bár az első prezentáció megrökönyödése után, szabad utat kapott a terv, a részletek kidolgozása közben megszűnt az absztrakt művészet befogadására mutatkozó hajlandóság.

Helyén egy a homlokzat többi részétől eltérő kőből kialakított homlokzati felület lett, egy felirattal és egy címerrel.

Akusztikai belsőtéri burkolatok

Akusztikai értékkel bíró belsőtéri burkolatok lettek betervezve a nagy létszámot befogadó helyiségekbe, mint a templomtér és a tanácsterem. Mivel ezek a speciális burkolatok jelentősen drágábbak, mint az ilyen tulajdonságokkal nem rendelkező termékek, nagy részük áldozatul esett a kivitelezői racionalizálásnak.

A templomtér eredeti állapotában a nagy osztatlan terével és a kőburkolat okozta kemény felületeivel nagyon rossz akusztikai tulajdonságokkal rendelkezik. A utószigetelési idő nagy, a beszédérthetőség rossz. Néhány perc után már fárasztó figyelni a szertartásra. Ezek a rossz akusztikai paraméterek még az egymáshoz közel állók beszélgetésekor is zavarónak mutatkoznak.

A probléma kiküszöbölésére a terveken a karzatsáv mellvédjének magasságáig, perforált, hanglágú anyag hátszerkezetű akusztikai kőburkolati sáv szerepelt, melyet a templomtér mai színvonalú elektroakusztikai hangosítása egészített ki.

Az akusztikai sáv elhagyását a kivitelezői csökkentő táblázat tartalmazta. Végeredményben a felület nagy része el is maradt, csupán a karzat mellvédjén

készült el, de ott is a tervektől eltérő perforációval, a hanglágymű kitöltés elmaradásával. A hangosítást az eredetivel azonos minőségben kiviteleztek. A templomtéri álmennyezet akusztikai sávjának kivitelezése ellentételezés nélkül elmaradt.

A tanácsterem akusztikai álmennyezetének kivitelezése ellentételezés nélkül elmaradt. A kiírt akusztikai falburkolatokat más minőségű termékekre cserélték.

Belső téri burkolatok

A templomtéri 40*40cm-es travertin padlóburkolatok helyett 30*60 cm-es travertin lapok kerültek beépítésre. Megváltoztak a templomtérbe vezető lépcső kőlap burkolatai is. A karzat lépcsős kialakítású részén nem készült el az eredetivel egyezően kiírt műkő burkolat, helyette linóleum burkolatot alkalmaztak. A földszinti vizes helyiségek összes greslap burkolata olcsóbb kivitelű lett. A tanácsterem és előcsarnok homogén megjelenését szolgáló fekete színű csiszolt beton padlófelülete, a kiírt színű és frakciójú anyagokat csak nyomokba tartalmazza.

Külső téri burkolatok

A köztéri külső burkolatok és a kert kialakítása a befejezés előtti hét kapkodásában készült. Ez komolyan rányomta a bélyegét a kialakításukra. A köztéri beton burkolat sem anyagában, sem geometriájában nem készült el, helyette egy a legegyszerűbben elkészíthető aszfalt burkolatot öntöttek le, a bejáratnál érthetetlen bazalt kocka kiegészítéssel.

A kertépítészet geometriájában megegyezik a tervezettel, de a teraszok anyagai és a kialakítások már nem veszik figyelembe azt.

Bútorok és berendezések

A templomtéri szint és a földszinti terek kialakítását is nagyban meghatározzák az asztalos szerkezetek, beleértve a falburkolatokat és a beépített bútorokat is. A földszintre betervezett kőris furnéros bútor lapokat laminált lapra cserélték. A templomtéri tölgy furnérok megmaradtak, a tömör tölgy padok viszont tölgy furnéros kialakításúak lettek.

A mobiliákra elkülönített minegy száz millió forintot felemésztette a kivitelező kapzsisága. A templom átadása így ezek nélkül történt meg, sem székek, sem asztalok, sem ágyak, sem függönykarnisok, sem függönyök nem voltak az épületben. Hogy a terek használhatóak legyenek, ezeket a plébánia régi bútoraival kellett pótolni.

Világítás, lámpatestek

A templom fő tereinek tervezése világítástervező bevonásával történt, amelynek eredményeként konkrét magas minőségű lámpatípusok lettek betervezve. Az árak folyamatos lefelé mozgásával, minden lámpatestet olcsóbb, alacsonyabb minőségűre cseréltek, amik tulajdonságaiban nem tudják a tervezett világítási képet produkálni. Jellemző példája a kivitelezésnek, hogy a templomtéri feljáróba

tervezett gömbökből komponált világítás kivitelezése még a kivitelező számára is elfogadhatatlan minőségű lett, amit így önhatalmúlag megszüntetett.

Részletképezések

A tervtől való drasztikus eltérések mellett nem lehet szemet hunyni a részletképezések kritikán aluli voltát illetően. A terv szerint elkészített épületrészek értéke is csökken, ha kellő közelségből szemléljük őket. Nézzük akár a kőburkolat fugáit, a nyílászárók beépítését, a gipszkarton álmennyezet kialakítását vagy a bútorok részleteit. Ezek együttese okozza a máig tartó folyamatos beázásokat, a garanciális javítások végeláthatatlan sorát, a használat közben felmerülő bosszúságot és a közben folyamatosan elhangzó sóhajt:

„Milyen lehetett volna, ha mindez nem így alakul!”

DETERMINÁCIÓ – PÁRHUZAMOK/ELTÉRÉSEK

1.építési periódus

2.építési periódus

Kezdeményezés

Herpy György atya az, aki az egyházközösség vezetőjeként a saját bőrén tapasztalja a nehézségeket és mozgat meg minden követ az állami és egyházi erkölcsi és anyagi támogatás megszerzésére.

A második építési periódusban is megvan a beavatkozási kényszer a műszaki problémák miatt, mégis a plébánia körül lévő támogatók agilitása és szerepvállalása indítja el az átalakításra irányuló folyamatokat.

Támogatás megszerzése

(A folyamatok beindításához kapcsolatokra van szükség, akik segítségével a legfelső állami vezetőkhöz el lehet jutni. Az ő támogatásuk tudja biztosítani a projekt pozitív kimenetelét.)

A segítő az egyházi és állami berkekben is otthonosan mozgó Bíró Imre volt, aki farkasréti plébánosként már maga is épített templomot és az Elnöki Tanács tagjaként a parlamentbe is bejárása volt. Az ő közbenjárására született meg a „Kádár-levél”, mely bár az állam részéről pénzbeli támogatással nem járt, minden kaput megnyitott a tervezés, az engedélyezés és az építés folyamán.

A második szakasz Bíró Imréje az a személy volt, aki közvetlen kapcsolatban volt a miniszterelnökkel. Ő juttatta az indítványt a kezébe és annak hatására született meg a támogatás.

A legfőbb állami támogató személye és szerepe

Kádár János – főtitkár
A támogatása az állam részéről pénzbeli juttatással nem járt, minden kaput megnyitott a tervezés, az engedélyezés és az építés folyamán.

Orbán Viktor – miniszterelnök
A támogatás főként pénzbeli volt, de az engedélyezési eljárás egésze alatt érezhető volt a legfelső szintű kapcsolat meglétének jótékony hatása.

A legfőbb egyházi támogató személye és szerepe

Lékai László bíboros számára fontos a templomépítés ténye, hiszen a nyolcvanas években bár már nem unikális, de nagy jelentőségű egy templom felépülése. A bíboros a templomépítés egy harmadának finanszírozójaként végigkíséri a

Erdő Péter bár előzetesen erkölcsi támogatásáról biztosította a templomátalakítási szándékot és anyagi támogatásra is ígéretet tett, nem számolt az építés realitásával. Mikor a támogatás megérkezett és a mikéntje kiderült, ellene volt a pénz

tervezőkiválasztás, a tervezés és a kivitelezés folyamatát. Megnézte a terveket és minősítette őket, illetve döntött a változatok között.

ilyen jellegű elköltésének. Ő maga nem foglalkozott sem a tervekkel, sem a kivitelezéssel és az anyagi tehervállalásban sem vett részt. Az egyházi vagyon megóvása és a kapott pénz felhasználásának érdekében a szakértője felügyeletét rendelte el az építés folyamat teljes egésze fölött.

A finanszírozás

A finanszírozás előteremtését az Atya intézte. Alapvetően három forrásból érkeztek a pénzek: egyházi, külföldi segélyszervezettől származó és banki hitel formájában.

A teljes építési folyamat finanszírozása egy összegben, százszázalékos intenzitás mellett, előre utalással történt, melynek törvényesített formája az állami támogatásra irányuló pályázat volt.

A tervező kiválasztása

A tervező kiválasztása Bíró Imre és a Bíboros javaslatára történt meg, a korábbi gyümölcsöző és eredményes kapcsolatok folytatásának reményében.

Az építész az egyházmegye körüli személyek ismeretsége révén választották ki.

A tervező és a megbízó viszonya

Szabó István kívülről érkezik a feladat elvégzésére. Igazából nem élvezi a Herpy György bizalmát. A projekt elindulása és sínre kerülése után ez a bizalomvesztés vezet a tervezőváltáshoz és az eredeti koncepció megváltozásához.

Bár távoli ajánlások révén, de kapcsolati rendszerből érkező tervező, a koncepcióterv sikere és elfogadása után teljességgel élvezi az Atya bizalmát így a koncepció módosulása nem innen eredt.

A kivitelező kiválasztása

A kivitelező kiválasztása a szabad kapacitással rendelkező kivitelező cégek közül kerül ki

A kivitelezőt bár közbeszerzés útján választják ki, az a bíboros ellenőrző emberének érdekköréből kerül ki.

A kivitelezés módja

Házilagos kivitelezéssel történik. A részfeladatokkal szakkivitelezőket bíznak meg. A plébánia feladata a munkák összeszervezése.

Generálkivitelezésben folynak az építési munkák.

Kivitelezői kapacitáshiány

A hiánygazdaság miatt építőanyag csak korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre.

Szakemberhiány van a nyugat-európai munkavállalások és a megnövekedett számú állami beruházás miatt.

Külső motivációs körülmény

A kivitelezés lefolytatását a Váci út alatt épülő metróépítés befolyásolja.

A templom építési munkálatainak a vizes világbajnokságra el kell készülnie.

A kivitelező és a megbízó viszonya

A megbízó gyakorolta a megbízói jogokat. A tervezője és egyben műszaki ellenőre - Borsányi Pál - alkalmazása révén hozott döntéseket, végzett ellenőrzést és ezek alapján eszközölte a kifizetéseket.

A bíboros saját ellenőrző emberét teljes megbízói jogkörrel (döntés, ellenőrzés és kifizetés) ruházta fel, így a plébánia és a kivitelező között semmilyen viszony nem alakult ki. Tulajdonképpen átnézett rajta, nem volt függő viszonyban tőle.

A kivitelező és a tervező viszonya

A megbízó bizalmát élvező tervező partneri viszonyban tudott lenni a kivitelezővel, sőt kicsit fölötte is, mert műszaki ellenőrként is ténykedett.

Kivitelező számára a tervező csak a problémák fő forrása volt, aki ragaszkodott a tervekben szereplő tartalom betartásához. Persze súly nélkül, hisz hiába élvezte a megbízó bizalmát, a megbízói jogok az egyházi ellenőr kezében voltak, csak vele volt hajlandó érdemben, a kialakított csökkentő táblázat mentén, tárgyalni.

A terv alakulása

A terv alakulását befolyásoló tényezők

- a tervező és a megbízó közötti bizalomvesztés
- a tervezőváltás
- az új tervező kvalitásai
- a kivitelezői kapacitáshiány
- az építőanyagok rendelkezésre állásának hiánya
- finansziális nehézségek
- a kivitelezői és építőanyagárak megemelkedése
- a konzerváló szabályozás
- a koncepcióterv és az engedélyezési terv között eltelt idő
- a finanszírozás megteremtésére fordított idő alatt megváltozott szakhatósági előírások szigorodása (pl. Országos Tűzrendészeti Szabályzat)

- a megbízó megbízási jogkörének elvesztése
- az egyházi ellenőr rábízott feladata, amely a pénzügyi megoldások átszervezésére irányult
- az irányított közbeszerzéses kivitelezőkiválasztás
- az ellenőr és a kivitelező közötti csökkentő alku létrejötte
- szakember és kapacitáshiány
- közbeszerzések által gerjesztett kivitelezői és építőanyagárak megemelkedése
- a résztvevők szereptévesztéseiből fakadó feszültségek
- a rövid határidő

3.tézis

A második építési periódus is bizonyítja, hogy a terv milyen hosszú úton - sok változaton és jelentős változásokon keresztül - jut el a megvalósulásig. Ezek a változások a tervezési folyamat és a kivitelezési folyamat közben egyaránt bekövetkezhetnek. A megvalósulás folyamán a tervezést és az építést meghatározó szabályok, valamint a folyamatot befolyásoló személyek és a köztük lévő viszonyok hatnak legerősebben az eredeti ötletre.

A tervezésre ható szabályok - még ha gyakran túlszabályozottak vagy önmagukkal ellentmondásba keveredők is - többnyire kezelhetők a tervező szempontjából, hisz előre tudhatók. Azok meglétét kiinduló peremfeltételként tekintve fel lehet készülni rájuk.

Sokkal nagyobb bizonytalanságot hordoznak a folyamatban résztvevő személyek közötti változó viszonyok és az ezek mentén hozott döntések. A személyes faktor bizonytalansága csak akkor minimalizálható, ha a résztvevők célja azonos és a teljes építési folyamat alatt, a felmerülő problémák ellenére is mindvégig mindenki egy irányba akar menni.

Az ezek okozta hatás, így az eredeti tervezési idea változása folyamatos.

A TERV, MINT KRITIKA / ÖSSZEFOGLALÓ ÉRTÉKELÉS

Az eddigiekből látszik, hogyan változott meg a második építési periódusban a templom épülete és mekkora átalakuláson ment keresztül.

Funkcionálisan új helyre került a bejárat, átfordult a teljes földszinti térstruktúra, új lett a templomtér megközelítése. A templomtér berendezése megújult, kiegészült a befejezetlen oltár, a régi bejárat helyén új kápolna lett, a tetőszerkezet megjelenése megváltozott. Tömegében kompaktabb, tömörszerűbbé vált az épület. Az üzemeltetést korszerű technológiák segítik.

Az érvényben lévő építési előírások kötelmeinek befolyásoló tényezője és az új megbízói igények támasztotta követelmények mellett az épület megváltozásában az eredeti épülettel szemben megfogalmazott tervezői kritika is jelentős szerepet játszott.

A kritikai nézőpont megpróbálta definiálni és a tervről leválasztani Szabó István eltávolítása után a Borsányi Pál vezetésével tervezett részeket és részleteket. Ezek nem csak az eredeti tervezőhöz való hűség vagy a kismizmizett építéssel való szolidaritás jegyében történtek. Belátható, hogy a Borsányi Pál által megváltoztatott részek, mint a Kipszer térrács fa fedélszékre változtatása, vagy a templomtéri bejárat üvegportáljainak fa nyílászárókra cserélése, a kommerszé válás irányába billentették a templom épületét. A két hozzátétel pedig, - a keleti oldalon lévő háromszög alaprajzú üveg hasáb és a harangtornyot és a karzatlépcsőt magába foglaló tömegrész furcsa rátétként mutatkozik az épület tömegén.

Az eredeti tervvel szembeni elsődleges kritika a 16x16x16 méter oldalarányú kocka tömegben egymás alá rendezett plébánia és templomtér szülte esetlegesen illesztett lépcsőt illeti. Ami frappáns megoldás volt a lejtős telekkel rendelkező Farkasréti templomnál, sutává vált Vízafogón. A kor divatjának megfelelő diagonális szerkesztéshez hozzáragasztott, a tömegén kívül eső lépcső kezdetekről fogva érthetetlen viszonyban állt az épülettel. Az elmúlt harminc év három állapota is ezt a bizonytalanságot tükrözi. A Szabó által készített eredeti maketten a lépcső és a karzatlépcső megközelítése önálló terepelemként működik. A Borsányi féle megépült változatban a kihajtott támfalak meghosszabításai a lépcső mellvédjei. De azok nem a támfalakkal azonos szélességben készültek, illetve ha már így viselkedik, ahhoz nem elég bátor, hogy elhagyja a metró felé forduló lépcsőkart, ami jelentősen gyengíti a koncepciót. Ez a megoldás az átalakítás előtti állapotban a tömör mellvédek helyett pálcás acél csőkorlátos megjelenésű volt, ami mind közül a legrosszabb.

Az elmúlt harminc év Váci úti irodaház tengelyének kialakulása és az ezzel járó épületvolumen növekedés miatt vált az egykor méretesre tervezett nyugati homlokzati kereszt mára léptéktelenné. Így az épület tömegének kompakttá válásával és a nyugati oldali falköz beépülésével lekerült a homlokzatról.⁷⁷

A földszinti plébániaszint esetében az eredeti terv a téren álló verzióban nem számolt a kerthasználattal. A jelenlegi bekerített teleknél viszont a kerthasználat jelentős többletet nyújt a plébánia életének. E szerint és az új bejáratához

⁷⁷ Az emlegetett Szent Márton kardja és köpenye motívum az új állapotban a bejárat feletti kápolna hátfalára kerülő művészeti alkotásban idéződött volna meg.

alkalmazkodva kellett átszerkeszteni a földszint egészét, gyakorlatilag minden helyiséget megtartva, csak az arányokon módosítva. Elsődleges cél a közösség életterének tágassága, ami a tanácsterem méretének megnövelésével és az előcsarnokkal és a kerttel való összenyithatóságának lehetőségével teremtődött meg.

A templomtér kialakításán nem volt szándék változtatni. Elegendő változást hozott az új megérkezés. Ebből keletkezően kiegészítések mégis lettek. Új kialakítású lett az oltár. A tömegében befejezetlennek tűnő a fehér hátfalú oltárt Szabó tervei szerint az énekek kivetítésére használták volna. Mára ez a használat elkopott és igény sincs rá, úgy ahogy a válaszolós kórus miatt kialakított sekrestye feletti karzatra sem. Az oltár köré egy jelentősebb, püspöksüvegyszerű, befejezett önálló tömeggel rendelkező építmény került. Ennek ellenpontja a régi bejárat helyén kialakított kápolna.

Korrekciónak tekinthetők azok a technikai hozzányúlások, melyek a kivitelezési technika fejlődésével ma már kézenfekvő, de a nyolcvanas években még elérhetetlen megoldásoknak mutatkoztak. Ilyen például a strukturált függönyfalak betervezése vagy a gázkazános fűtési rendszer leváltása egy korszerű hőszivattyús fűtési rendszerre és a napelemek alkalmazása.

_46_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Templomtér
- fotó

_47_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Templomtér
- fotó

_48_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Templomtéri álmennyezet
- fotó

49
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Templomtér
- fotó

50
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Kápolna
- fotó

_51_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Templomtér
- fotó

_52_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Városi kontextus
- fotó

_53_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Városi kontextus
- fotó

_54_
Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Bejárat homlokzat
- fotó

_55_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Udvari homlokzat
- fotó

_56_
Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
2017
Váci úti homlokzat
- fotó

4.tézis

Az első építési periódus kutatásakor feltárt tervezőváltás és annak következménye, hogy az eredeti elképzelések és a megvalósult terv mennyire eltérnek egymástól, a kiindulópont meghatározásának dilemmáját vetette fel a továbbtervezéskor. Az épület létrejöttének pontos megismerhetősége nagyban segítette a mérlegelést és a változatok közötti súlyozást. Ennek eredményeként lehetővé vált a tervhez, sőt részletképzésben a tervező „szelleméhez” való visszanyúlás. Az épület továbbbírásakor ez a visszanyúlás csak a jelenlegi térbeli, használati és társadalmi kontextusba helyezhetőség vizsgálatával volt lehetséges.

IRODALOMJEGYZÉK

Egy jó barát emlékezik. Beszélgetés Kurta Lászlóval Szegletkő – A farkasréti Mindenszentek Plébánia közösségének lapja II. évfolyam, 2. szám 1997. április

Hofer Miklós: Szabó István 1914-1988, Magyar építőművészet 1989/6. 60.o.

HOFSTEDE, Geert és HOFSTEDE, Gert Jan (2008) Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere - Az interkulturális együttműködés és szerepe a túlélésben. Pécs, VHE Kft.

Kovács Dániel: Szabó István építész (1914-1988), szakdolgozat, Művészettörténet szak, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kovács Dániel: Modern templomépítészet Magyarországon a II. Világháború után, A mindenség modellje p.17-24. Magyar Modern 2010 Debrecen

Kovács Dániel: Szabó István 100, www.epiteszforum.hu 2014.06.20.

Kovács Dániel: A magyar hi-tech ősének kiállítása, hg.hu 2008. december 2.

Lantos Edit: Templom, idegenforgalmi érdekesség, bunker? Hollóháza templomának építés-és fogadtatástörténete 1959-1967, Ars Hungarica 2015

Lőrincz Zoltán – „Ne hagyjátok a templomot...” Új református templomok 1990-1999, Kálvin Kiadó 2000

Mircea Eliade: A szent és a profán, Európa Könyvkiadó, 2009

Németh Gábor Árpád: Modern templomok Magyarországon 1948-2005, OTDK dolgozat, Budapest Corvinus Egyetem, 2005

Papp Géza: Egy elfelejtett mester nyomában, hg.hu 2008. december 12.

Rév Ilona: A templom korunk építészetében, Vigilia 49. évfolyam 2. szám, 1984

Rév Ilona: Templomépítészetünk ma, Corvina 1987

Simon Viktória: A kortárs evangélikus építészet sajátosságai, DLA értekezés, Építőművészet szak, Moholy Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola, 2009

Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházi Hivatal archontológiája – Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe, Doktori disszertáció 2014, Történelemtudományok Doktori Iskola, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Török Ferenc: A szakrális tér, Új magyar Építőművészet 2001/1 10-13.

Vukosavljev Zorán – Urbán Erzsébet: Templomépítészet Magyarországon az ezredfordulón 1945-1964 között, Építés – Építéstudomány, Akadémiai Kiadó 2016

Wesselényi-Garay Andor: A mindenség modellje, Kortárs magyar templomépítészet, Magyar Modern 2010 Debrecen

Wesselényi-Garay Andor: Szent és profán, Alaprajz, 2011/5 16-21.

ÁBRAJEGYZÉK

- _1_ A felajánlott kutatási téma
szerző: Major György
- _2_ Zaha Hadid Architects – Iroda -, és üzletház Budapest V. Szervita tér
szerző: Zaha Hadid Architects
forrás: www.epiteszforum.hu
- _3_ Terézvárosi Kerületi Városrendezési és Építési Szabályzata Tekvés '08
szerző: URBAN-LIS Stúdió
forrás: www.terezvaros.hu
- _4_ A tervtanács
szerző: ismeretlen
forrás: internet
- _5_ Bp. XIII. ker. Váci út - Fáy út -
Lomb utca - Frangepán utca által határolt terület szabályozása, Szabályozási terv
szerző: -
forrás: www.budapest13.hu
- _6_ Bp. XIII. ker. Váci út - Fáy út -
Lomb utca - Frangepán utca által határolt terület szabályozása,
Helyi Építési Szabályzat
szerző: -
forrás: www.budapest13.hu
- _7_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom, nyugati homlokzat, fotó
szerző: Berecz Tamás
- _8_ Szabó István
fotó
szerző: _
forrás: www.epiteszforum.hu
- _9_ Farkasréti Mindenszentek Plébániatemplom
fotó
szerző: Kovács Dániel
forrás: hu.wikipedia.org
- _10_ Ildikó téri református templom
fotó
szerző: Gárdos György
forrás: www.forteplan.hu
- _11_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, meglévő állapot, földszinti alaprajz
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _12_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, meglévő állapot, emeleti alaprajz
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _13_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, meglévő állapot, kórusszinti alaprajz
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _14_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, meglévő állapot, hosszszelvény
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _15_ Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, meglévő állapot, háromdimenziós modell
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _16_ A „Kádár-levél”
fotó
forrás: Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia

- _17_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
tervezett állapot, makettfotó
szerző: Szabó István
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _18_ Tatabányai református templom
tervezett állapot, makettfotó
szerző: Szabó István
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _19_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, tervezett állapot, alaprajzi részlet
szerző: Szabó István
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _20_ Budapest-Vizafogói egyházközség területe
légifotó
a fotó forrása: www.googlemaps.com
- _21_ A kápona elhelyezésére kiválasztott telkek
légifotó
a fotó forrása: www.googlemaps.com
- _22_ VI. Pál pápa fogadja Kádár Jánost a Vatikánban 1977. június 9-én
fotó
szerző: -
forrás: keresztény.network.hu
- _23_ Kádár János támogató levele
fotó
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _24_ A templom makettfotójának bemutatása a Frangepán utcai kápolnában tartott
szentmisén
szerző: -
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _25_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
tervezett állapot, makettfotó
szerző: Szabó István
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _26_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
tervezett állapot, makettfotó
szerző: Szabó István
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _27_ Metróépítés a Váci úton
fotó
szerző: Herpy György
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _28_ Borsányi Pál az építkezésen
fotó
szerző: Herpy György
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _29_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
fotó
szerző: Kovách László
forrás: TOP CARD Kiadó
- _30_ Az Új Ember-ben a templom építése során megjelent cikkek
fotó
forrás:
Új Ember 1983.04.03./14 Templom épül Angyalföldön
Új Ember 1984.06.24./26 Mi újság Angyalföldön?
Új Ember 1985.12.01./48 Nemcsak Vizafogó, hanem a főváros közkincse is

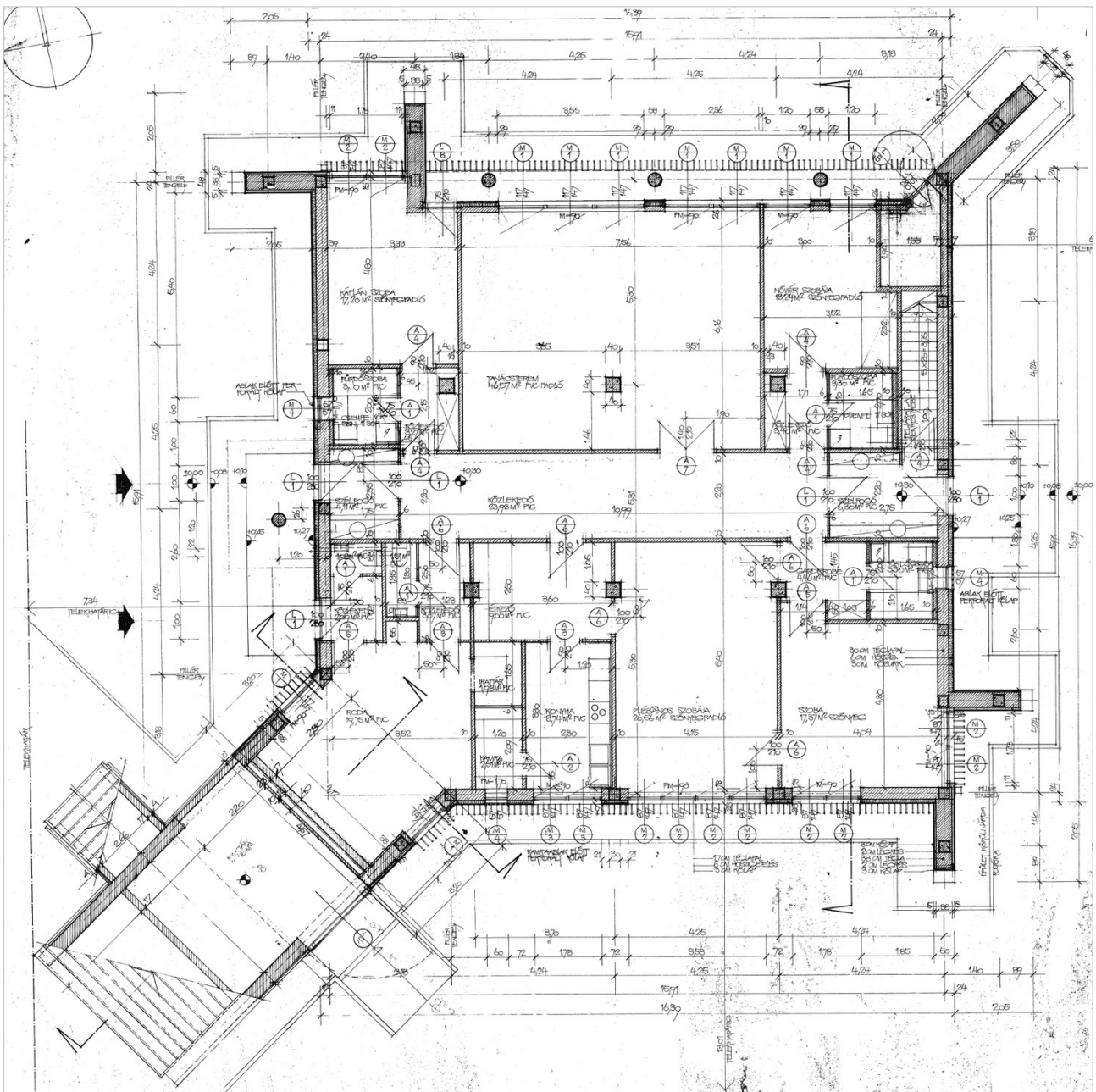
- _31_ Dr. Lékai László a templomszentelésen
fotó
szerző: -
forrás: Új Ember 1985.12.01./48 Nemcsak Vizafogó, hanem a főváros közkincse is
- _32_ Herpy György Atya Pápai áldása
fotó
szerző: Arturo Mari
L'OSSERVATORE ROMANO
CITTA ' DEL VATICANO
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _33_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – bejárati nézet
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _34_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom
terv, kiviteli tervek, metszet
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _35_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – kápolna
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _36_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _37_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – bejárat
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _38_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – Nézet a Váci út felől
fotó, tervezett állapot, makettfotó
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _39_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _40_ Indítvány Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia újjáépítésére
fotó
forrás: Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébánia
- _41_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – látványterv
terv, tervezett állapot, látványterv
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _42_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – „a meglévő beépítettség megtartandó”
terv, tervezett állapot, beépítettség számítás
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _43_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – „az építménymagasság megtartandó”
terv, tervezett állapot, építménymagasság számítás
szerző: Berecz Tamás - B+B Műterem
- _44_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – „kellő távolságból”
dronfotó
szerző: Kaposi Tamás
- _45_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – „madártávlatból”
dronfotó
szerző: Kaposi Tamás
- _46_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
fotó
szerző: Berecz Tamás

- _47_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
fotó
szerző: Berecz Tamás
- _48_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtéri álmennyezet
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás
- _49_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
fotó
szerző: Berecz Tamás
- _50_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – kápolna
fotó
szerző: Berecz Tamás
- _51_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – templomtér
fotó
szerző: Berecz Tamás
- _52_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – városi kontextus
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás
- _53_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – városi kontextus
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás
- _54_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – bejárat homlokzat
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás
- _55_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – udvari homlokzat
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás
- _56_ Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton templom – Váci úti homlokzat
fotó
szerző: Bujnovszky Tamás

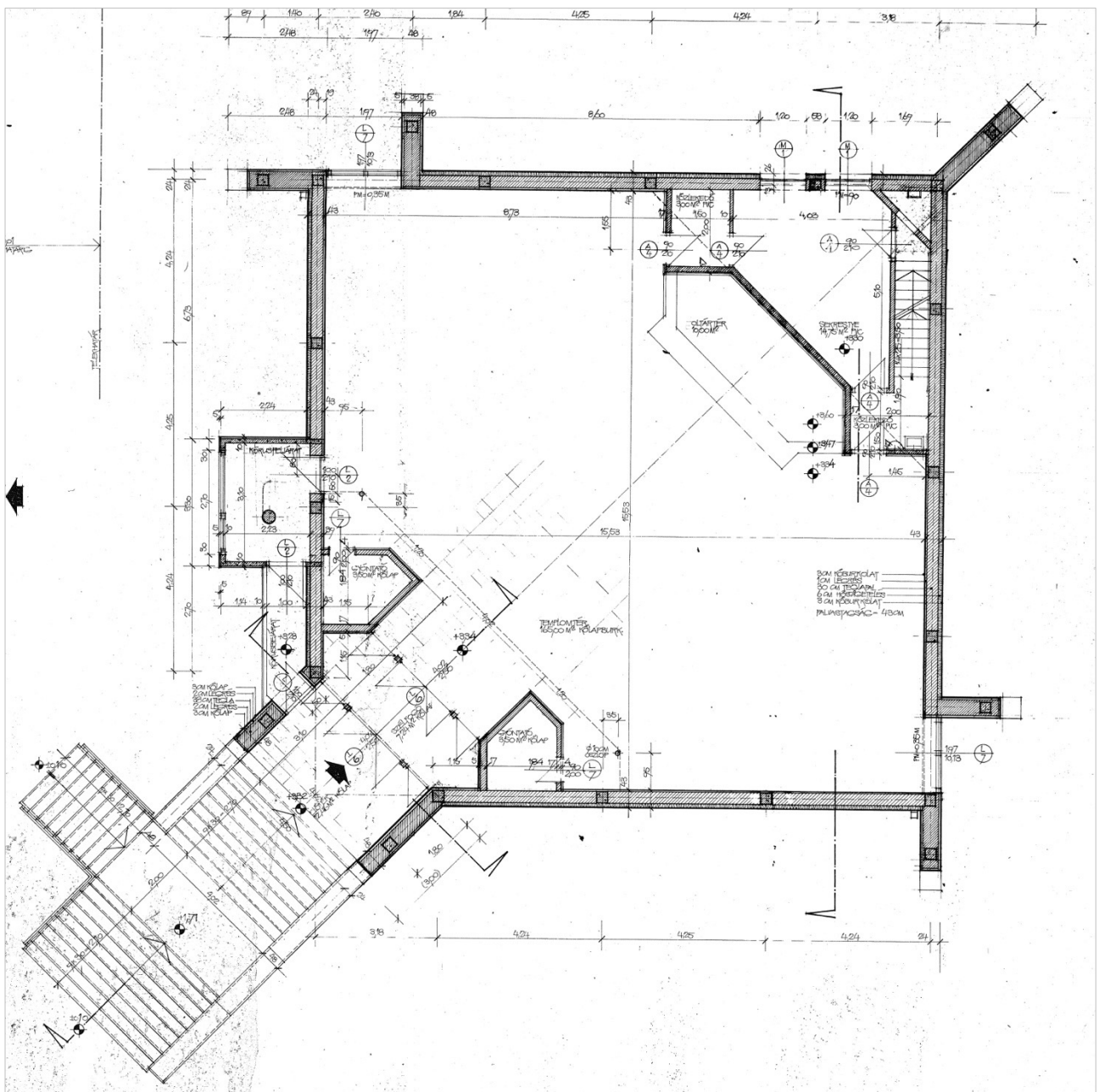
TERVEK 1.

Eredeti tervek – pallérterv (tervező: Szabó István)

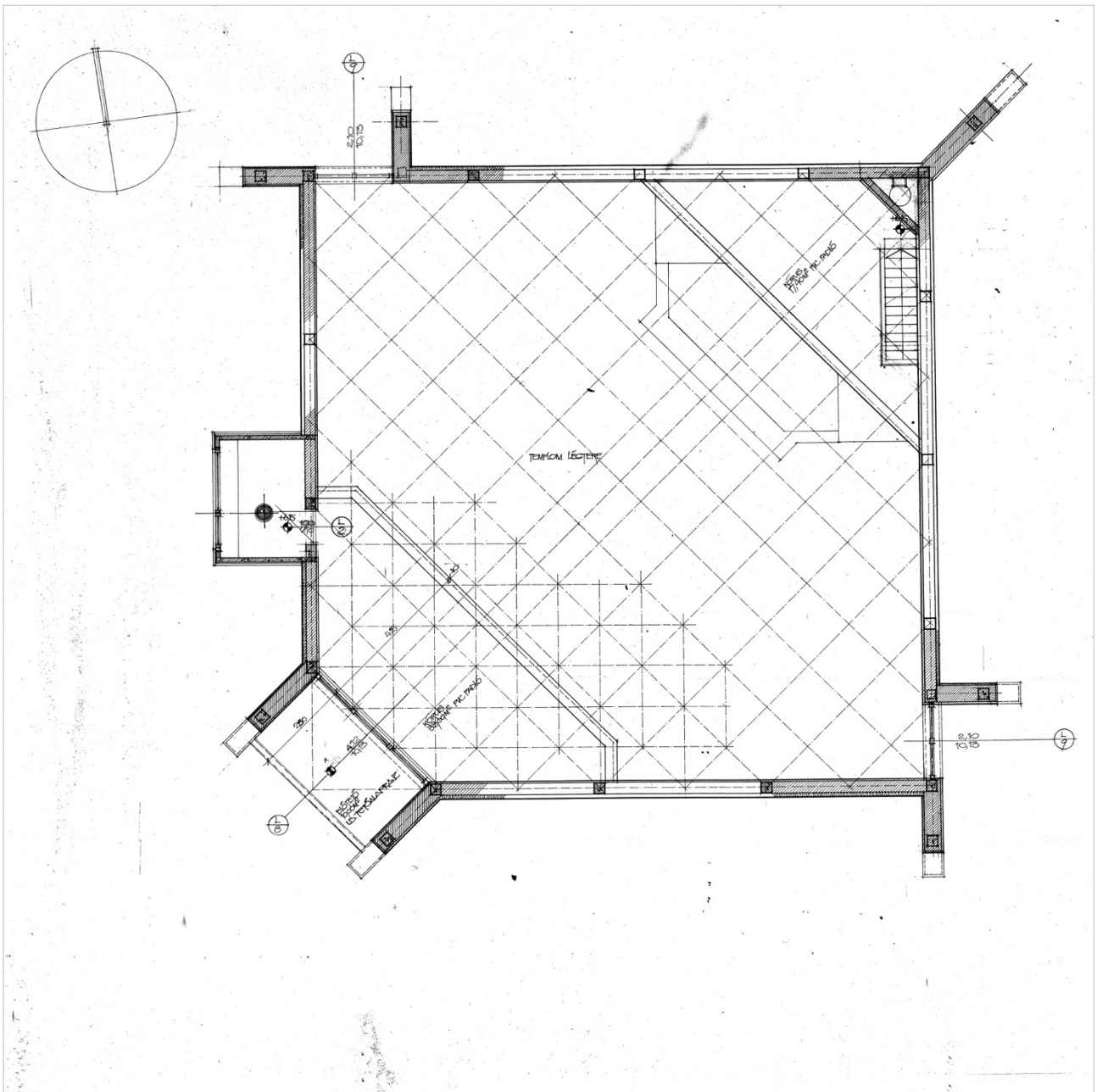
Kiviteli terv
Földszinti alaprajz

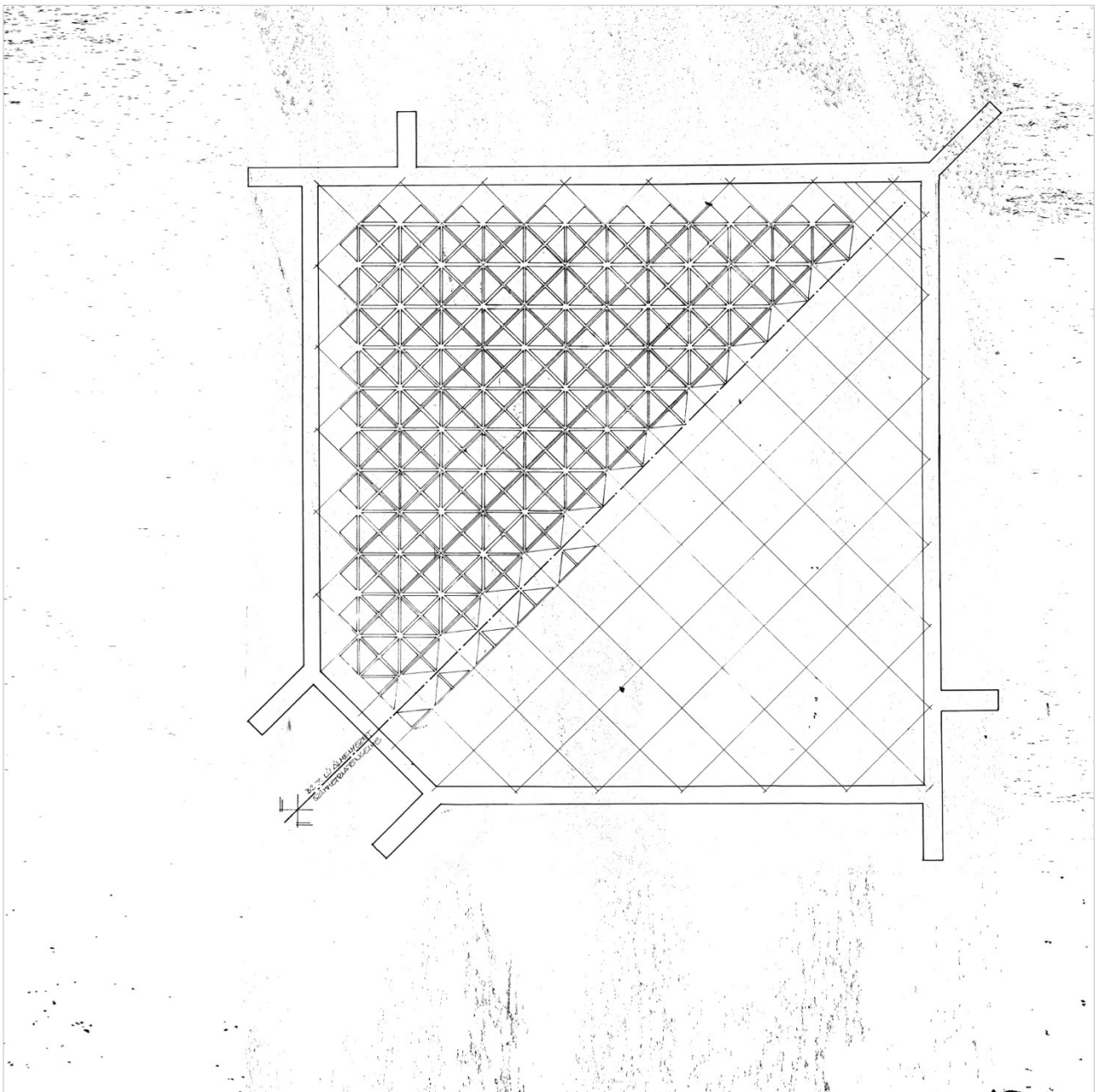
Kiviteli terv
Templomtéri alaprajz

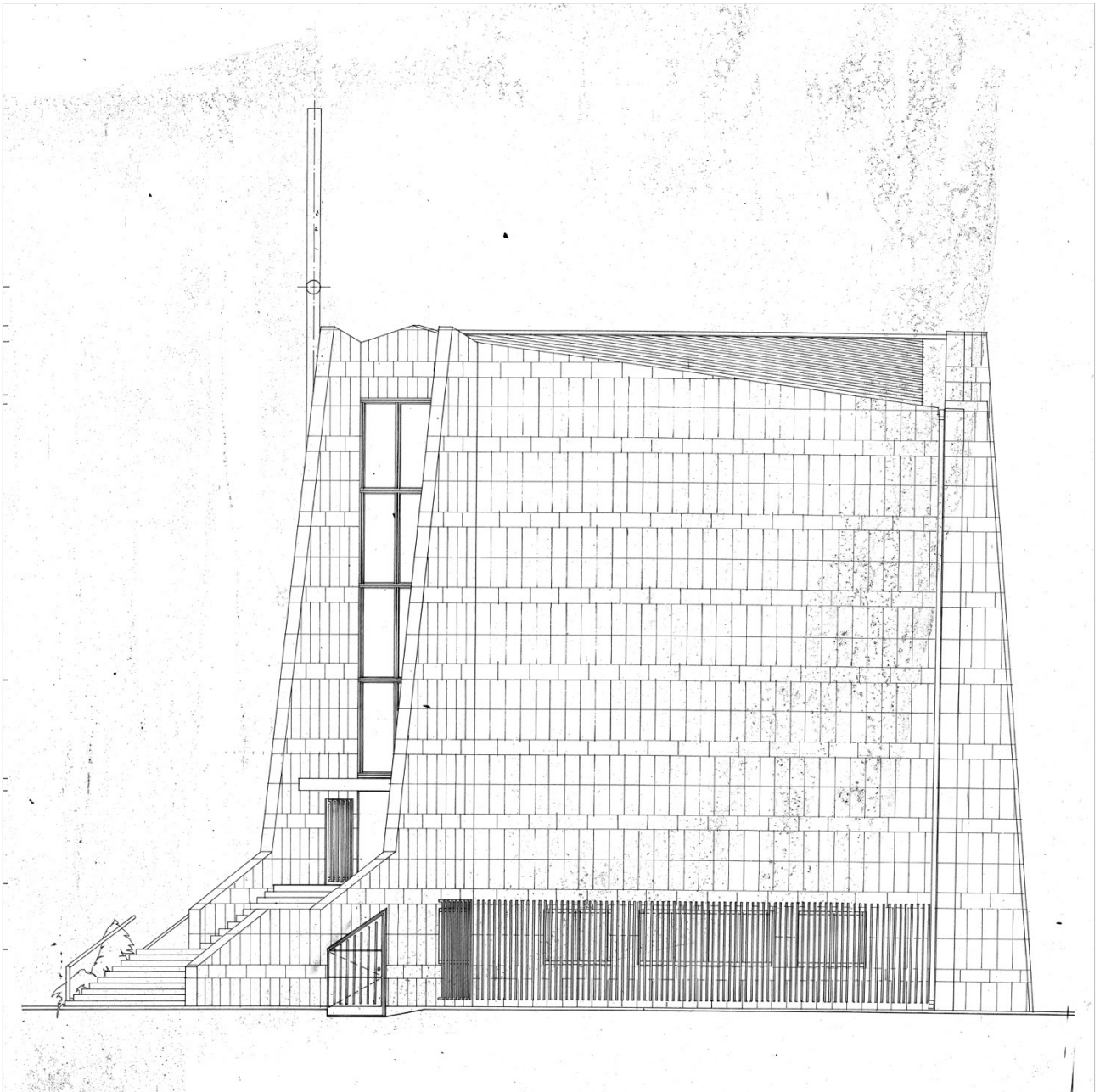
Kiviteli terv
Kóruszinti alaprajz

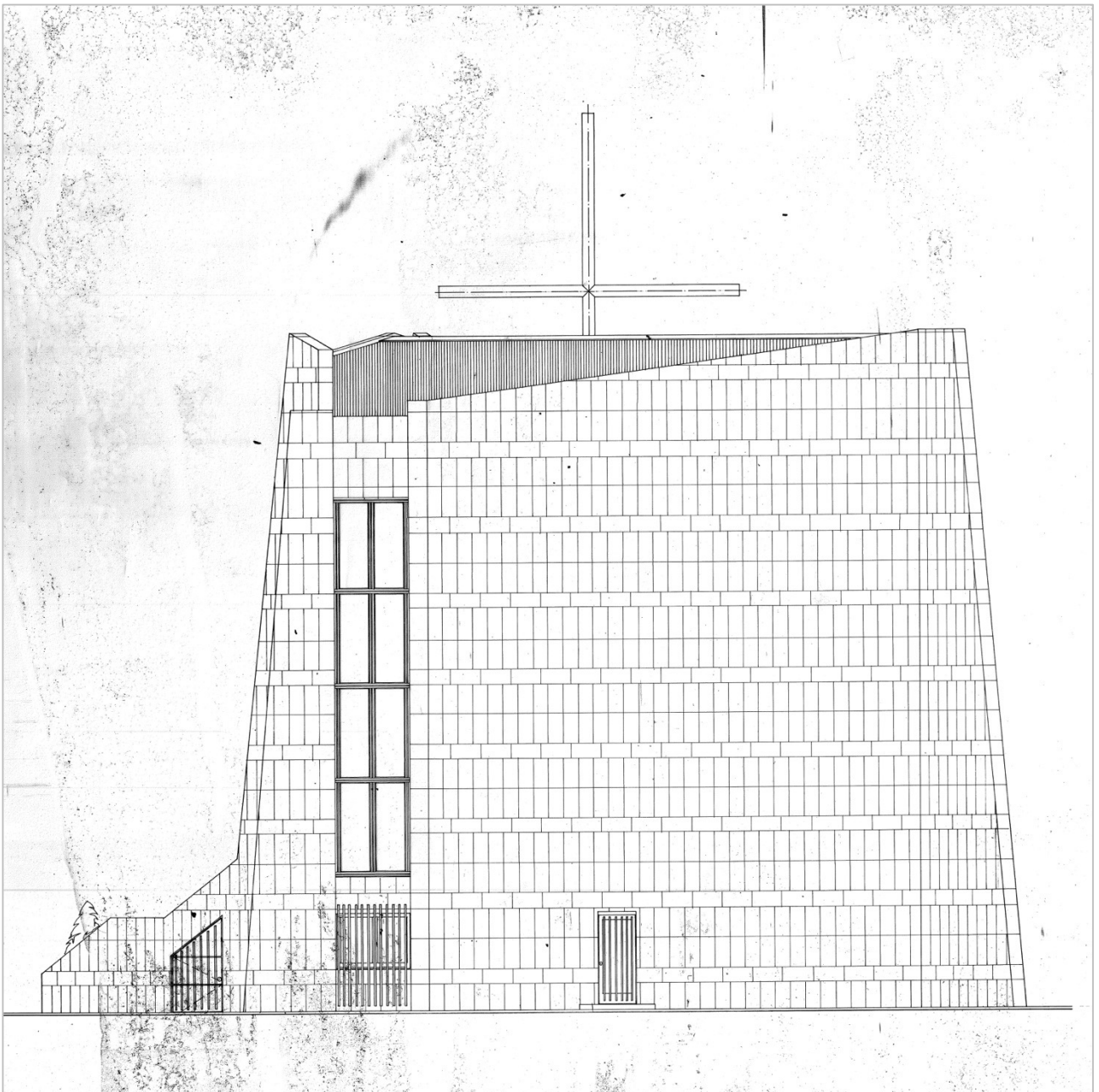
Kiviteli terv
Templomtéri álmennyezeti terv

Kiviteli terv
Déli homlokzat

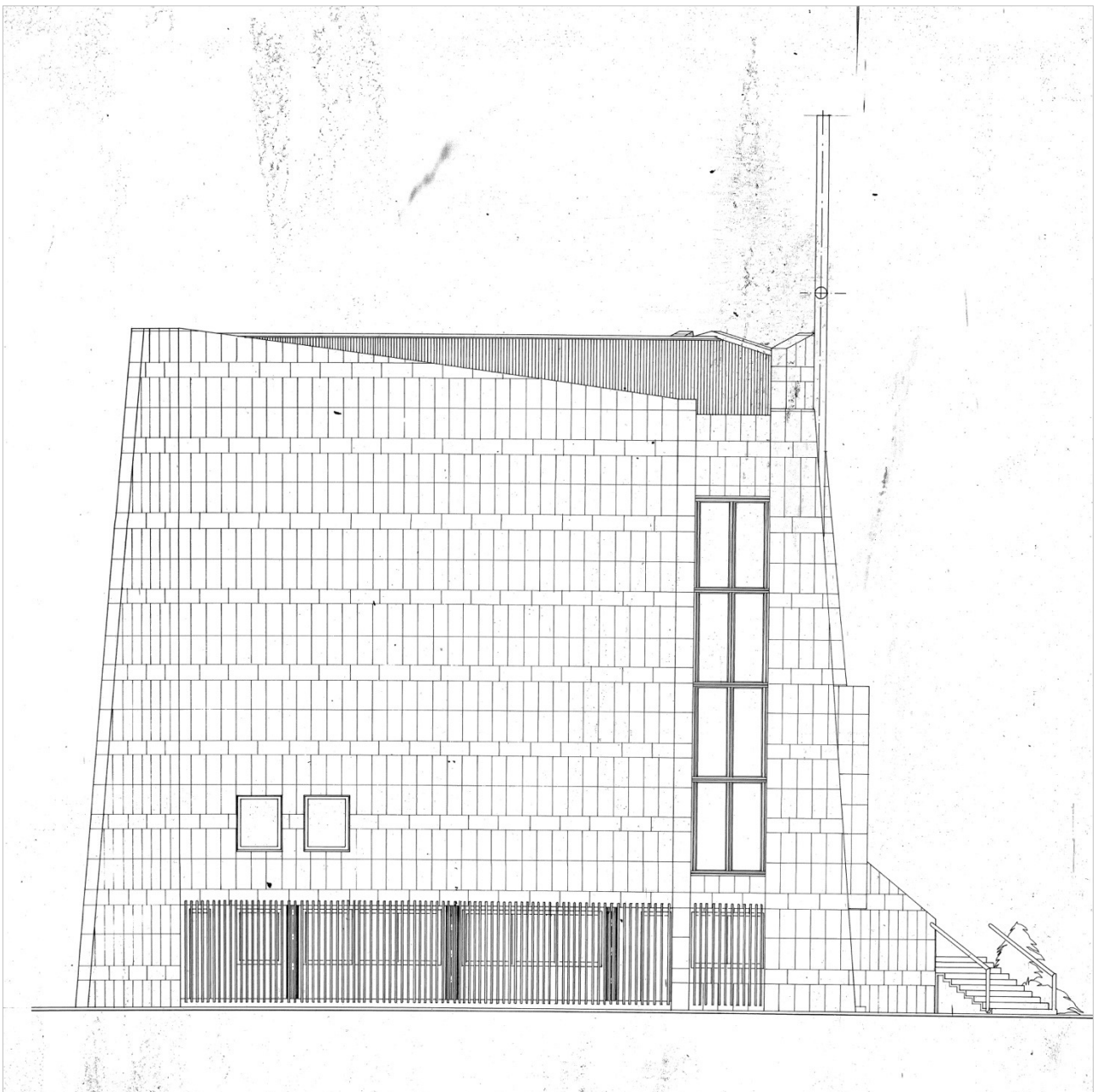

Kiviteli terv
Keletii homlokzat

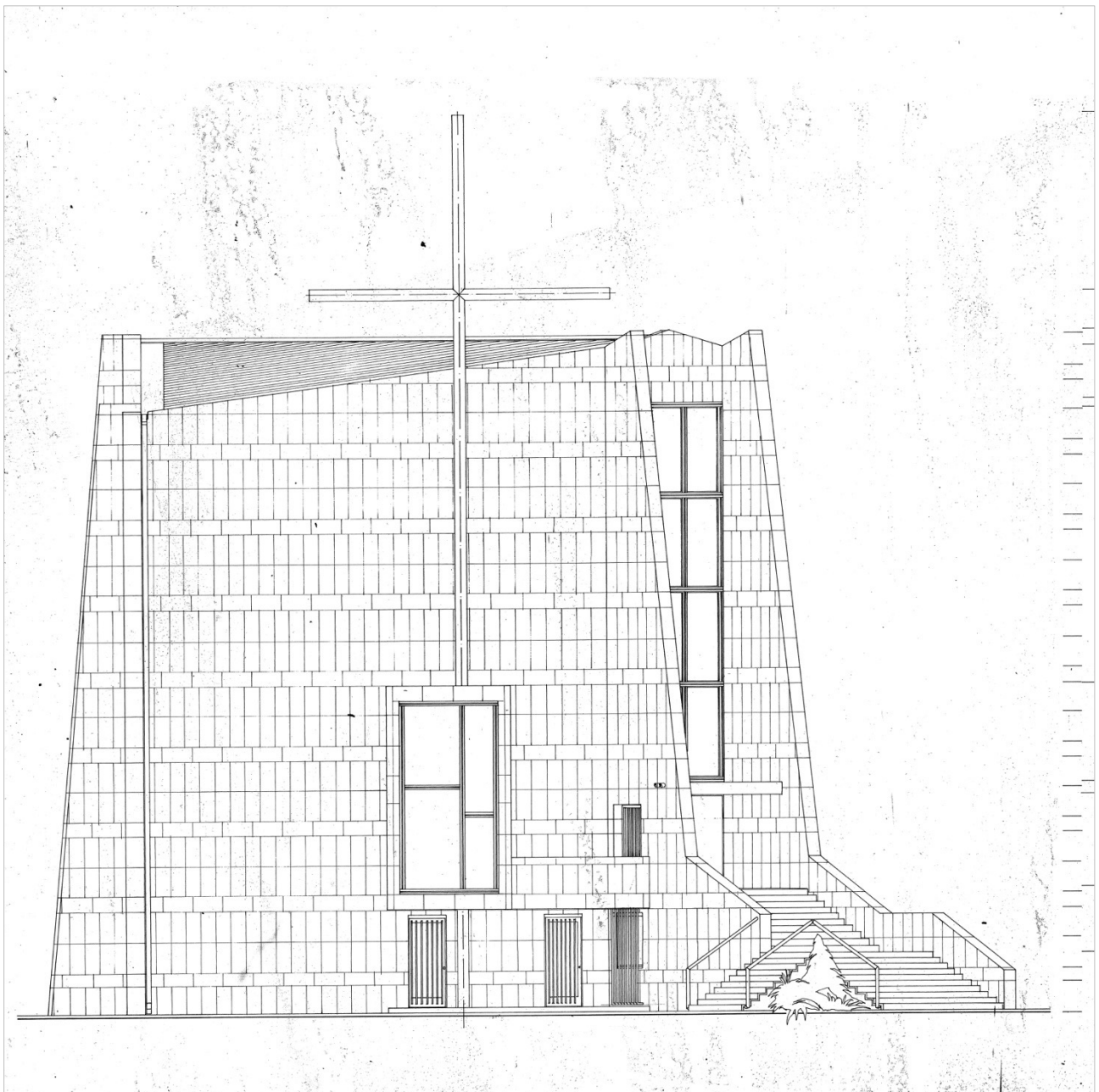

Kiviteli terv
Északi homlokzat

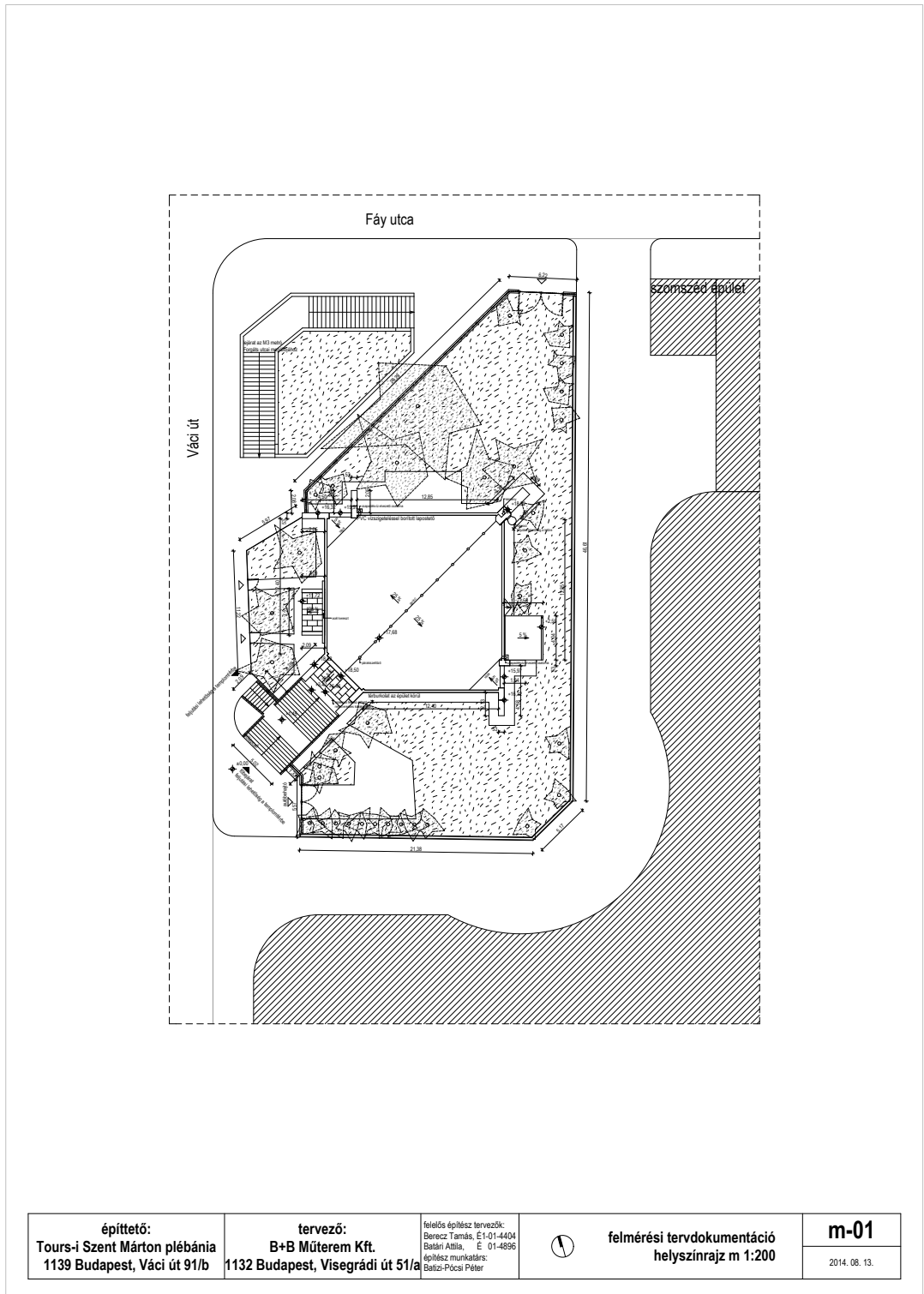

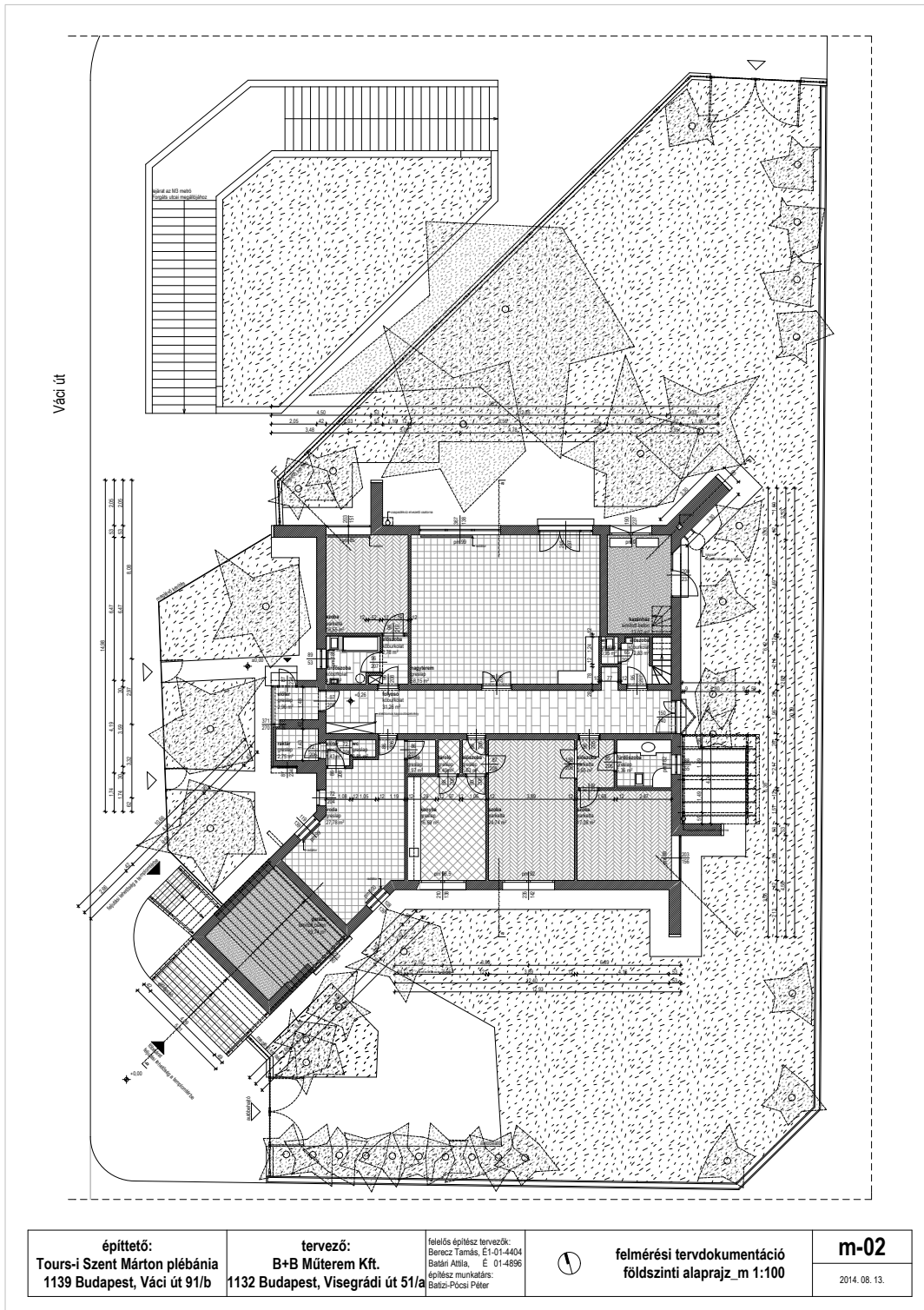
Kiviteli terv
Nyugati homlokzat

TERVEK 2.

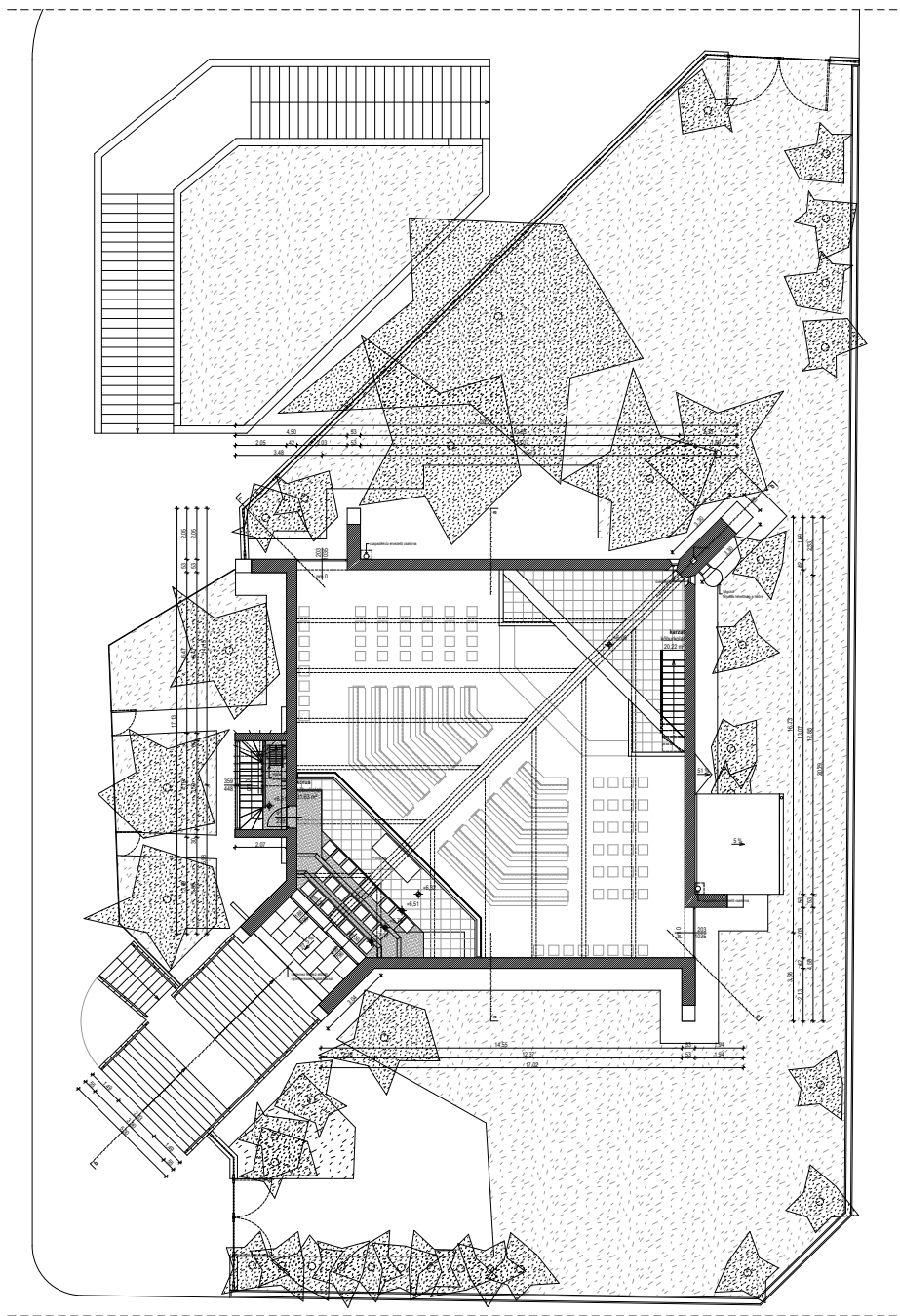
Meglévő állapot – felmérési terv

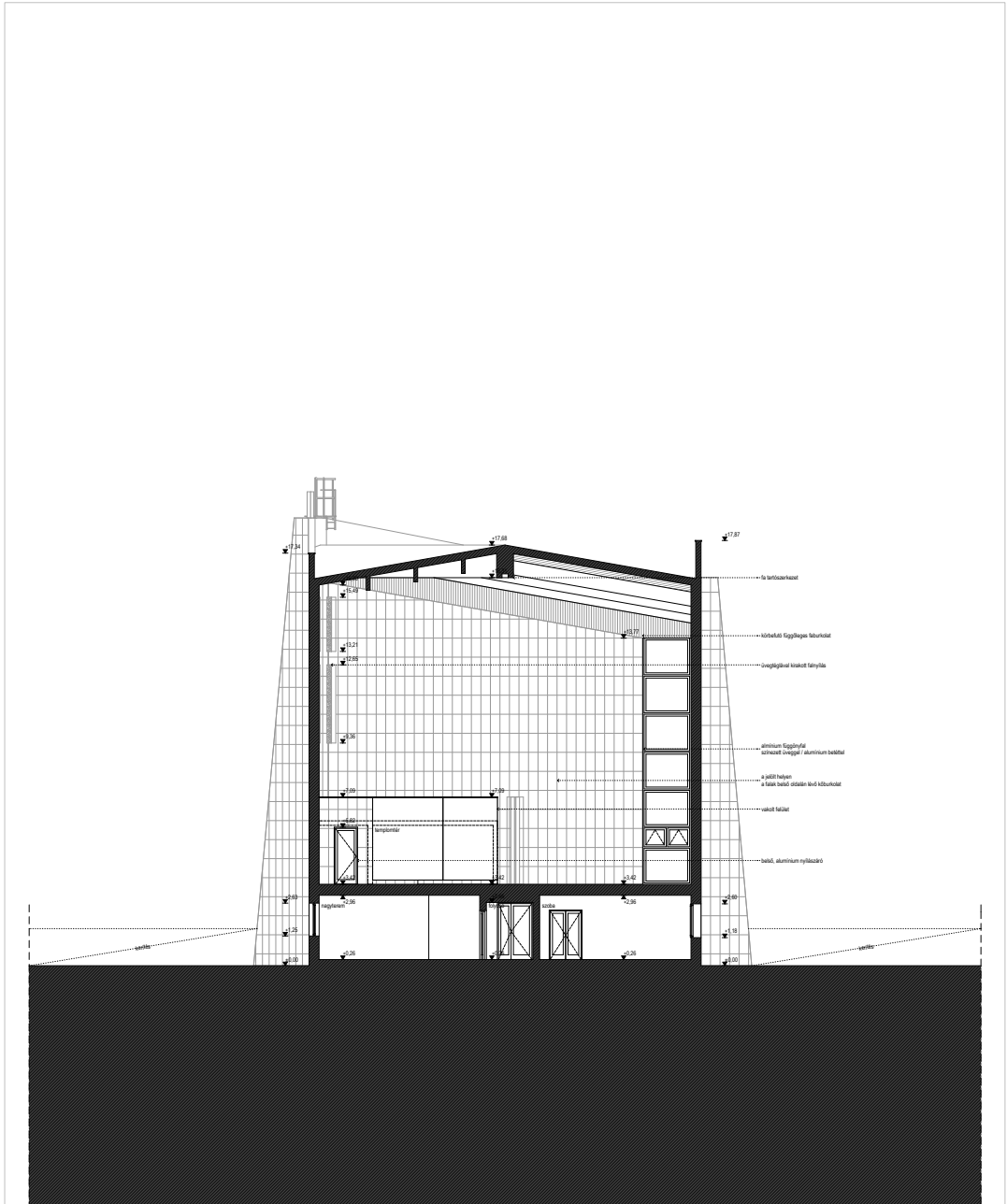

<p>építtető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/b</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E1-01-4404 Balási Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Balcz-Pócsi Péter</p>	<p> felmérési tervdokumentáció földszinti alaprajz_m 1:100</p>	<p>m-02 2014. 08. 13.</p>
---	--	---	---	---

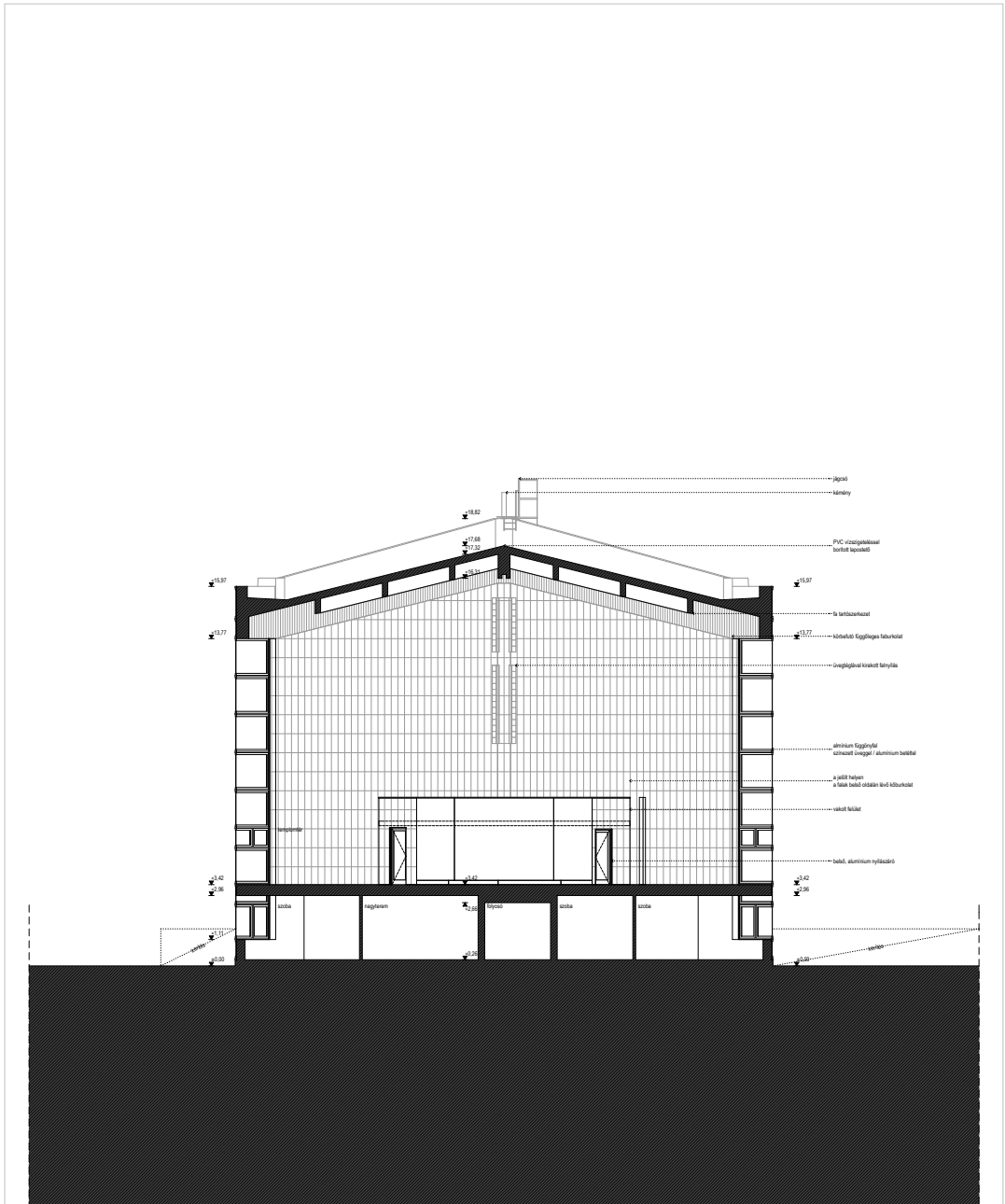
építtető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b	tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a	felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E1-01-4404 Batári Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Baltai-Pócsi Péter	 felmérési tervdokumentáció karzatszintű alaprajz_m 1:100	m-04 2014. 08. 13.
--	---	---	--	------------------------------

<p>építető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E1-01-4404 Batári Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Balcz-Földi Péter</p>	<p>felmérési tervdokumentáció a-a metszet_m 1:100</p>	<p>m-05 2014. 08. 13.</p>
--	--	---	---	---

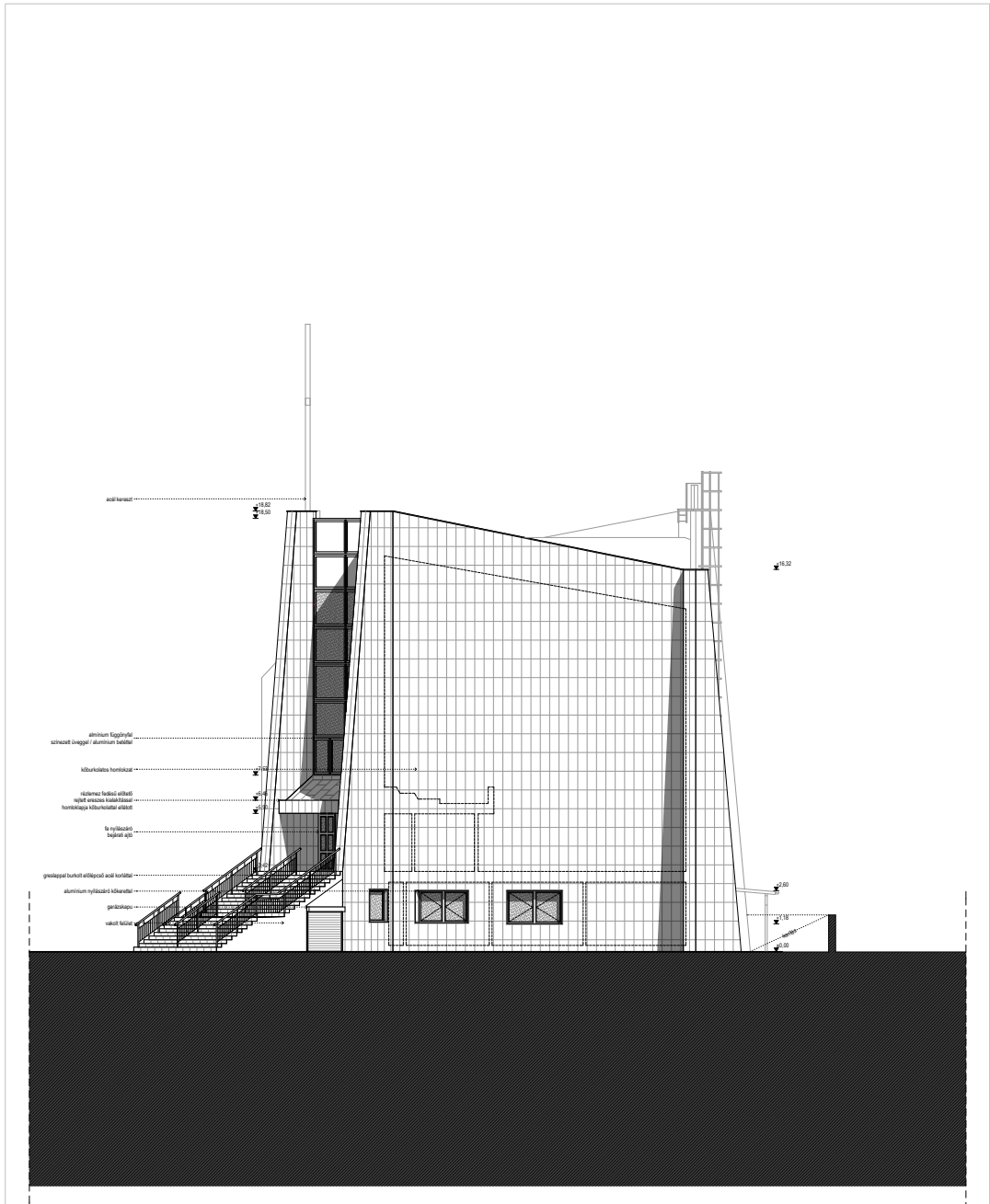

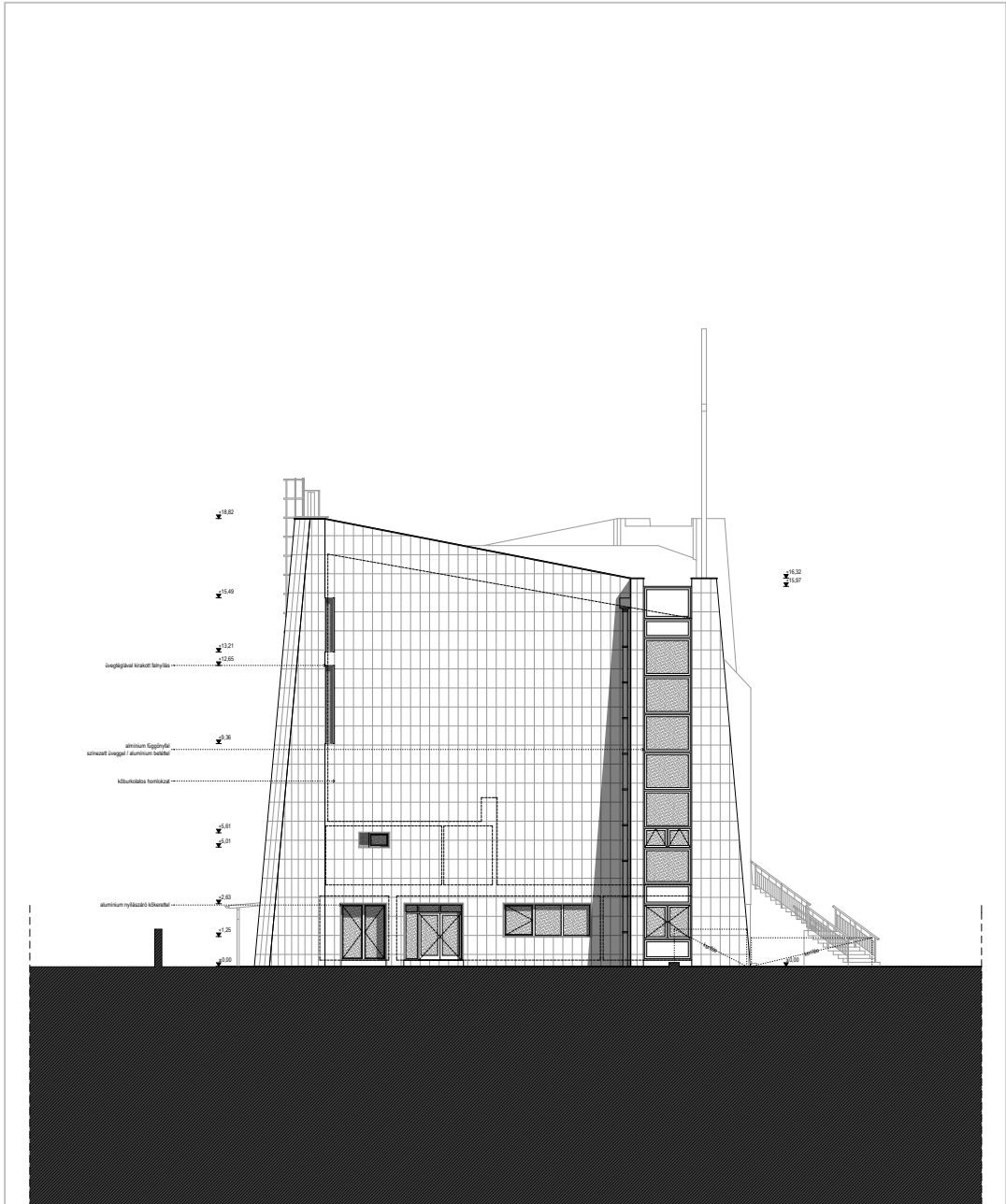
<p>építető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E1-01-4404 Batári Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Balcz-Földi Péter</p>	<p>felmérési tervdokumentáció c-c metszet_m 1:100</p>	<p>m-07 2014. 08. 13.</p>
--	--	---	---	---

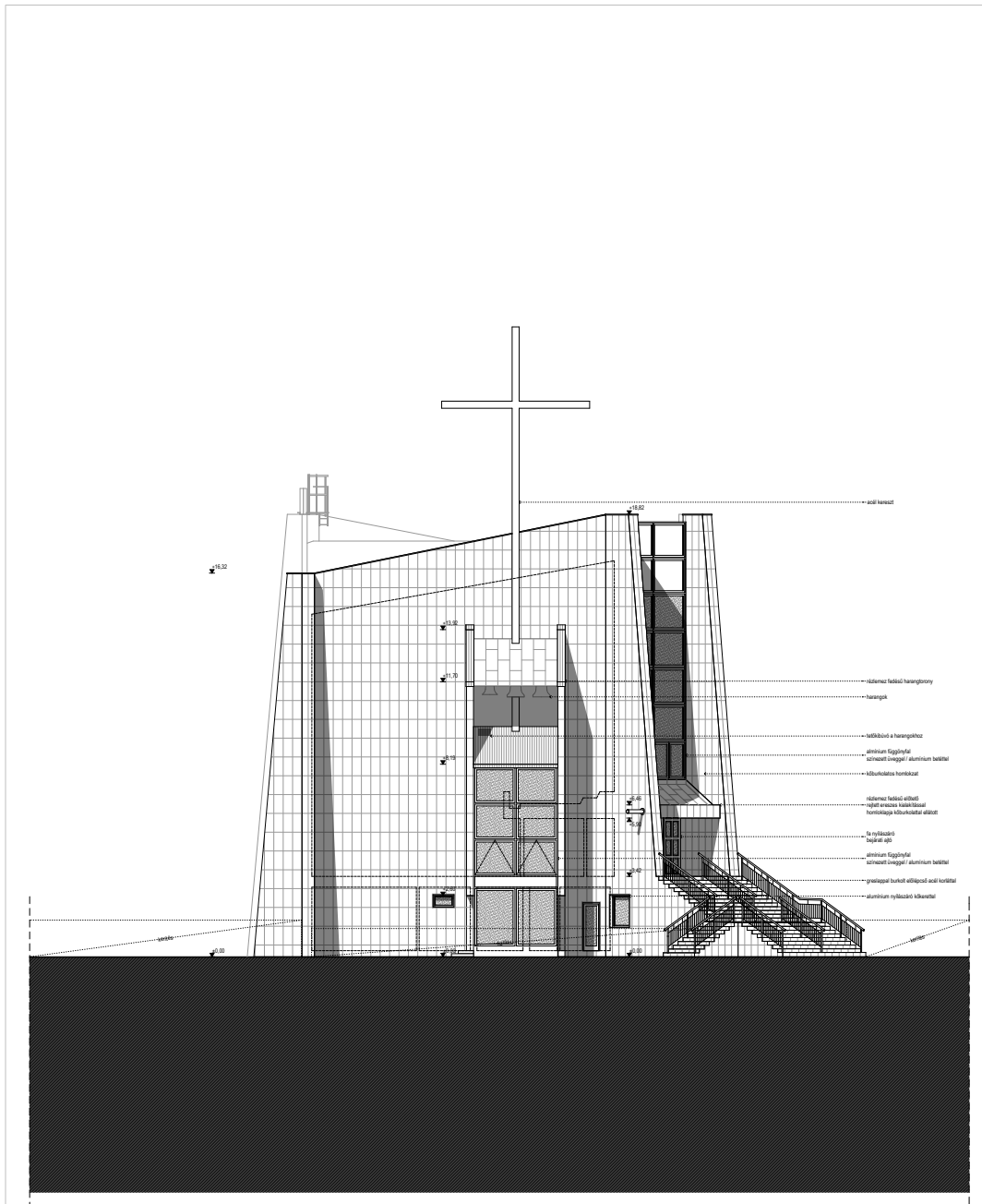

<p>építtető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E 1-01-4404 Batári Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Batizi-Pócsi Péter</p>	<p>felmérési tervdokumentáció déli homlokzat_m 1:100</p>	<p>m-09 2014. 08. 13.</p>
---	--	---	--	---

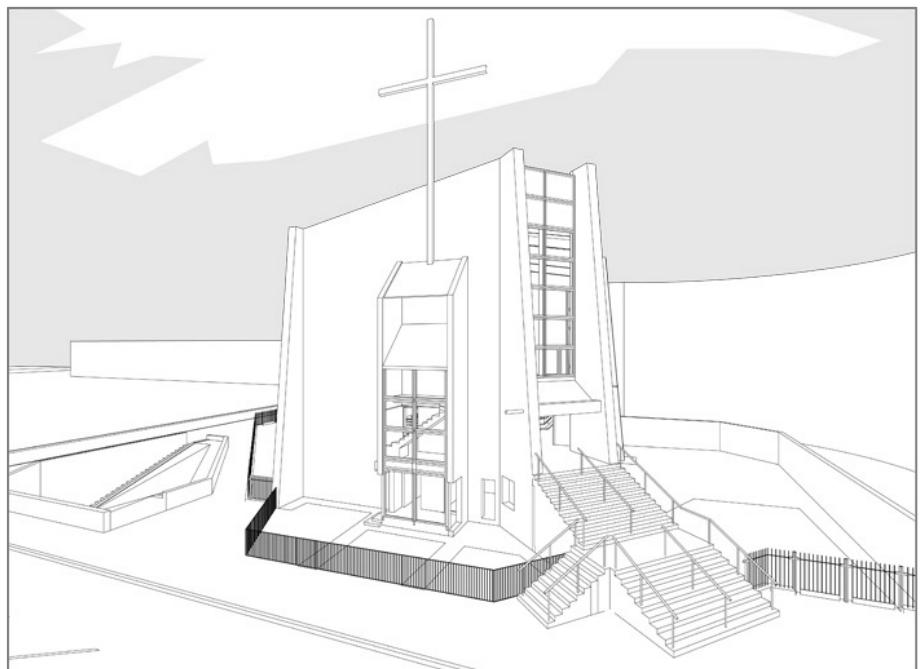
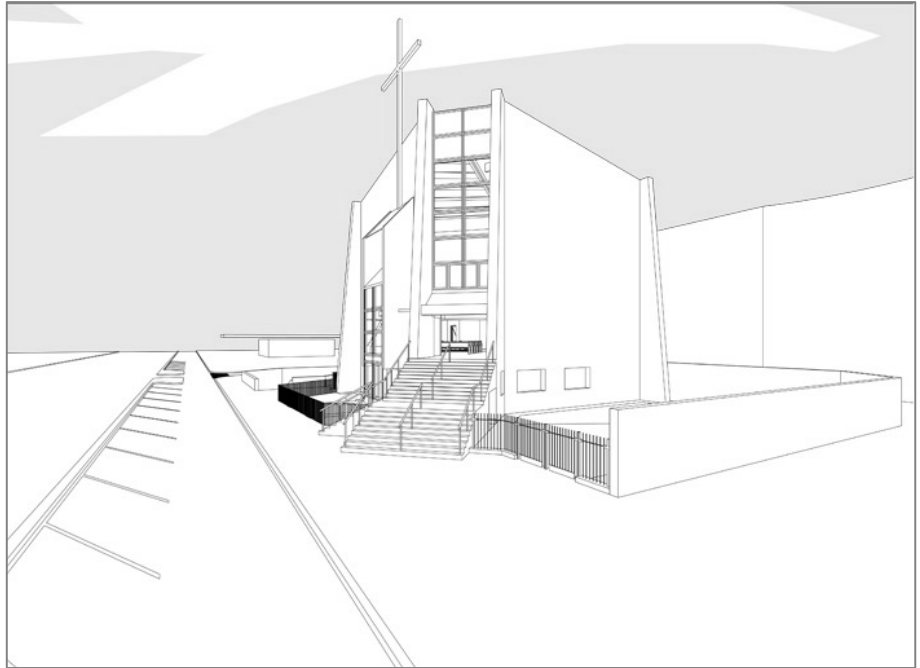

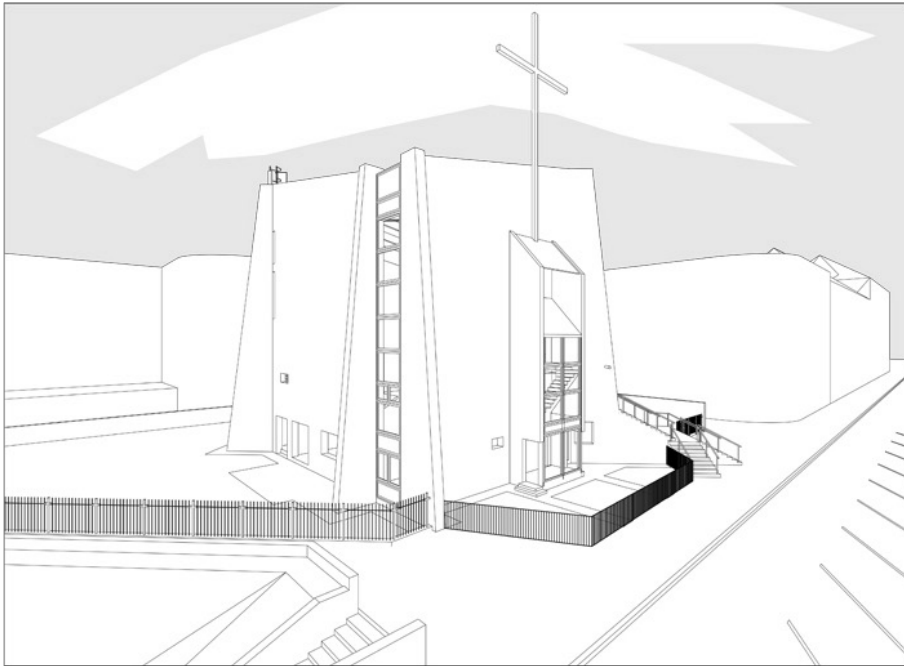

<p>építtető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E 1-01-4404 Batári Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Balcz-Pócsai Péter</p>	<p>felmérési tervdokumentáció északi homlokzat_m 1:100</p>	<p>m-11 2014. 08. 13.</p>
---	--	---	--	---

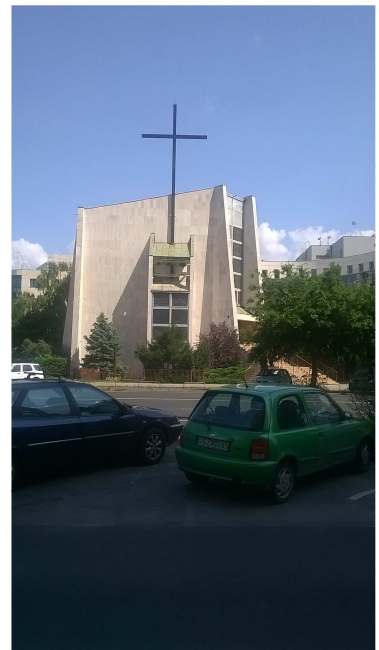
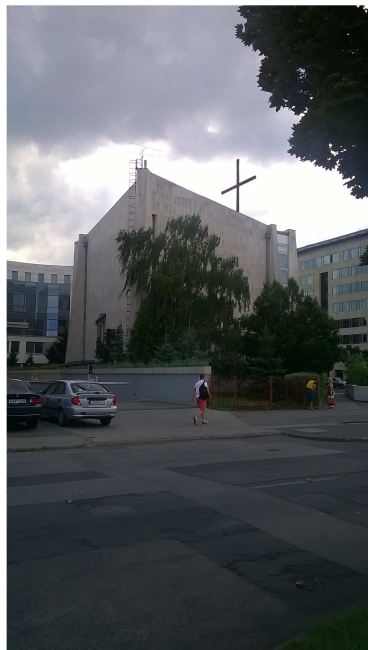
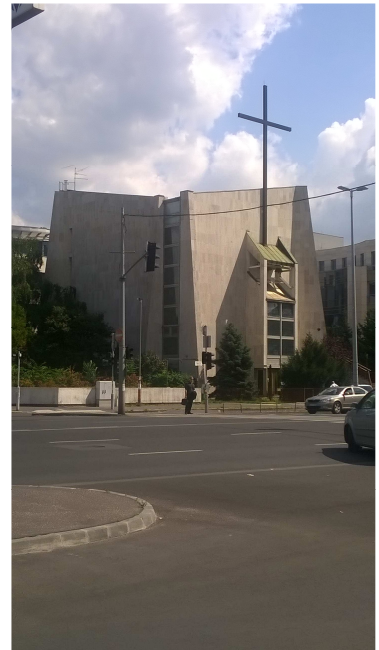
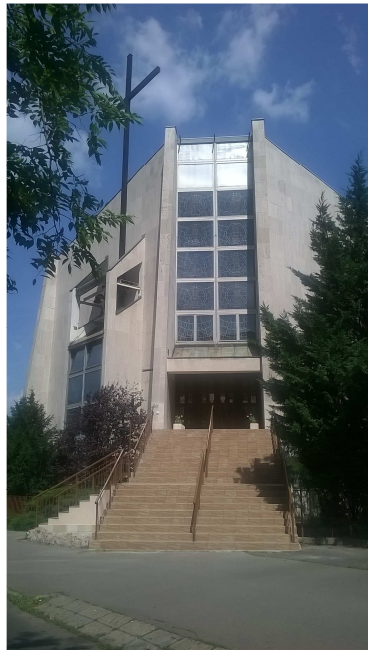

<p>építtető: Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, E1-01-4404 Balán Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Balcz-Pócsi Péter</p>	<p>felmérési tervdokumentáció nyugati homlokzat_m 1:100</p>	<p>m-12 2014. 08. 13.</p>
---	--	--	---	---

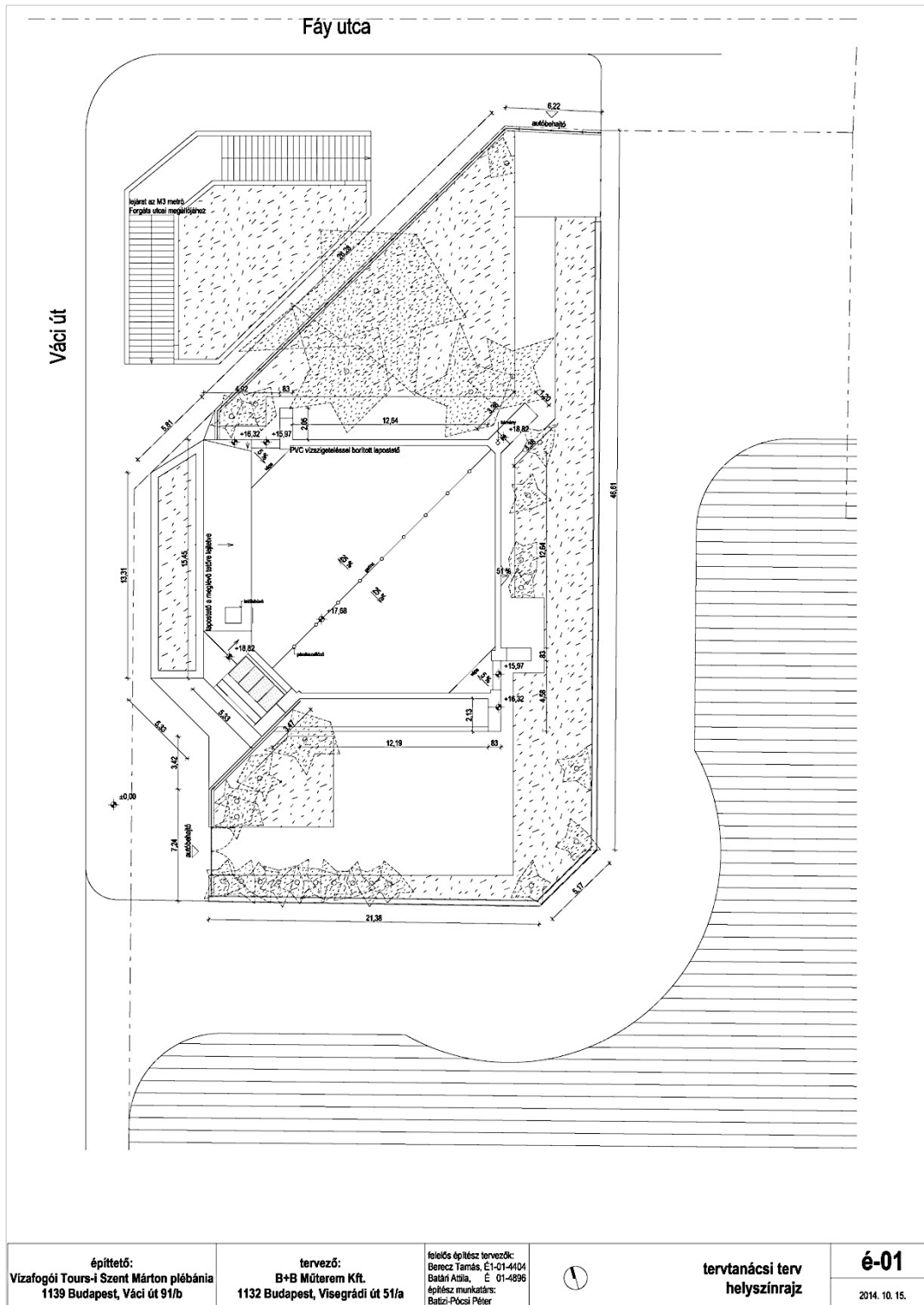

építtető: Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b	tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a	felelős építész tervezők: Berecz Tamás, EY 01-4404 Botán Attila, E 01-4896 építész munkatárs: Baltai-Pócsi Péter	felmérési tervdokumentáció fotódokumentáció	m-13 2014. 08. 13.
--	---	--	---	------------------------------

TERVEK 3.

Tervezett állapot – koncepcióterv

építető:
 Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia
 1139 Budapest, Váci út 91/b

tervező:
 B+B Műterem Kft.
 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a

felelős építész tervezők:
 Bencz Tamás, É1-01-4/04
 Batán Attila, É 01-4/96
 építész munkatárs:
 Batzi-Pócsi Péter

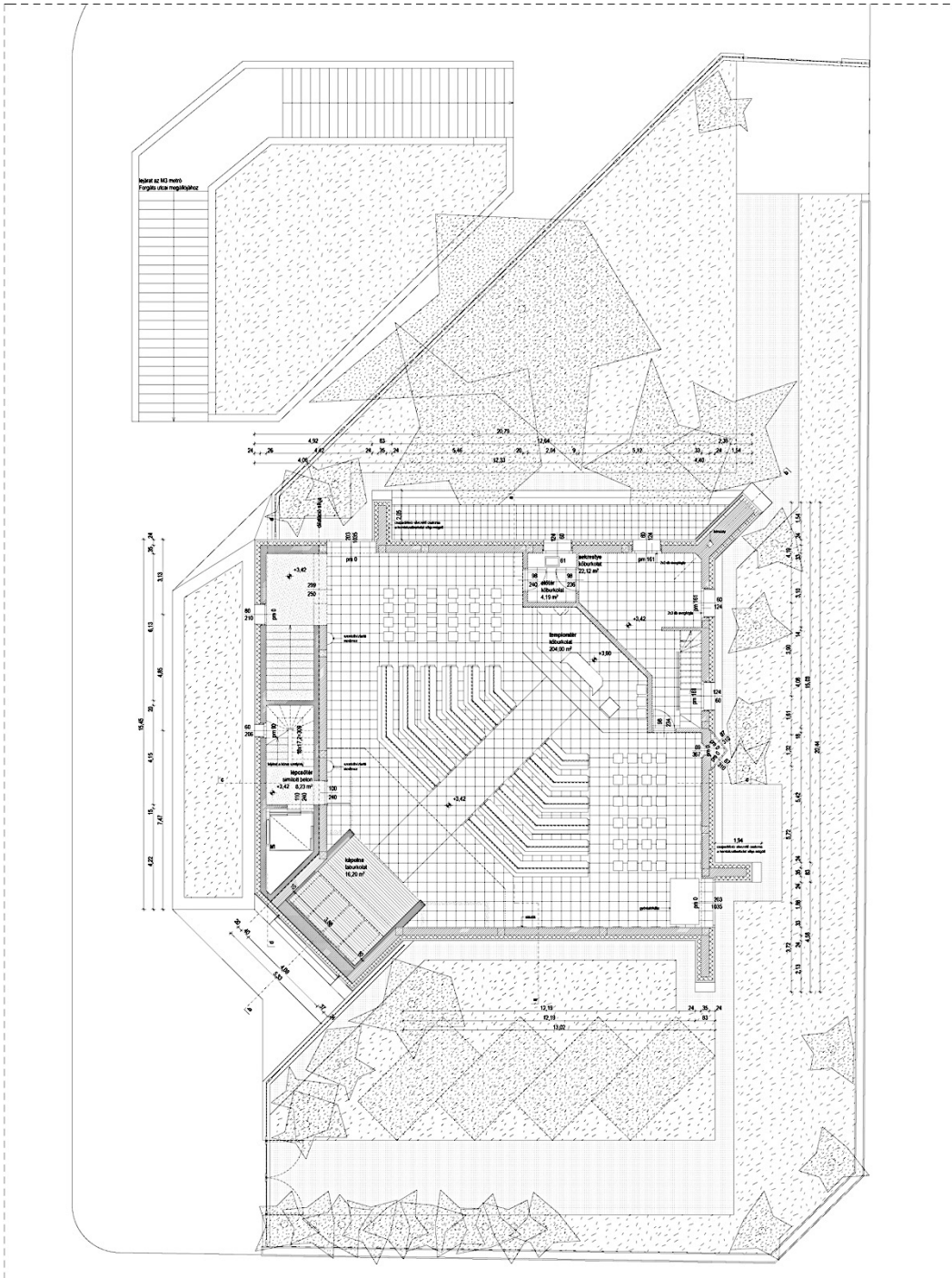

tervtanácsai terv
 helyszínrajz

é-01
 2014. 10. 15.

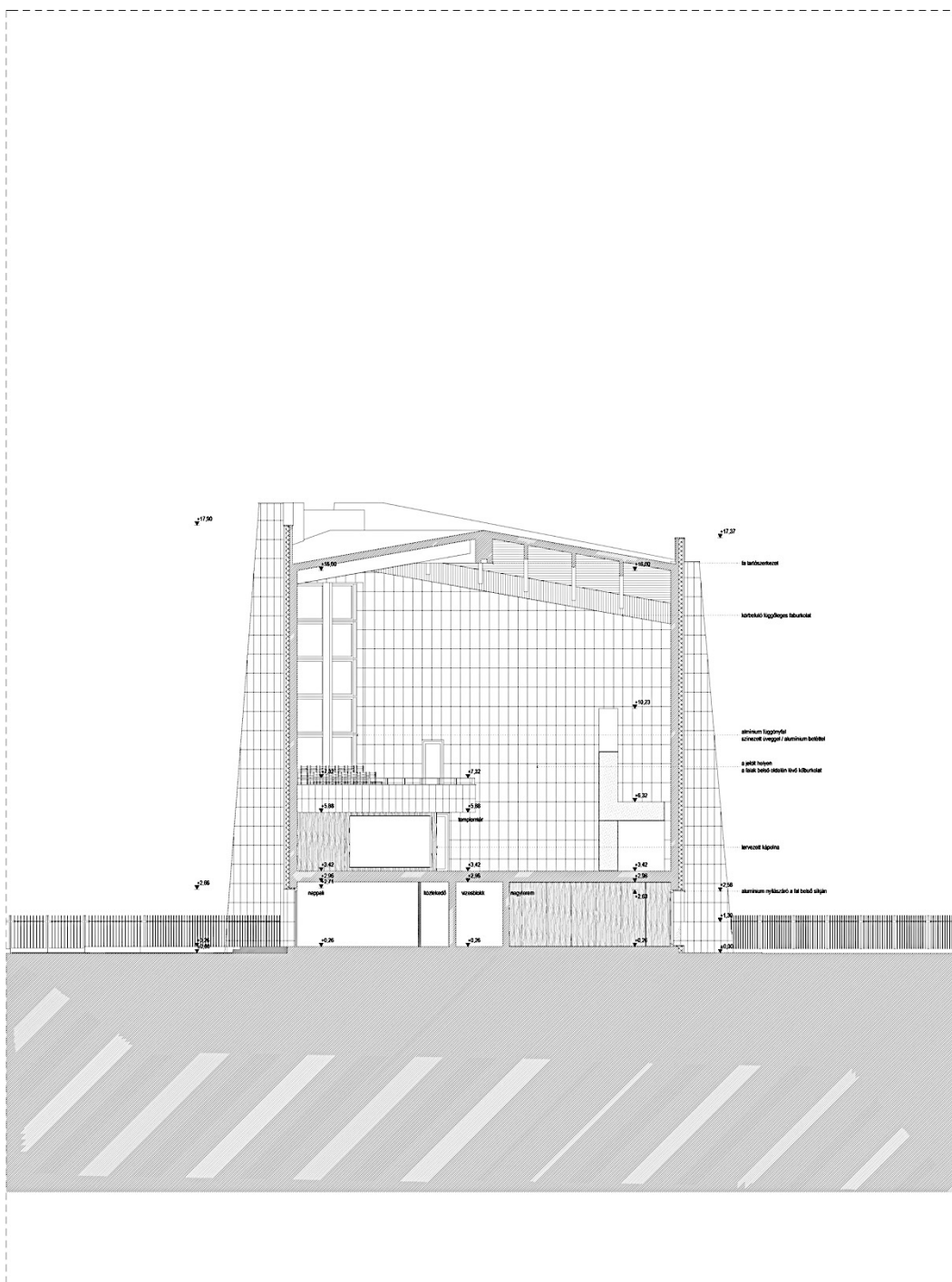

Determináció - Az építészeti mű megvalósulásának keretei
 A Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplom kritikai építéstörténete

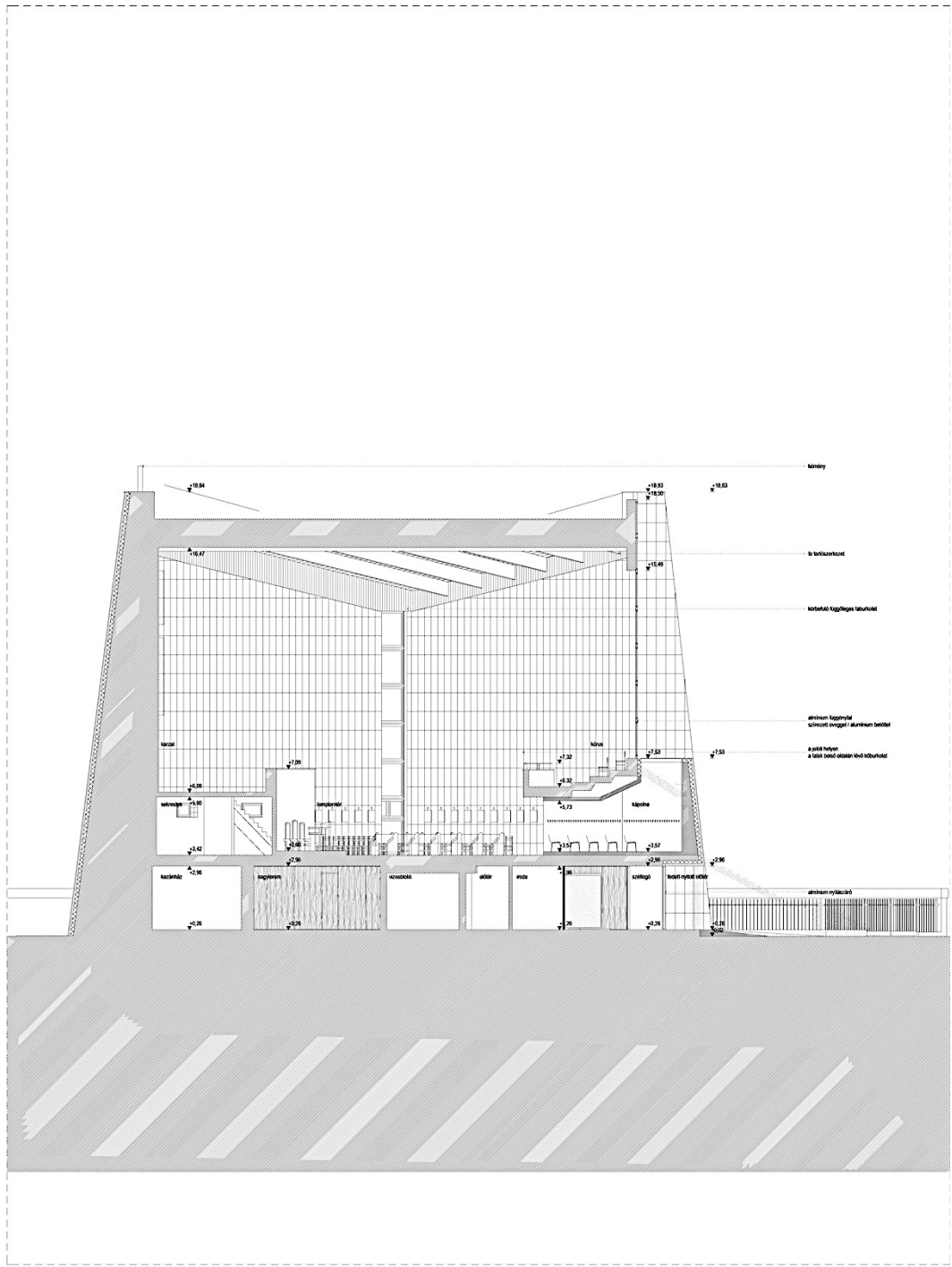

<p>építető: Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Szencs, Tamás, É1-01-4404 Ráthi Anikó, É1-01-4896 építész munkatárs: Gatzl-Pócsi Péter</p>	<p> vázlattev templontéri alaprajz_m 1:100</p>	<p>é-03 2014. 11. 04.</p>
--	--	---	---	---

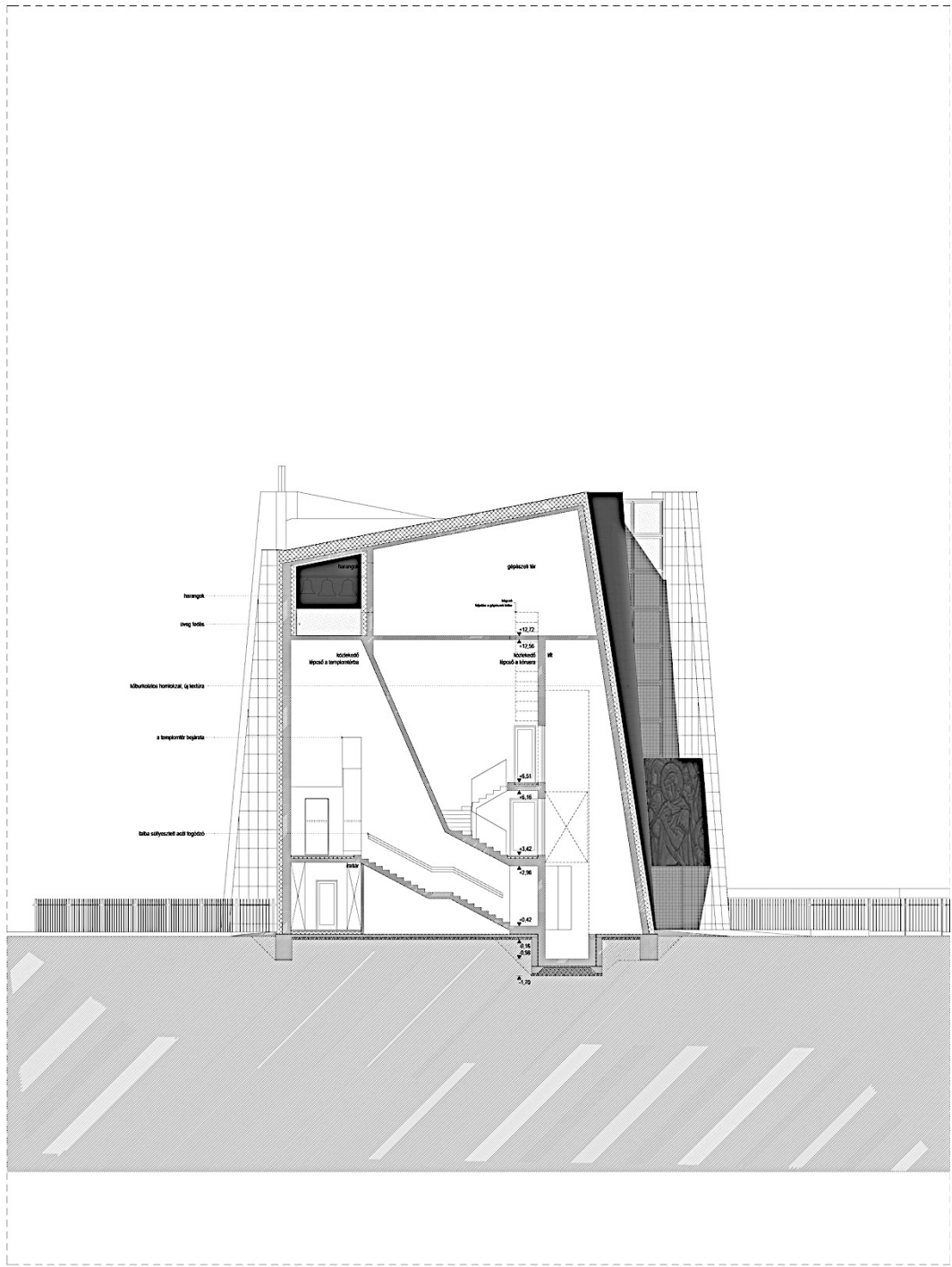
<p>építető: Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Szencs, Tamás, É1-01-4404 Ráthi Anikó, É1-01-4896 építész munkatárs: Batzi-Pócsi Péter</p>	<p>vázlattev a-a metszet_m 1:100</p>	<p>é-05 2014. 11. 04.</p>
---	---	---	---	--

<p>építető: Vízafogói Tours-I Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, É1-01-4404 Ráthi Anikó, É 01-4896 építész munkatárs: Batzi-Pócsi Péter</p>	<p>vázlatlatterv b-b metszet_m 1:100</p>	<p>é-06 2014. 11. 04.</p>
---	---	---	---	--

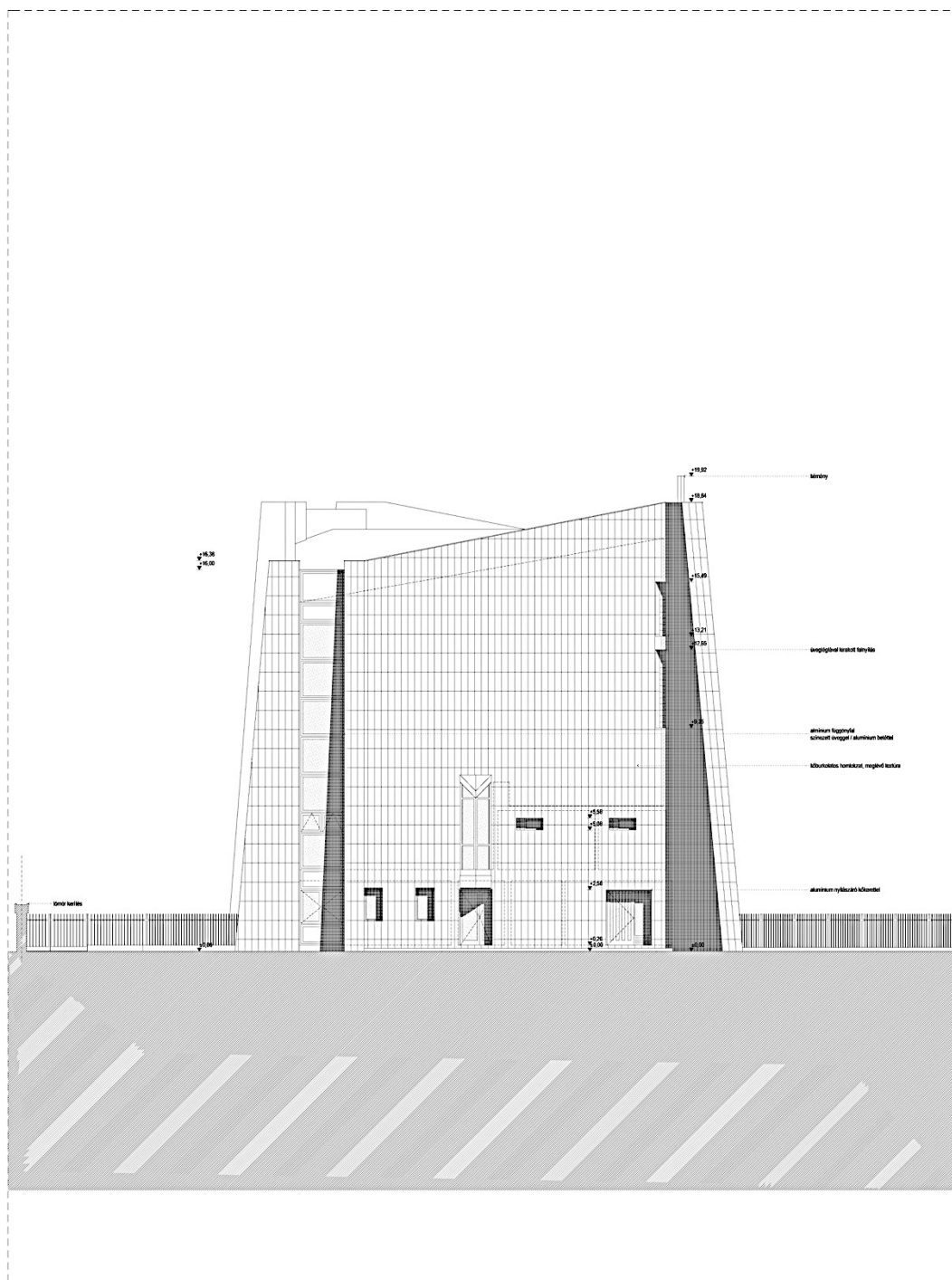

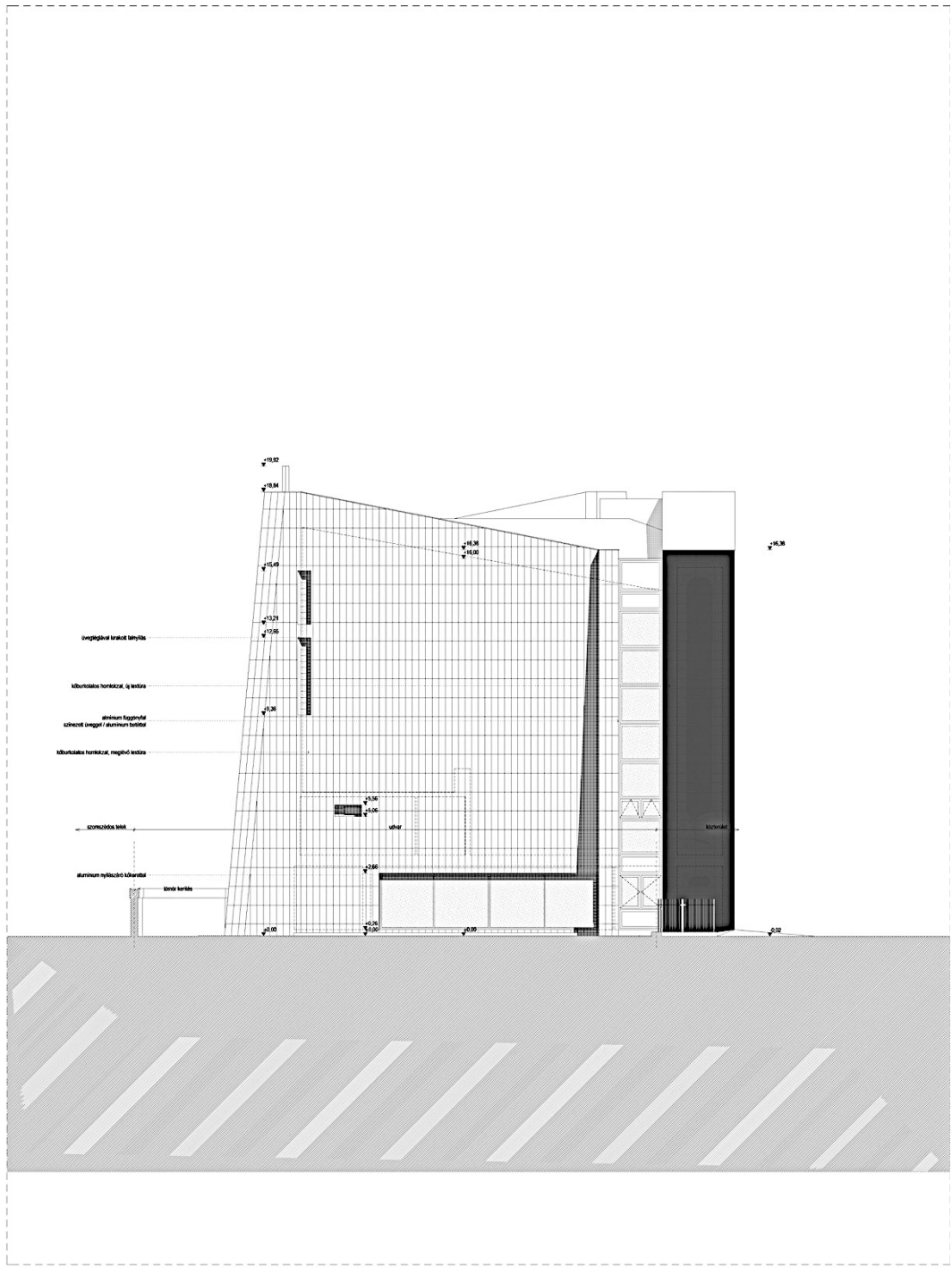
<p>építtető: Vízafogói Tours-I Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, É-1-01-4404 Ráthai Anikó, É-01-4896 építész munkatárs: Batzsi-Pócsi Péter</p>	<p>vázlattevé d-d metszet_m 1:100</p>	<p>é-08 2014. 11. 04.</p>
--	---	--	--	--

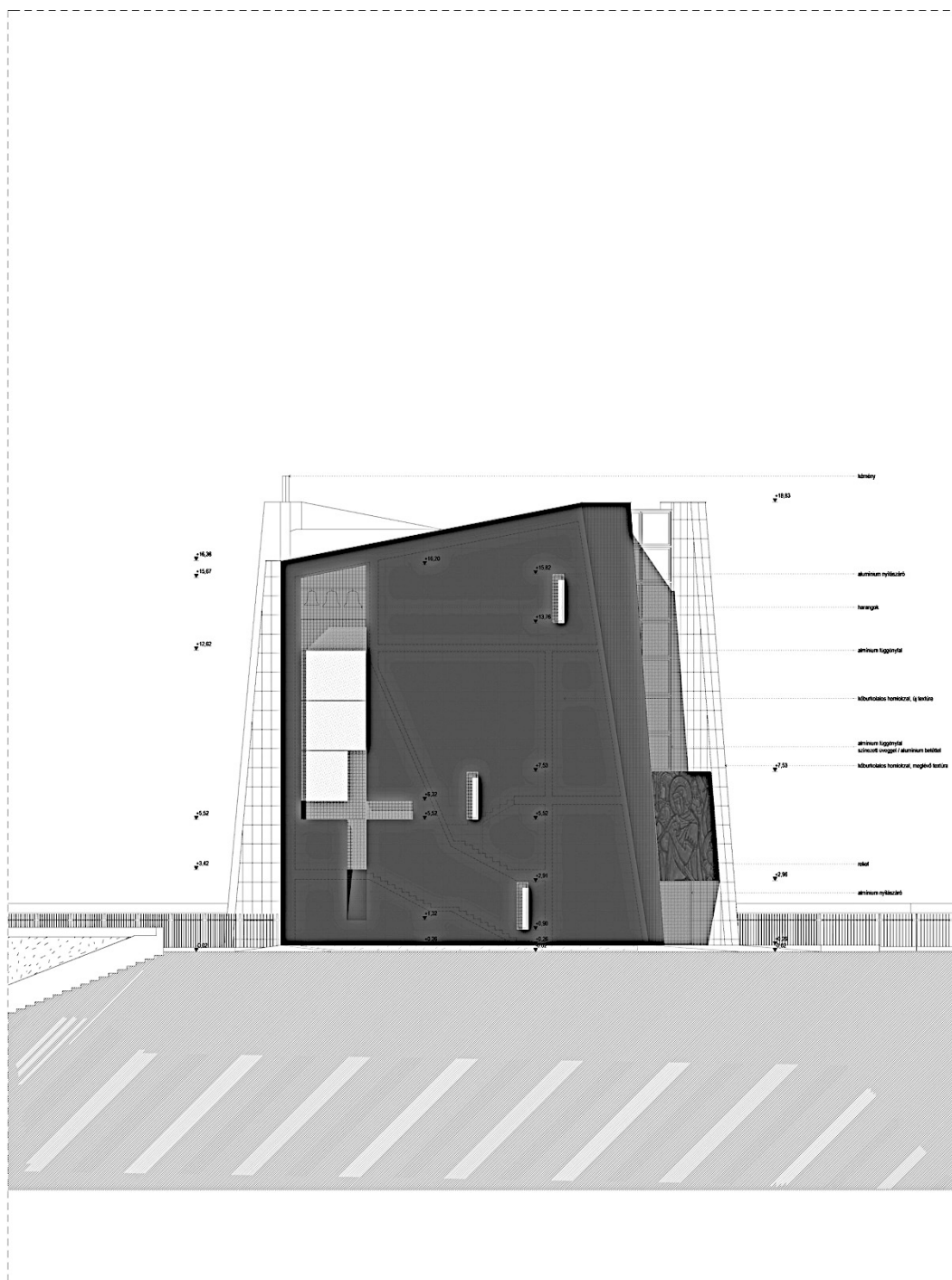

<p>építető: Vízafogói Tours-i Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berezsi Tamás, É 1-01-4404 Szabó Anikó, É 01-4896 építész munkatárs: Balázs-Pócsi Péter</p>	<p>vázlatterv keleti homlokzat_m 1:100</p>	<p>é-11 2014. 11. 04.</p>
---	---	--	---	---

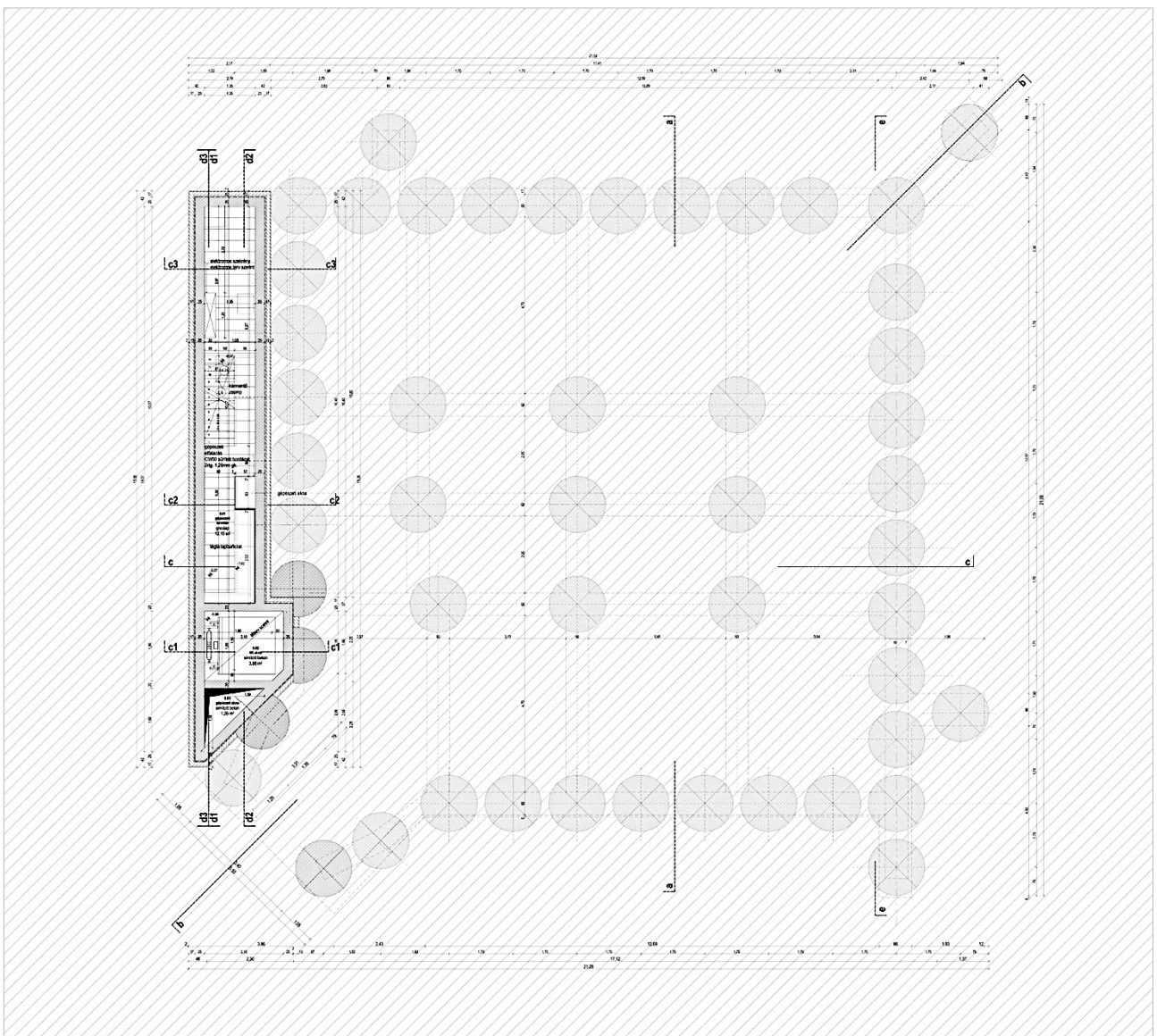
<p>építtető: Vízafogói Tours-I Szent Márton plébánia 1139 Budapest, Váci út 91/b</p>	<p>tervező: B+B Műterem Kft. 1132 Budapest, Visegrádi út 51/a</p>	<p>felelős építész tervezők: Berecz Tamás, É1-01-4404 Ráthai Anikó, É 01-4896 építész munkatárs: Batzai-Pócsi Péter</p>	<p>vázlat terv északi homlokzat_m 1:100</p>	<p>é-12 2014. 11. 04.</p>
--	---	---	--	---

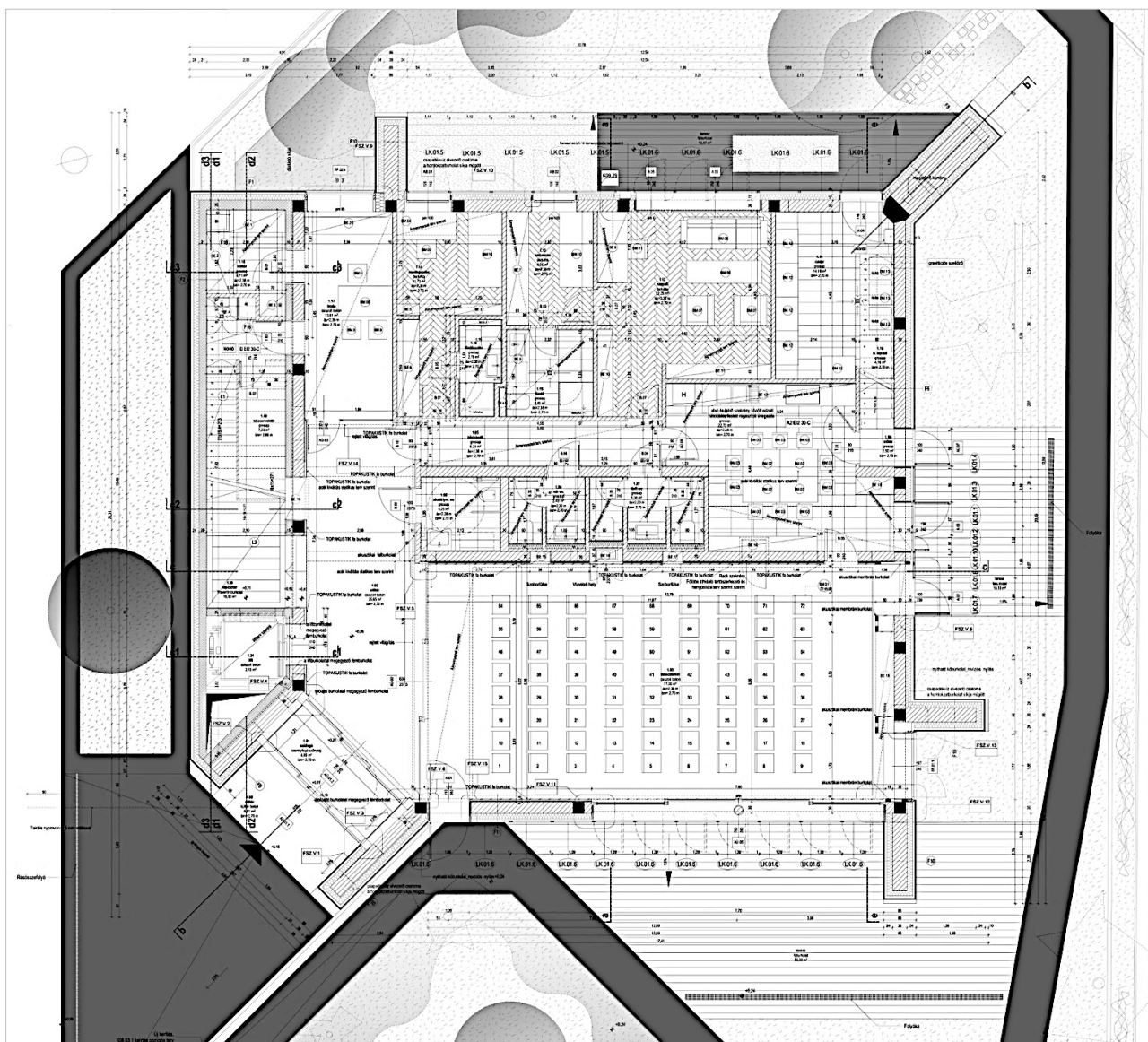
TERVEK 4.

Tervezett állapot – kiviteli terv

Kiviteli terv
pincszinti alaprajz

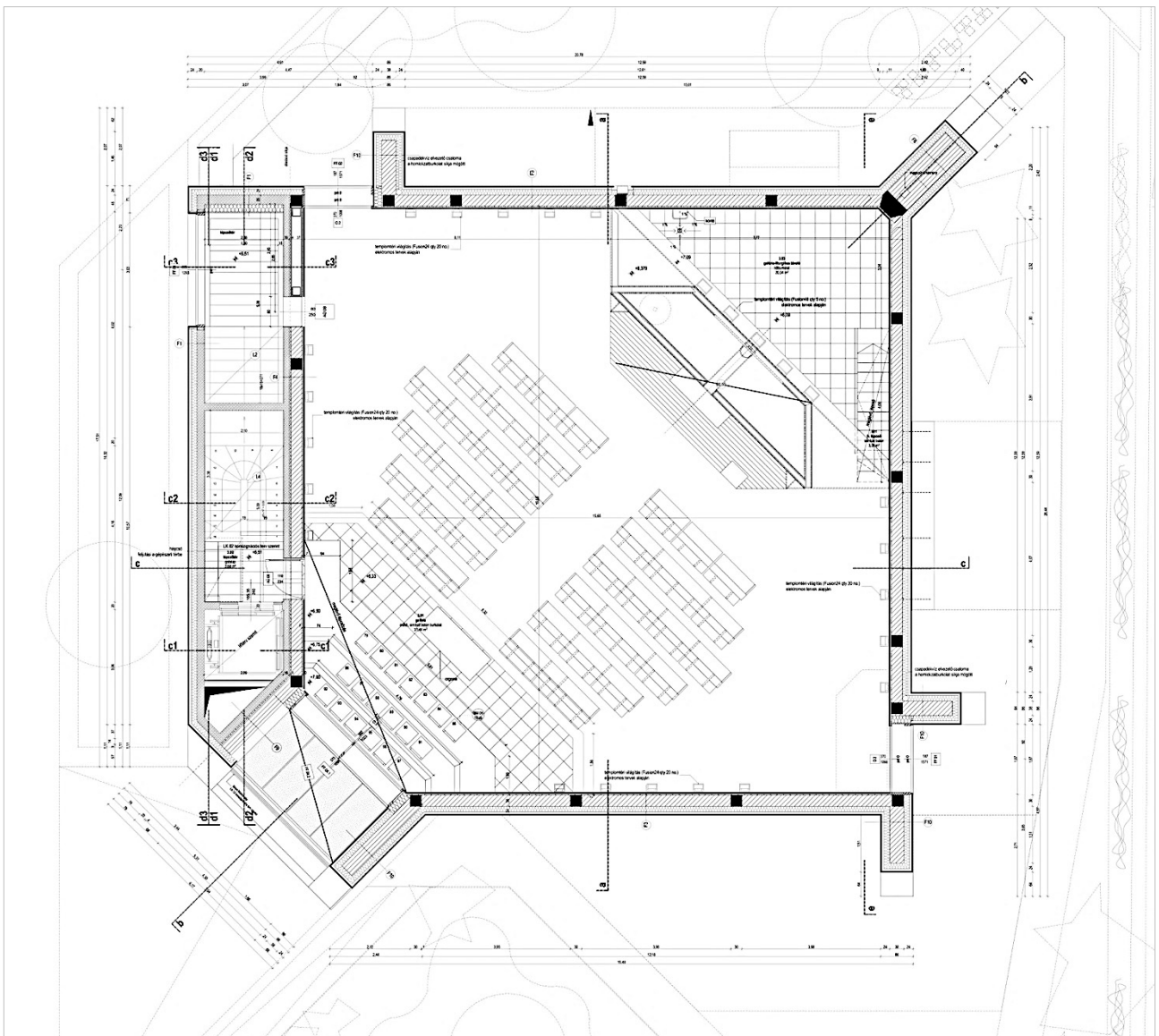

Kiviteli terv
földszinti alaprajz

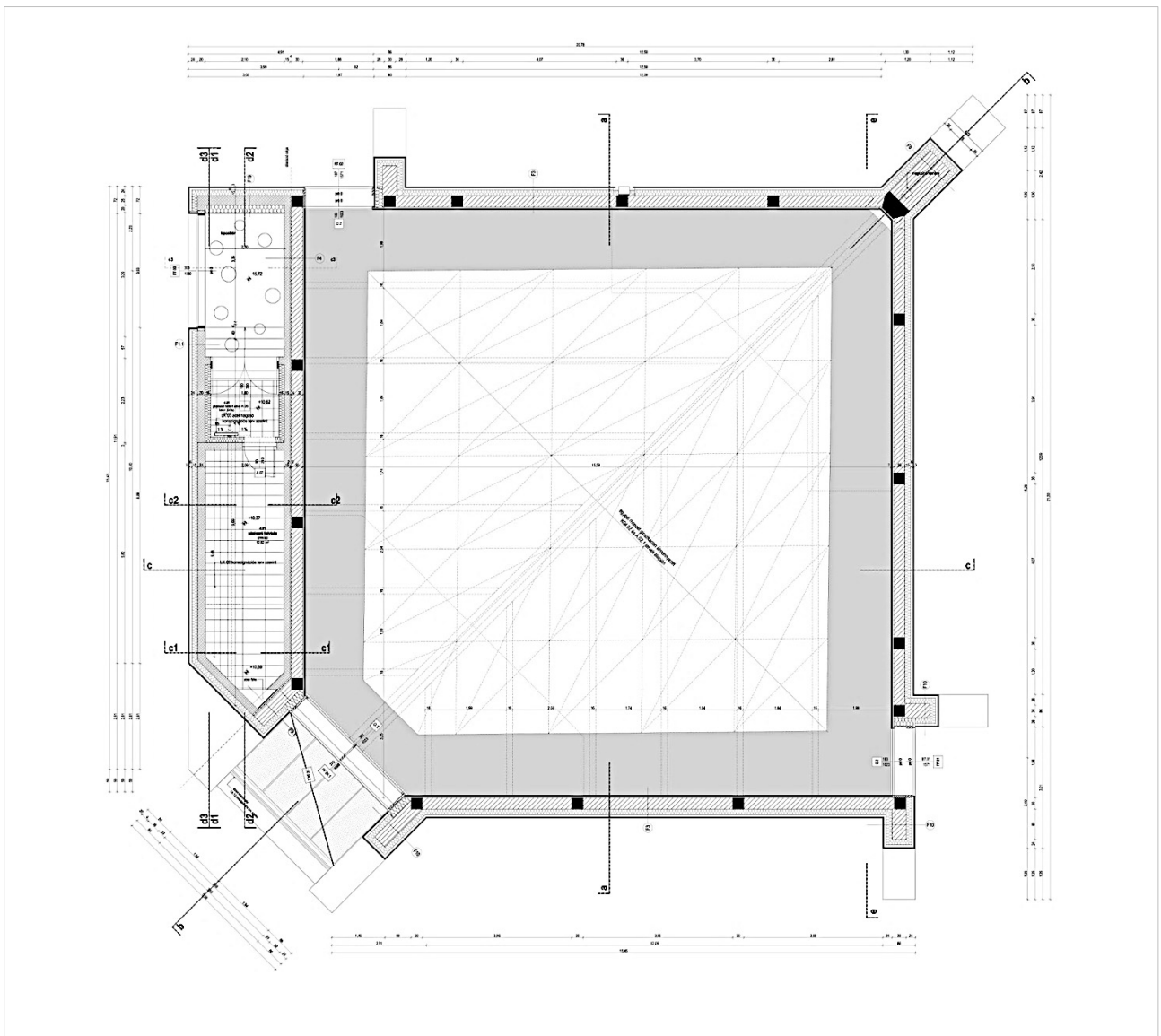

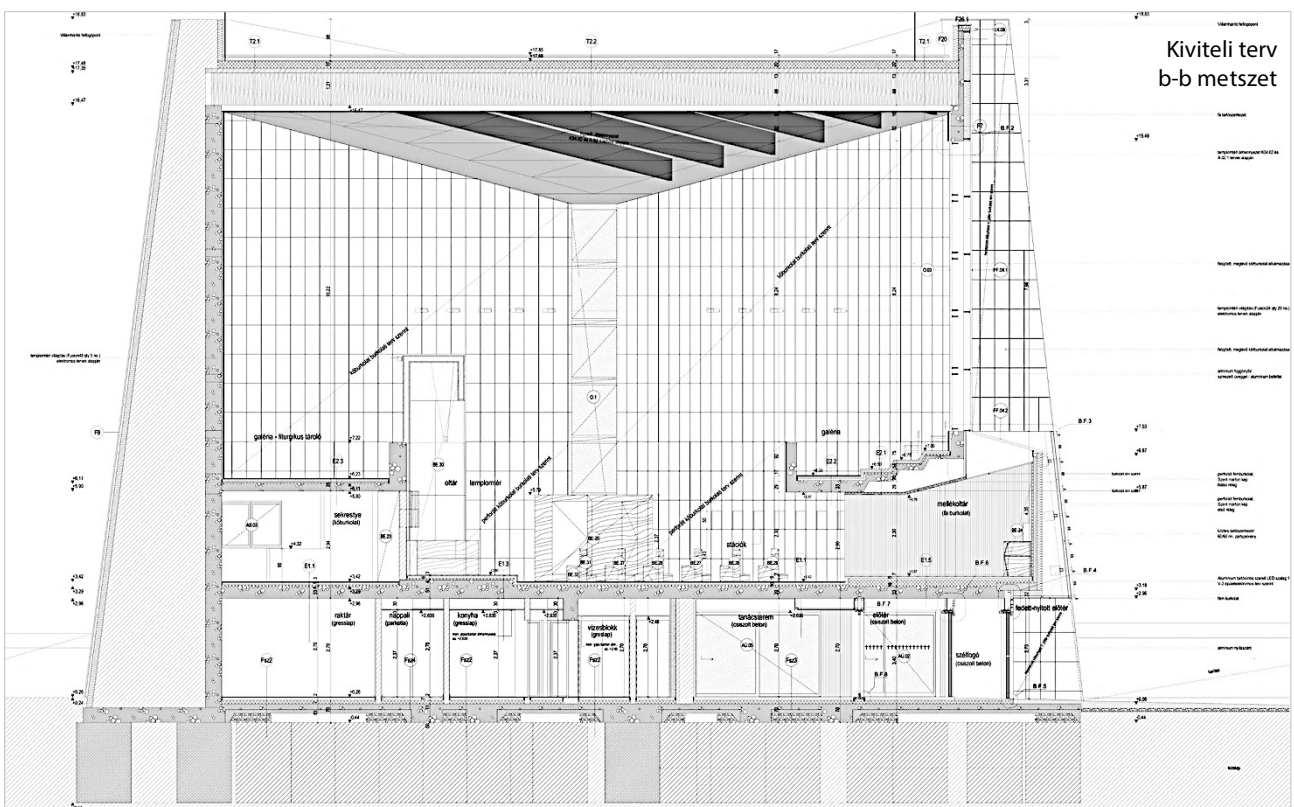
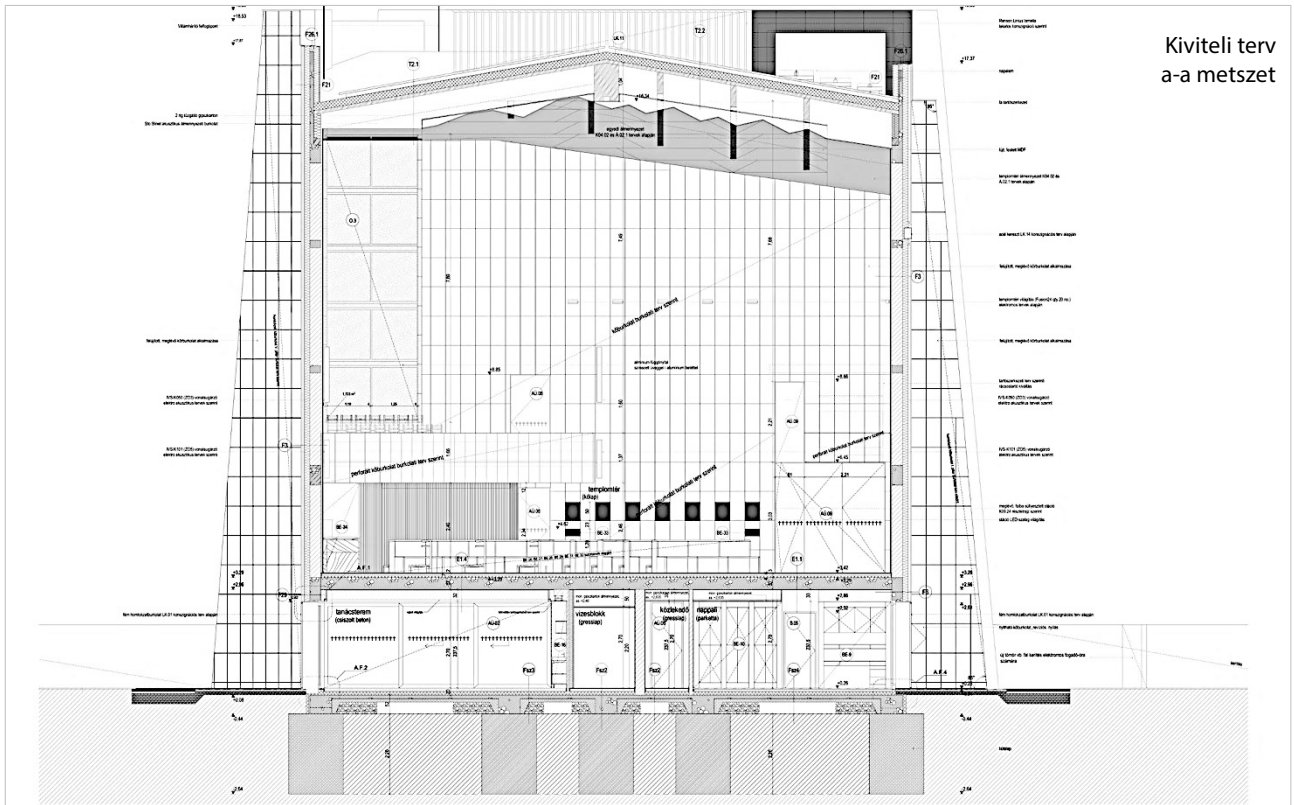
Kiviteli terv
karzatszinti alaprajz

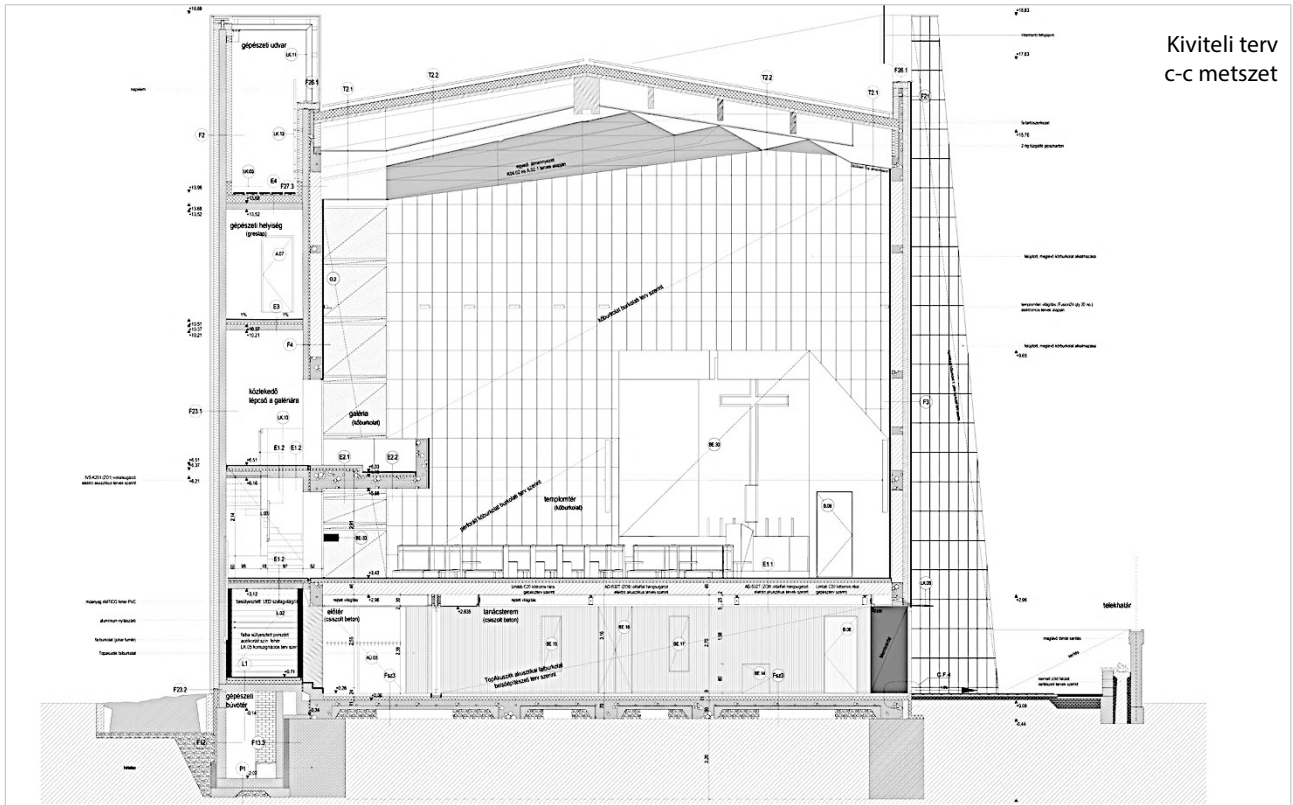

Kiviteli terv
gépészeti szint alaprajza

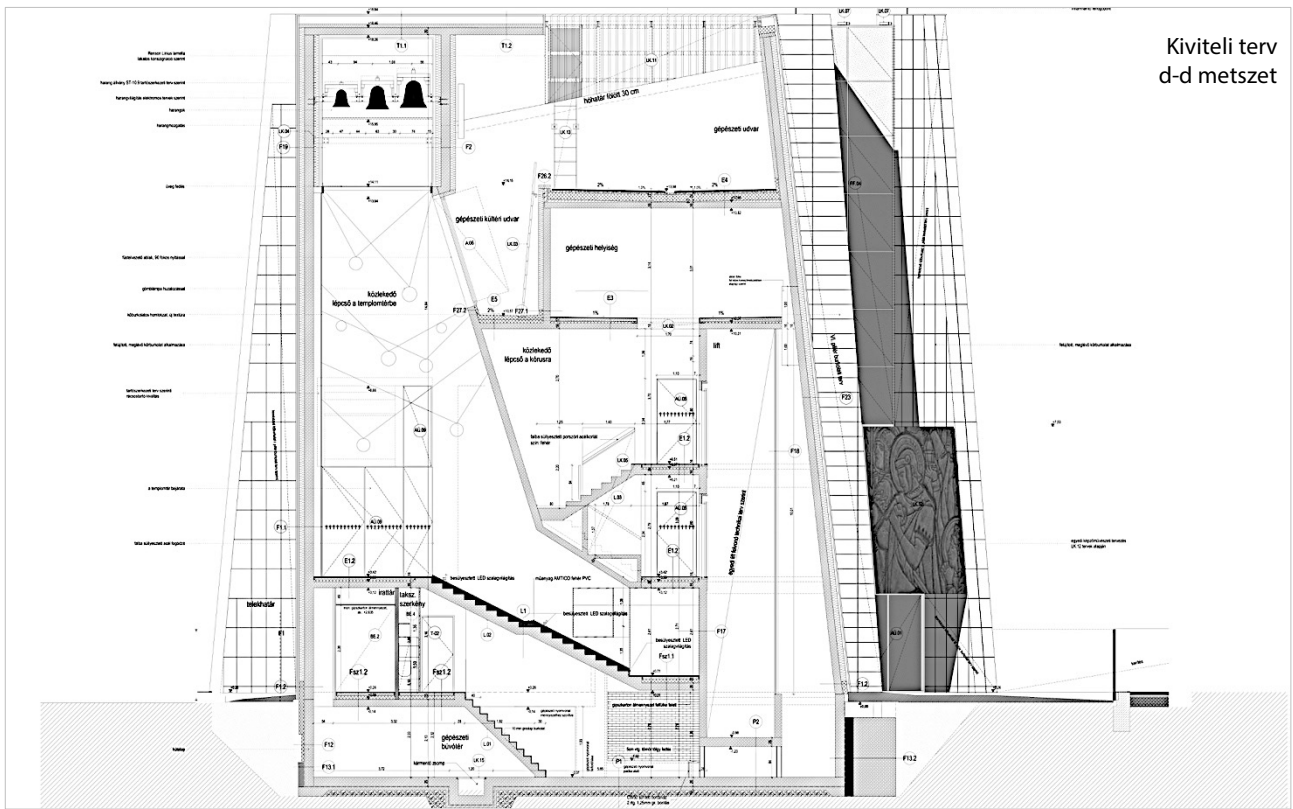

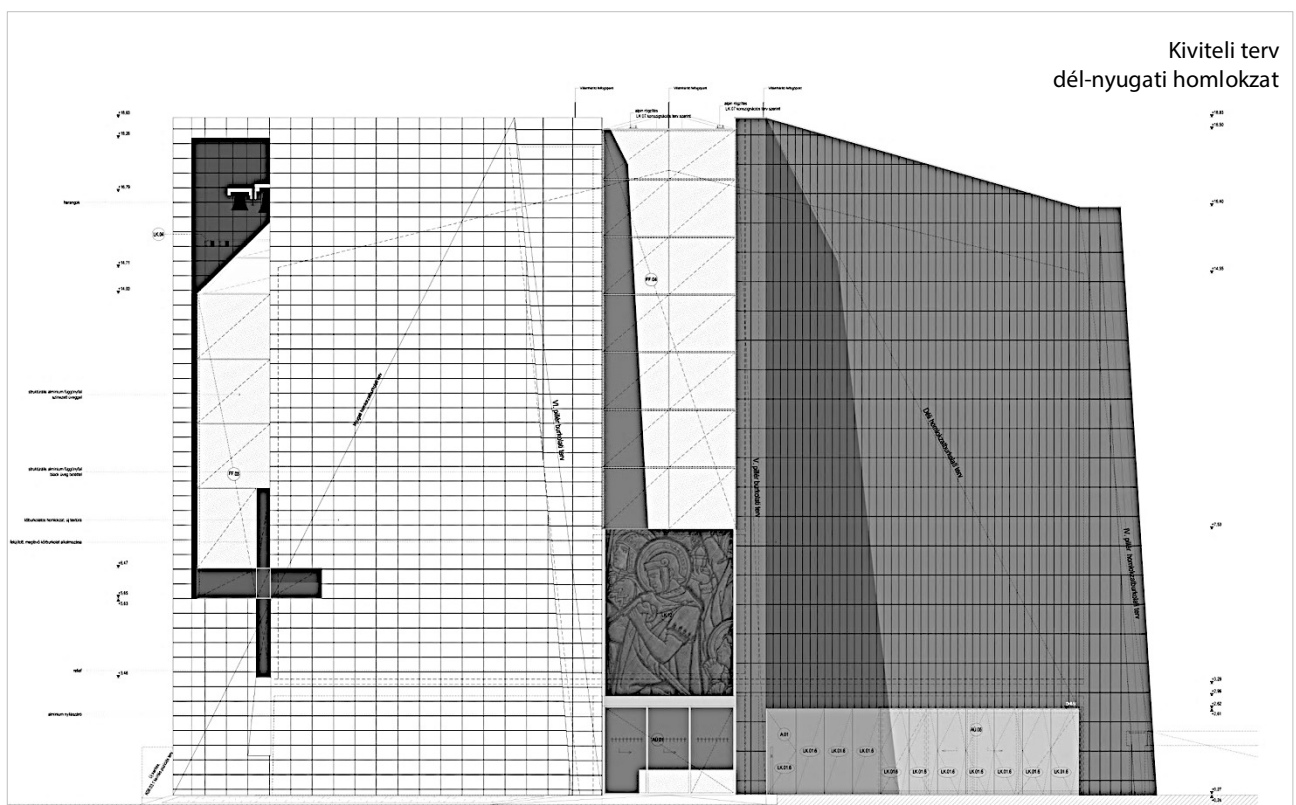
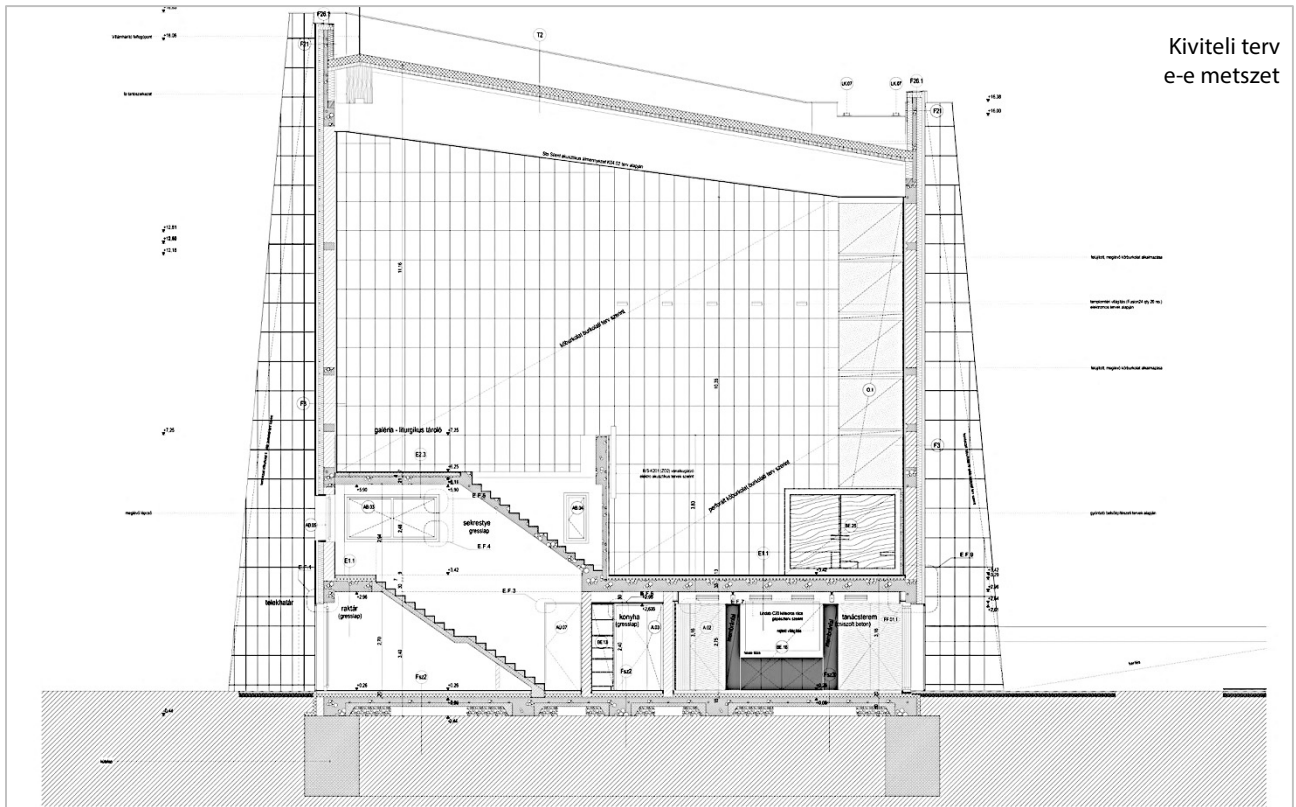

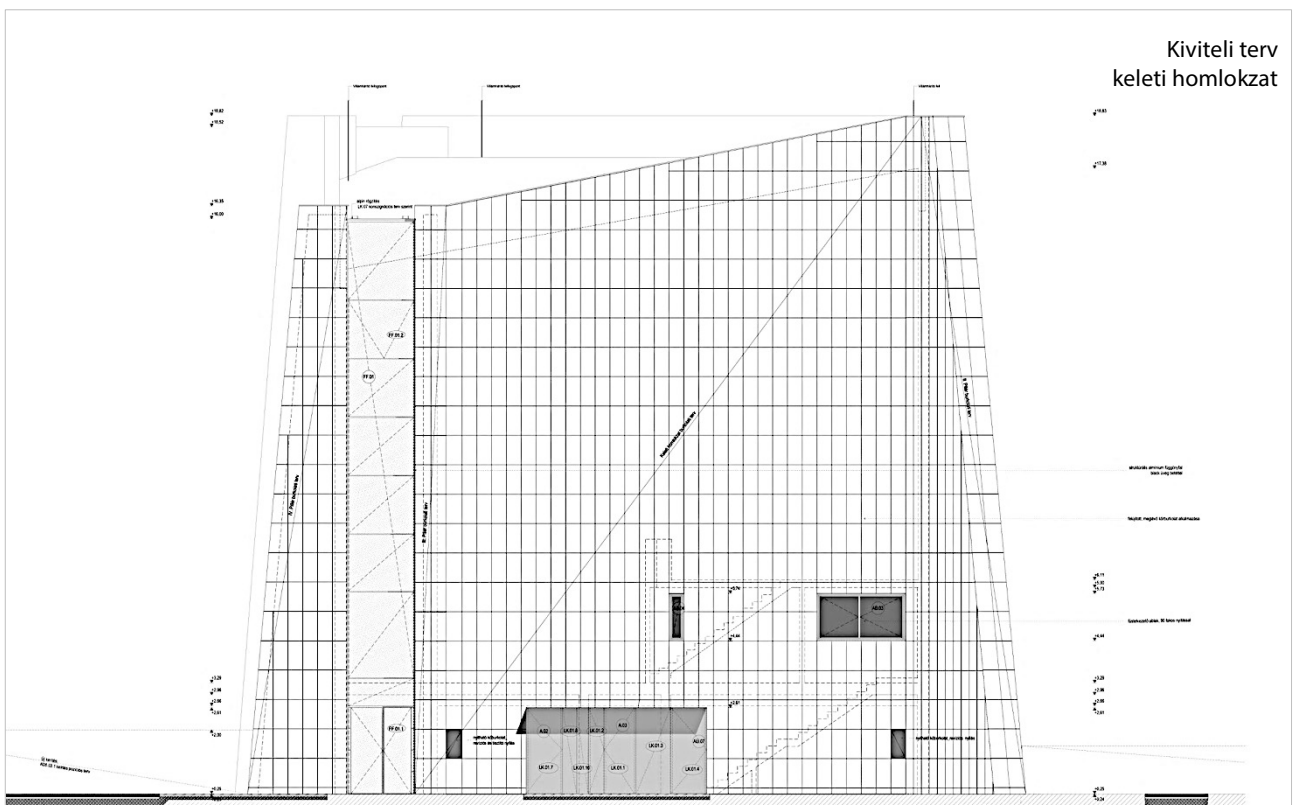
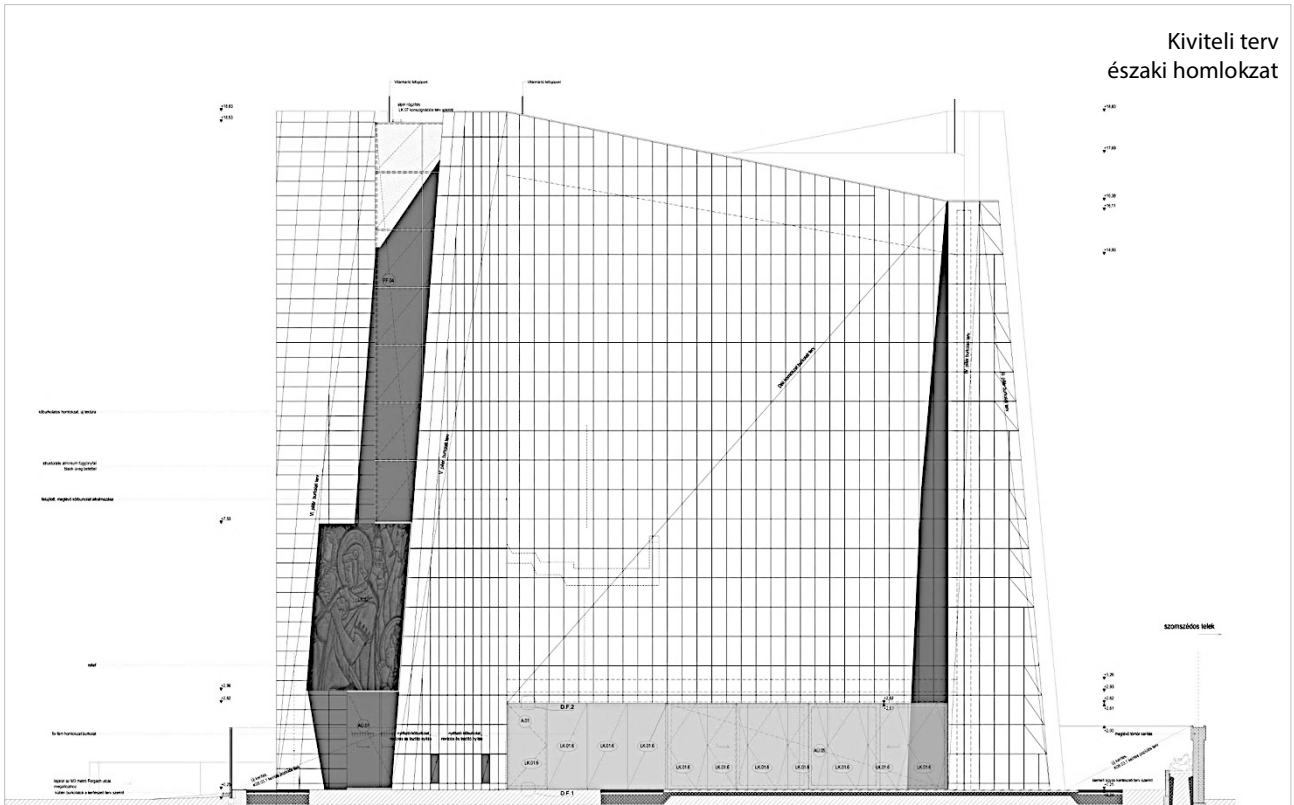

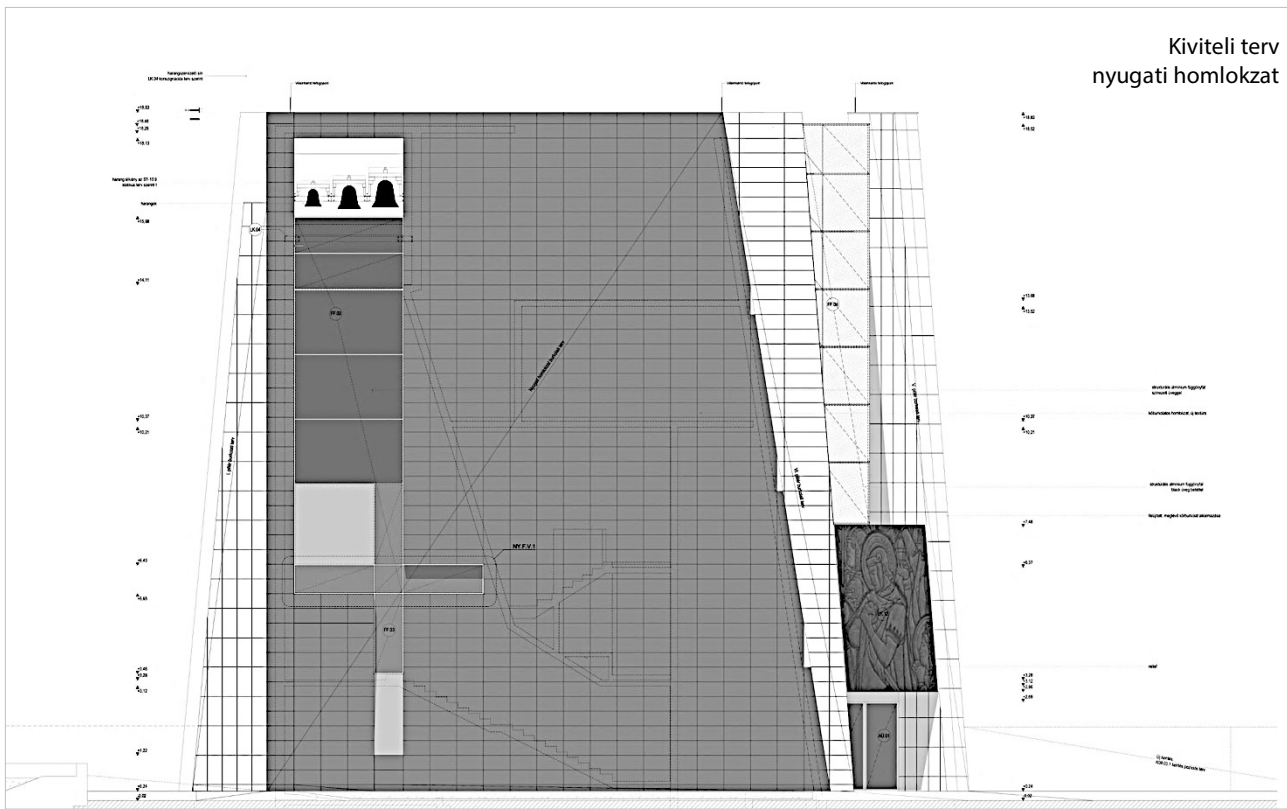
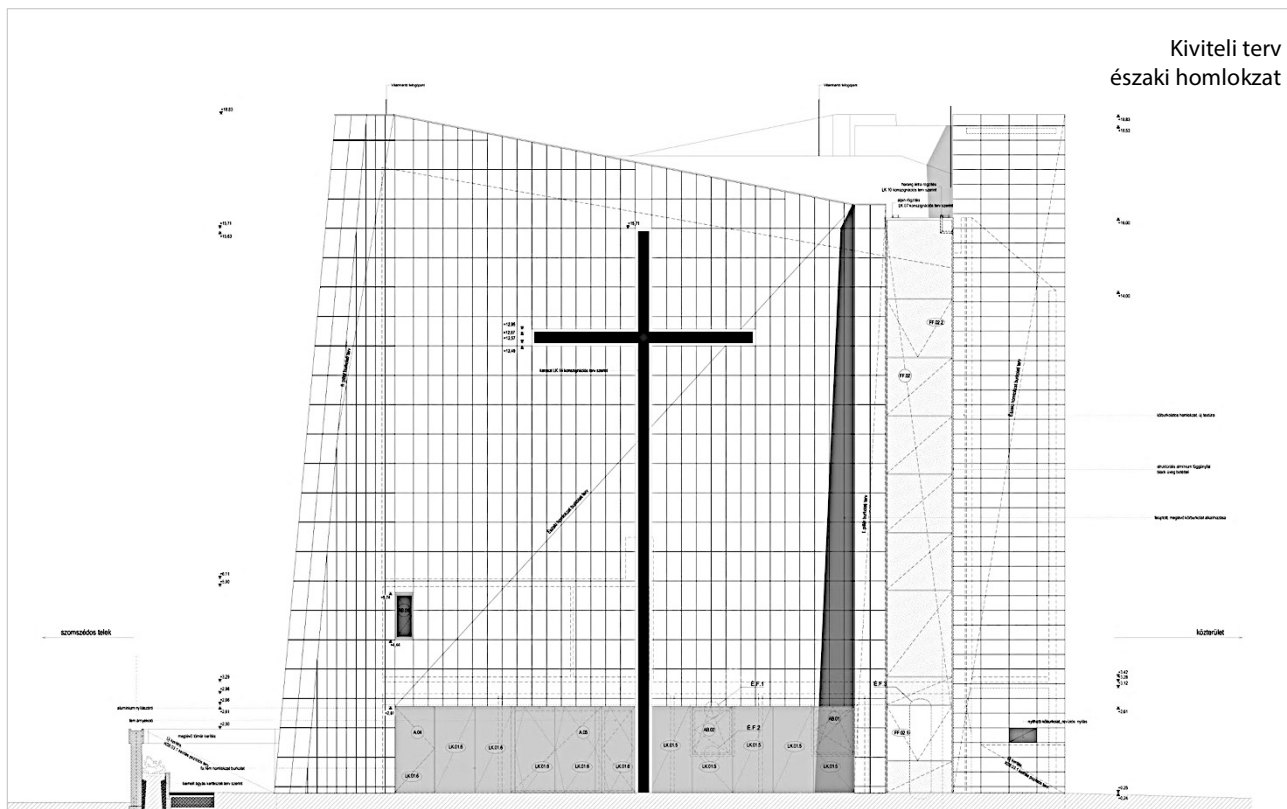
Kiviteli terv
 c-c metszet

Kiviteli terv
 d-d metszet

MELLÉKLETEK 1.

Absztrakt

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- nyugati homlokzat

A hozzánk közel álló korok építészeti örökségének megítélése problémát jelent a kortárs építészek számára. Míg az ötven évvel ezelőtti épületek és alkotóik munkássága már elismert, a fiatalabbakkal szemben kezdeti egységes elutasítás tapasztalható. Az emlékezet és elismerés hullámai most kezdik felemelni az előző évtizedek építészetét, ahogy ezt korábban a szocreállal is megtették.

A hetvenes-nyolcvanas évek ikonikus templomépítész Szabó István, akinek életében megépült utolsó temploma, a Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébániatemplom, a Váci út–Fáy utca sarkán áll.

A Váci út rendszerváltás utáni változása, ahogy folyamatos beépülésével a kapitalista ingatlanspekulációk áldozatává vált és mintegy tematikus irodaparkká alakult, mind előkelőbb helyzetbe hozta a kor autonóm tervezői akaratot tükröző templomépületét.

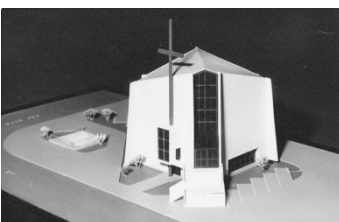
Ez az időbeli és térbeli kontextus teszi fontossá és aktuálissá a templommal kapcsolatos kutatást. Ezért van szükség a szokásos műtörténeti elemzésen túlmutató, kortárs építészkiértékelésre. Mert míg a műtörténeti elemzés az épületet külső szempontból, mint befejezett művet szemléli, addig a kutatási témában megjelenő nézőpont az épületeket alkotó építész szemével láttatja a tervezést, mint összetett alkotási folyamatot. Elhelyezi azt a vezérlő tényezők, az erőterek, a döntések, az alternatívák és ezek kontextusai függvényében.

A templom irattárából 2014. őszén páratlan dokumentumok kerültek elő. Olyan összegyűjtött, de feledésbe merült anyag, melyben megtalálható a templom elveszettnek hitt tervdokumentációjának jelentős része. Előkerült az akkori plébános, Herpy György levelezése is, mely tíz darab dossziében összegyűjtve tartalmazza az építést előkészítő és kísérő levelezés félezernél is több dokumentumát. Az építkezés menete két fotóalbumban van rendszerezve, ezen kívül mintegy kétszáz fotó tanúskodik a kivitelezés fázisairól.

A talált anyag jelentőségét növeli, hogy az épületről a tervező Szabó István örököseinek és az ő építészeti örökségét kezelő Magyar Építészeti Múzeumnak is csak rendkívül szűkös anyag áll a rendelkezésére.

Az értekezés a megvalósult épület jelenlegi állapotának tényszerű, tárgyilagos bemutatásával kezdődik. Ennek az építészeti promenádnak a megértését, valamint a szakmai olvasók elvárásait szolgálja egy, a megvalósulási tervek nem léte miatt hiánypótló, a templom 2015-ben lévő állapotát rögzítő, komplett felmérési tervdokumentáció. A felmérési tervek és a helyszíni fotók alapján egy háromdimenziós modell szemlélteti az épület térbeliségét.

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- makettfotó

Az értekezés második, jelentős terjedelmű része az első építési periódus eseménytörténete. Ez a történeti részletezés a plébános által időrendi sorrendbe rakott sorszámozott levelezés kutatása és rendszerezése alapján készült. A levelezés jelentős része öt évnyi időszakot öleli fel, mely a templom építkezésének előkészítésétől (1980-1982), az engedélyezésem és építkezésén át (1982-1985), a

felszentelésig (1985.11.16.) tartó időszakot tartalmazza. A levelezés bizonyos részei egészen a kilencvenes évek közepéig adnak betekintést a templom utóéletébe és az egyházközösség életébe.

A dokumentumok alapján az alábbiakat elemzi az értekezés:

Bemutatja az egyházközösség korábbi működésének történetét a kerületben, annak helyeit, az e célra használt ingatlanokat, kitérve a II. világháború és az államosítás egyházközségeit is érintő következményeire. Ismerteti a XIII. Frangepán utca 4. szám alatti lakóház alagsorában működő egyházközsége életének ellehetetlenülését és az új kápolna építésének lehetőségét.

Feltárja a korban jellemző, az állam és egyház közötti működési mechanizmusokat. Ez az együttműködés a templom építéstörténetében Kádár János támogató levelével nyomatékosítódik, ami Bíró Imre hathatós közbenjárására születik meg. Bíró Imre a szintén Szabó István által tervezett, Budapesten a II. világháború után épült első templom, a Farkasréti Mindenszentek Templom (1977) plébánosa volt. Nem mellesleg országgyűlési képviselő és az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának Titkára. Itt esik szó az Állami Egyházügyi Hivatal és az Esztergom-Budapesti Érsekség építkezést érintő szerepére is.

Ismerteti, hogy a templom tervezése során több helyszín is felmerült az épület elhelyezésére. Ezeket a telkeket és tulajdonosi viszonyait mutatja be a következő alfejezet, térképen is ábrázolva.

Részletezi az építkezés során felmerülő pénzügyi nehézségeket, kategorizálja a támogatókat, hiszen a templom építéséhez szükséges pénzt különböző forrásokból teremtették elő. Jelentős hányadot tett ki a Esztergom-Budapesti Érsekség támogatása. Ekkora részben tudtak külföldi segélyszervezetektől adományokat gyűjteni. Ezek az adományok pénzügyi és eszközadományok is voltak. Kis részben, lehetőségeikhez mérten a hívők is pénzzel segítettek a templom létrejöttét, és más egyházi felekezetek is kivették a részüket az adománygyűjtésből. Mindezek mellett a plébánia banki kölcsönre is szorult, amit az OTP folyósított.

Fontos rész az építéstörténetben a tervezéssel foglalkozó alfejezet. A levelezés tanulmányozása során fény derült arra, hogy a tervezés a tervezők személye miatt két jelentősen elkülönülő részre bontható. Az előkészítő és engedélyezési tervszakaszra, valamint a kivitelezési terv szakaszára és azzal szorosan összekapcsolódó építéskivitelezésre. Az épület Szabó István és Borsányi Pál közös munkájaként vált ismertté, ami azt sejteti, hogy ők tervezőtársak voltak. A levelezéstörténetből kiderül, hogy ez nem így történt.

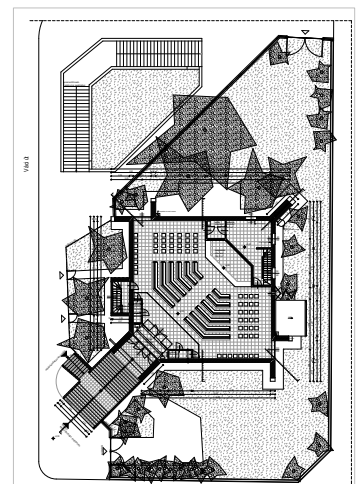
Szabó István az 1977-ben felszentelt Farkasréti Mindenszentek Templom után még nyolc templomot épített fel, mielőtt a Vízafogói Templom tervezésébe kezdett. Így jó kapcsolatot ápolt az Állami Egyházügyi Hivatallal és az Esztergom-Budapesti Érsekséggel. Bíró Imre közbenjárásának folyamánként kapta a templom tervezését, amit a korábban megismert szakértelemmel és elhivatottsággal, a megrendelő teljes megelégedettségére végzett.

Az építési engedély megszerzése után ő és tervezőcsapata kezdett neki a kiviteli tervek készítésének, majd rövid időn belül, a plébános kérésére, Dr. Lékai László esztergomi érsek felmentette a munka alól, és a tervek kidolgozását Borsányi Pál

VI. Pál pápa fogadja Kádár Jánost a Vatikánban 1977. június 9-én

Budapest-Vízafogói Tours-i Szent Márton templom - meglévő állapot emeleti alaprajz

Metróépítés a Váci úton
- fotó

építészmérnökre és tervezőtársaira bízta. Borsányi korábban az építkezés műszaki ellenőre volt, aki így már tervezőként is végig kísérhette a templom megépülését. Az értekezés ezen része feltárni igyekszik a racionális okokat és személyes ellentéteket, melyek az elmérgesedett helyzethez, végül a tervezőváltáshoz vezettek.

Az épület engedélyezési tervei nem maradtak fent. A levelezésből és az utolsó állapotú pallértervekből, valamint az eredeti modellfotóból rekonstruálható az engedélyezett, Szabó István eredeti elképzelését mutató tervállapot.

A levelezés nagy részét teszik ki a kivitelezés alatt keltezett dokumentumok. Míg az épület tervezése nagyban hasonlít a jelenkori folyamatokhoz, jelentős eltérés csupán az engedélyezési eljárás lefolytatásának módozatában mutatkozik, addig a kivitelezés körülményei meglepő viszonyokat tükröznek. Olyan, ma már elfelejtett fogalmakat kell újra tanulnunk és értelmeznünk, mint a hiánygazdaság következményeként megjelenő kapacitásbiztosítás és kapacitásfoglalás. A kivitelezés szervezőinek folyamatos küzdelmet jelent az építőanyag gyártók kegyeinek elnyerése a szükséges építőanyagok határidőre való legyártásának és leszállításának reményében. Ezen okokból többszörös tervmódosításra is szükség volt a kivitelezés során. Hasonló erőfeszítések szükségesek a kivitelezők megfelelő minőségű és határidős munkavégzésre bírása ügyében is. A levelezés gazdagon dokumentálja ezeket a vég nélküli törekvéseket.

Ritka, hogy egy mára már történetivé vált épület tervezés és építéstörténetét ezzel a részletezettséggel utólag fel lehessen tárni és a vizsgálat révén komplex szakmai és korképet is lehessen adni.

E fejezet fontos összefoglaló melléklete a történéseket kronológiai sorrendbe rendező táblázat.

A második rész lezárásaként az értekezés az épület fogadtatását vizsgálja korabeli újságok felkutatásával és magánvélemények segítségével.

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- liturgikus tér
2017

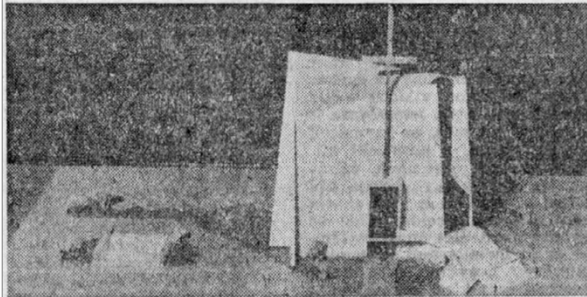
A harmadik rész a templom második tervezési és építési periódusát az építési szándéktól a megvalósulásig tartalmazza és a korábban felsorolt szempontok alapján elemzi.

A két tervezési és építési folyamat parallel példájának vizsgálatával keresi a kutatási témavázlatban felvetett problémák és folyamatok megértését, feltárva a hatásokat, a hiányosságokat és az arra adható megoldásokat.

Összegzésként külön figyelmet szentelve az építész tervező feladatainak és felelősségének egy ilyen megörökölt épület „továbbírása” kapcsán.

Templom épül Angyalföldön

Ez is feltámadás — mondja elgondolkodva Herpy György, a Vizafogói egyházközség lelkipásztora, miközben a vizes pincheleységben levő kápolna vasajtáját zárja.

Jónéhány lépcsőt felfelé kell menni a Bp., XIII. Frangepán utcai Szent Márton kápolnába. Magas beton-küszöbök, s a mindig készenlében levő szivattyúk igyekeznek megóvni a víztől, mégis a gyóntatószék oldalán jól látszik, milyen magasan szokott állni egy-egy esőzés után a víz.

1979-ben például, december 17-én, amikor a Váci úton megrepedt a főnyomócső, a megrongálódott csatornákön át visszazuduló szennyvíz feltörte a kápolna betonpadlóját és 15 perc alatt egyméteres vízzel árasztott el mindent. De nem kell hozzá rendkívüli esemény: elég egy nyári zápor, egy kiadósabb eső és máris hömpölyög a víz.

Eppen ideje volt tehát, hogy a mostani vizes, dohos, egészségtelen, levegőtlen kápolna helyett megfelelő templomunk legyen e

fejlődő, épülő kerületben lakó híveknek. A Váci út és Fáy utca sarkán jelölte ki a fővárosi tanács az új plébánia és kápolna számára a telket 1981-ben.

A közös plébánia- és templom-épület Szabó István Ybl-díjas építész tervei szerint nyújtották be engedélyezésre. 1982 nyarán elkezdődtek az alapozási munkák. Most már állnak a plébánia falai — fölé kerül majd a kápolna.

Ottjártunkkor — a kedvezőleget idő, az erős szélvihar ellenére is — folyt a munka. Minden perc drága: 1984 végére, mire elkészül itt a Metro állomás, szeretnénk befejezni a munkát. Ez azt jelenti, hogy az idei év nyarára tető alá kell hozni az épületet. Úgy lenne gazdaságos, ha az építkezés együtt haladna a burkoló munkákkal (s az azzal együttjáró hőszigeteléssel), mert így nem kellene kétszer állványozni. Hogy ez megvalósítható-e, az elsősorban az anyagiakon múlik. A főegyházmegye segítségével, külföldi segélyekből és nem utolsósorban helyi erőforrásból eddig zök-

kenőmentesen halad a munka és — pedig — s ez sem lényegtelen — szép, precíz, gondos munka. Megsok nagy tétel vár kifizetésre. (Például csupán az ajtó- és ablakkeretek több mint egymillió forintba kerülnek, a kőburkolat pedig közel kétfélmillióba.)

Megható a hívek, az itteni és környékbeli lakosok áldozatkészsége. Érkezett már tizezer forintos adomány ezzel a megjegyzéssel: „Halálból a jó Istennek azért, hogy megérhettük az 50. házassági évfordulónkat”. Egy kétyvermezes család már elköltözött innen, másutt kaptak lakást. Egy vasárnap délután beállítottak: „Hallottuk, hogy építkeznek, hát hoztunk hozzá tizenötezer forintot” — mondták.

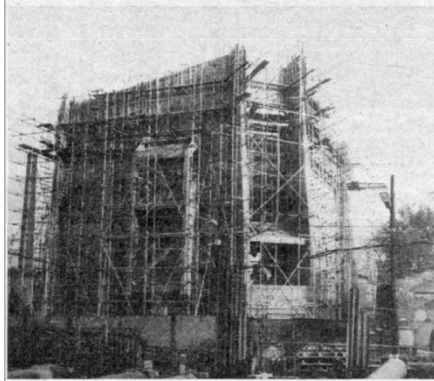
Nagyon szép — bár nem meglepő — tapasztalat: a legtöbb adomány a közeli Huba utcai (v. kármelita) templom híveinek áldozatkészségét dicsérve néhány száz forintos tételekben érkezik, s a pénztalványokat láthatóan reszkető, öreg kezek töltötték ki...

Míg az építkezési területet járom, a látott rajzok, makettfényképek alapján megpróbálom elképzelni azt a szép, modern Isten-házát, amely harmonikusan illeszkedik majd a megújult Angyalföld többi épülete közé. Közben újra meg újra a helybeli lelkipásztor szavai jutnak eszembe: Ez is feltámadás... Bizonyosan az. S ahogy a feltámadás egészen rejtve valósult meg, s már megtörtént, mire láthatóvá vált, remélhetőleg itt is a megújulás látható megvalósulása csupán jelzése, következménye lesz az egyházközség és benne mindenegyes hívő teljes belső megújulásának.

Galántai Mária

Mi újság Angyalföldön?

Az Új Ember múlt évi húsvéti számában írt az Angyalföldön, a Váci út, Fáy utca sarkán épülő vizafogói templomunkról. Amikor hálással megköszönjük mindazok áldozatkészségét, akik segítségével, adományaikkal lehetővé tették, hogy idáig eljutottunk, szeretnénk röviden beszámolni arról, hogy hol tartunk az építkezéssel.

Ami a legfontosabb: már áll az épület, a kőművesek elvégezték munkájukat. Felkerült az épületre a gyönyörű fagerendázat. Lambériaburkolás zárja a templom tetejét, melyre hőszigetelés és horganylemez borítás került. Nagy örömünkre az elmúlt évben bekötötték a vizet, a csatornát és a villanyt. Ütemesen halad a földszinti lakórész gépészeti szerelése (viz, csatorna, fűtés, villany). Szívet-szemét gyönyörködtetően halad a templomtérben a falak csiszolt mészkőlap-burkolása. Szereljük az ablakokat, ajtókat. Nagyon szeretnénk az év második felében befejeztetni a templomot, hogy megvédjük az időjárás viszontagságaitól a már elkészült épületet. Bár adná Isten, hogy e szép templom, mely megváltásunk jubileumi szentévében készült, még ez évben befejezést nyerhetne! Ehhez kéri egyházközségünk az Új Ember olvasóinak további megértő támogatását. Címünk: Vizafogói Egyházközség, Bp. XIII., Váci út 87. 1139.

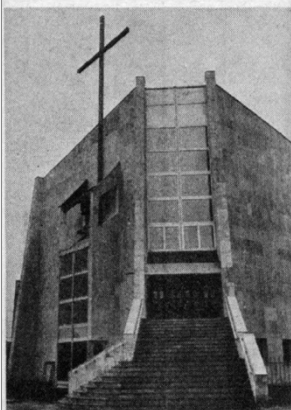
A falak már állnak.
Az év végére szeretnénk befejezni az építést.

Hálás szeretettel:
Herpy György
vezető lelkes

Nemcsak Vizafogó, hanem a főváros közkincese is

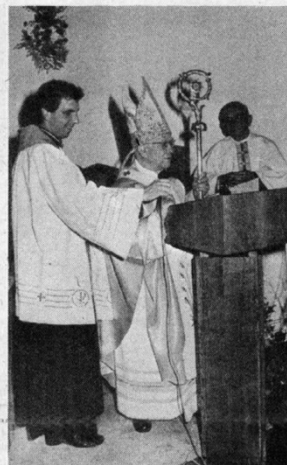
Az új templom

A Budapest Vizafogói plébániatemplom harangjai először esendültek meg november 16-án, délután 4 órakor, köszöntve a szentelési ünnepségre érkező főpásztort, Lékai László bíboros, primás, érseket. De ez a köszöntés egyben a köszöntet hangja is volt, hiszen a bíboros vetette föl 1978-ban egy új templom létesítésének a gondolatát itt, a fővárosnak ebben a munkáskerületében vagy — ahogy mondják — munkásbélvárosában.

AZ ÜNNEPSÉG KEZDETÉN Borsányi Pál, az építkezés műszaki irányítója számolt be a munkálatok menetéről, a kezdetről a befejezésig, 1938-tól 1961-ig egy vendéglőhelyiségben miséztek, majd 1962-től a Frangepán utcában, egy pincehelyiségben. Az új templom Szabó István építőművész tervje alapján készült. A belső tér kialakítása Makay Attila munkája. A templomban padlófűtés van. Az épület alsó szintjében helyezték el a plébániai irodát és a lakásokat. A stációképek most készülnek, a stációk lámpáit már elhelyezték. A munkálatok alatt mindvégig érezték a bíboros, primás személyes törődését és segítségét. Jelenlétét anyagi áldozattal járultak hozzá az építkezéshez az egyházközségi és magyarországi hívek, valamint a külföldi segítségnyújtók is (utóbbiak képviselésében Valentiny Géza

A hívek az ünnepség kezdetét várják

A bíboros válaszol a köszöntésekre

FOTOK: SOHA ZSOLT

prelátus, az *Europäische Hilfsfonds* igazgatója és Josef Eberl, sachseni lelkipásztor, Flúei Szent Miklós egyenes le származójára vett részt az ünnepségen. Mindketten együtt miséztek a bíboros főpásztorral).

Ezután Herpy György plébános szólt néhány szót, hangsúlyozva, hogy nincs

igazán nagy mű áldozatok nélkül, és minden áldozatnak értéke van. Ennek bizonyítéka ez az új templom is, amelyért sokan hoztak áldozatot. Köszönetet mondott a kapott segélyekért, adományokért. Megköszönte az állami szervek egyetértését, segítőkészségét, külön is kiemelve Füzfa Imre egyházügyi főtanácsos és Bornemisza Sándor tanácselnök nevét.

A SZENTMISE HOMILIAJÁBAN a bíboros először a templom védőszentjének, Szent Mártonnak alakját állította a hívek elé. A továbbiakban kiemelte, hogy ez a templom nemcsak Vizafogóé, hanem az egész fővárosnak is becsületére válik, közös művészi értékeinket gazdagítja. Ugyanakkor művészi kifejezése egyház és állam jó viszonyának is. A templom bejáratához sok lépcsőfok vezet föl, közben pihenővel. Így van ez a kis lépések útján is: egy-egy pihenő után újból biztonságosan haladhatunk fölfelé. Ezután arról szólt a főpásztor, hogy a mi jelünk: a kereszt. Minden gondolatunkat fogadjuk bele ebbe a keresztbe. A kereszt átélés és magához vonz Krisztus szeretetével. A bíboros is köszönetet mondott mind a híveknek, mind a külföldi segítségnyújtóknak a kapott segítségért. Felidézve a svájci Flúei Szent Miklós példáját, hangsúlyozta a gyermekáldás elfogadásának fontosságát: a bővülő magyar családok mentik meg a magyarságot. Végezetül arról beszélt, mennyire nagy öröm, hogy egy ilyen új alkotást létre tud hozni az együttes munka: a plébános, a káplán és a hívek közös munkája.

A MINTEGY NYOLCSZÁZ LELKET befogadni tudó templomban legalább kétszerannyi hívő gyűlt egybe, nagyon sokan szorultak a templomtól kívül is, és csaknem mindenki áldozott. Az ünnepség fényét a helyi kórus közreműködése is emelte.

Balássy László

MELLÉKLETEK 3.

A levelezés katalogizálása

MELLÉKLETEK 4.

Kronológia

